Tampereen Yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

MILKA TORNBERG

EUROOPPALAISTUVA SUOMEN ULKO- JA TURVALLLISUUSPOLITIIKKA

Diskurssianalyyttinen tarkastelu Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikasta sotilaallisen avunannonvelvoitteen merkityksestä käydyn keskustelun viitekehyksessä.

Milka Tornberg, 88088

Pro gradu -tutkielma, KVPOS7

Ohjaaja: Tuomas Forsberg

Tampereen Yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

TORNBERG, MILKA: Eurooppalaistuva Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka, Diskurssianalyyttinen tarkastelu Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikasta sotilaallisen avunannonvelvoitteen merkityksestä käydyn keskustelun viitekehyksessä.

Pro gradu-tutkielma, 101 s.

Kansainvälisen politiikan opintosuunta

Joulukuu 2012

Suomen liittyi Euroopan unioniin vuonna 1995. Liittyminen unioniin merkitsi Suomelle merkittävää käännekohtaa turvallisuuspoliittisessa perinteessä. Suomi luopui puolueettomuuden statuksestaan ja alkoi aktiivisesti ajaa unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehittämistä.

Tutkielmassa todetaan, että vajaa kaksikymmentä vuotta EU:n jäsenenä on muuttanut Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan luonnetta merkittävästi. Ilmiötä havainnollistetaan tarkastelemalla EU:n Lissabonin sopimukseen sisältyvästä sotilaallisen avunannon velvoitteesta Suomessa käytyä keskustelua vuosien 2003–2007 aikana. Tutkielmassa analysoidaan keskustelun kautta välittyvää kuvaa Suomen turvallisuuspoliittisista koulukunnista nojaten sosiaalisen konstruktivismin mukaiseen todellisuuskuvaan, jota valittu metodi, diskurssianalyysi tukee. Tutkielmassa katsotaan, että todellisuutta ja tässä tapauksessa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa rakennetaan erilaisilla puheteoilla. Tarkastelu on rajattu korkean tason ulkopoliittisiin toimijoihin, joiden puheilla katsotaan olevan merkitystä vallitseva diskurssin luomisessa.

Tutkielmassa huomataan, että historiallisen Paasikivi-Kekkosen linjan jatkajia ei hallitusvastuussa olevien korkean tason toimijoiden puheissa enää esiinny. Puolueiden suhtautuminen integraatioon on varsin yhteneväistä ja myönteistä. Lisäksi tutkielman kahden tarkastelujakson välillä myönteisyys ulko- ja turvallisuuspoliittiseen integraatioon kasvoi. Tämä eurooppalaistumiseksi kutsuttu ilmiö toimii tutkimuksen pääteoriana ja selittää parhaiten vallitsevan puhetavan muutosta. Eurooppalaista yhdentymispolitiikkaa korostava koulukunta on pikkuhiljaa muodostunut varsinaiseksi valtiolliseksi linjaksi. Tätä voinee pitää EU-jäsenyyden aiheuttamana suurimpana muutoksena.

Tutkielma alkaa kartoituksella Suomen turvallisuuspolitiikan perusteista; puolueettomuudesta ja liittoutumattomuuden tarkastelusta. Sen jälkeen tarkastellaan EU:n yhdentymistä ja integraatiota selittäviä teoriakäsityksiä. Eurooppalaistumiskehityksen tarkastelun jälkeen valitaan sosiologinen lähestymistapa, joka ymmärtää eurooppalaistumisen monitasoisena ilmiönä. Eurooppalaistuminen ei ole vain mukautumista vaan myös aktiivista heijastamista sekä intressien ja identiteettien uudelleenrakentumista.

Avainsanat: eurooppalaistuminen, Suomi, ulko- ja turvallisuuspolitiikka

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO ... 1
1.2. Käsitteitä ... 4
2. SUOMEN TURVALLISUUSPOLIITIIKKA ... 8
2.1. Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan perusteet ... 8
2.1.1. Puolueettomuudesta sotilaalliseen liittoutumattomuuteen ... 11
2.1.2. Konsensuspolitiikka ... 13
2.1.3. Venäjän naapurissa ... 16
2.1.4. Pohjoismainen yhteistyö ... 18
2.2. EU-Suomi ... 19
2.2.1. EU-jäsenyyden vaikutus puoluekarttaan ... 24
2.3. Suomi ja Nato ... 26
2.3.1. Suomalaisen Nato-keskustelun suunta ... 28
2.3.2. Virallinen Nato politiikka ... 31
3. EUROOPAN INTEGRAATIOKEHITYS ... 33
3.1. Unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehitys ja tavoitteet ... 33
3.1.1. Lissabonin sopimus ja sotilaallisen avunannon velvoite ... 36
3.2. Integraatioteoriat ... 41
3.3. Eurooppalaistuminen ... 47
3.3.1. Ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistuminen ... 51
3.3.2. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistuminen ... 55
4. TUTKIMUKSEN METODI ... 58
4.1. Todellisuuden rakentuminen sosiaalisen konstruktivismin valossa ... 59
4.2. Diskurssianalyysi ... 62
4.3. Kriittinen diskurssianalyysi ja Foucaultin vallan käsite ... 65
5. AINEISTON ANALYYSI ... 67
5.1. Tutkimuksen aineisto ... 67
5.2. Suomen turvallisuuspoliittiset koulukunnat ... 70
5.4. Varovaiset ... 77
5.5. Eurosuomalaiset ... 80
5.6. Tarkastelujaksojen välinen vertailu ... 82
6. JOHTOPÄÄTÖKSET ... 86
7. LÄHTEET ... 89

1. JOHDANTO

Suomen ulko- turvallisuuspolitiikan voi hyvin perustein katsoa pohjautuvan jatkumolle ja rauhanomaisille suhteille muihin valtioihin. Kuten turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko vuodelta 2009 kuvaa: ”Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tärkeimmät tehtävät ovat Suomen itsenäisyyden, alueellisen koskemattomuuden ja perusarvojen turvaaminen, väestön turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä yhteiskunnan toimivuuden ylläpitäminen”.[1] Puolueeton Suomi liittyi Euroopan unioniin vuonna 1995 ja vaikka jäsenyysneuvottelujen aikana jäsenyyden turvallisuuspoliittisia perusteluja vähäteltiin presidentti Koiviston johdolla, myönsi hänkin jo samana vuonna kirjoittamissaan muistelmissa taloudellisten seikkojen olleen toisarvoisia liittymispäätöstä tehtäessä. Koiviston mukaan Euroopan unioniin liittymisellä Suomi vahvisti turvallisuusympäristöään ja vaikka liittymisellä oli myös talouspoliittisia syitä, tulivat ne hänen mukaansa vasta turvallisuuspoliittisen periaatteen jälkeen.[2] Vaikka jäsenyys ei välittömästi vaikuttanut Suomen turvallisuuspoliittisen linjan muuttumiseen, olihan kyse enemmänkin yhtenäisen markkina-alueen luomisesta, voi liittymispäätöksessä nähdä viitteitä laajemman ja suuremman ratkaisun tekemisestä. Liittymällä EU:hun Suomi ei pelkästään ankkuroinut itseään läntiseen viiteryhmään vaan myös luopui puolueettomuuden statuksestaan. Uusimmissa turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selonteoissa termi ’sotilasliittoon kuulumaton maa’ on korvannut Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa pitkään selittäneen puolueettomuuden määritelmän.[3]

Jo Euroopan unionin ensimmäisestä perussopimuksesta[4] lähtien oli selvää, että raamit tiiviimmälle yhteistyölle myös turvallisuus- ja puolustuspolitiikan sektorilla olivat olemassa. Tämä seikka jätettiin kuitenkin vähemmälle huomiolle muun muassa suuren jäsenvaltion Ison-Britannian vastustuksen takia ja mahdollisia yhteistyön muotoja kirjattiin tarkasteltavaksi vuoden 1996 hallitustenvälisessä konferenssissa. Iso-Britannian omaksuttua vuodesta 1998 lähtien myönteisemmän suhtautumisen puolustuksen kehittämiseen, määriteltiin Amsterdamin sopimuksessa vuonna 1999 unionille ”puolustuspoliittisen toimivallan käytön edellyttämä päätöksentekojärjestelmä” kriisinhallintatehtävineen.[5] Unionin integraation edetessä aihe tuli uudelleen esille 2000-luvun alkupuolella. Uuden

[1] VNS 11/2009, 68.
[2] Koivisto 1995, 554.
[3] VNS 11/2009, 79.
[4] Sopimus Euroopan Unionista eli Maastrichtin sopimus allekirjoitettiin 7.2.1992 ja se tuli voimaan 1.11.1993.
[5] Tiilikainen 2008, 10.

perussopimuksen muotoilemisen aikoihin keskustelu tiiviimmästä eurooppalaisesta yhteistyöstä puolustuspolitiikan alueella tiivistyi Suomessa turvatakuu-artiklan ympärille. Naton viidenteen artiklaan rinnastettu yhteisen avunannon lauseke herätti keskustelua etenkin unionin liittoutumattomissa jäsenmaissa. Suomi, Ruotsi, Itävalta ja Irlanti lähettivät EU:n puheenjohtajavaltio Italian ulkoministerille joulukuun alussa 2003 kirjeen, jossa ehdotettiin valmisteilla olevan perussopimuksen sitovan puolustusvelvoitteen muuttamista avun pyyntöön oikeuttavan lausekkeen muotoon.[6]

Suomessa EU:n puolustusliittoulottuvuudesta käyty keskustelu oli kirjavaa. Kommentointi oli monelta osin epäselvää ja rikkonaista, ja jopa ylin turvallisuuspoliittinen johtomme oli väliajoin sekaisin käsitteiden sisällöstä. Keskustelua kuitenkin käytiin ja erityisesti alemman tason toimijat toimivat aktiivisesti keskustelun ylläpitäjinä. Keskustelu tiivistyi erityisesti kahden ajanjakson ympärille. Vuosien 2003 ja 2004 taitteessa käytiin vääntöä sopimukseen sisältyvän sotilaallisen avunantovelvoitteen merkityksestä ja tarpeellisuudesta Suomen liittoutumattomuuden määrittelyn rinnalle. Seuraava keskusteluhuippu ajoittui vuosien 2007 ja 2008 taitteeseen, jolloin muokatun perussopimuksen, nyt Lissabonin sopimuksen nimellä kulkevan uuden perussopimuksen hyväksyminen tuli jäsenmaiden päätettäväksi.

EU:n perussopimuksen uudistamiseen liittyvä suomalainen keskustelu EU:n ulottuvuudesta ja Suomen turvallisuuspoliittisesta linjasta ei ollut missään määrin merkityksetöntä. Vaikka turvatakuiden juridisesta vahvuudesta tai EU:n yhteisestä ulko- ja turvallisuuspoliittisesta linjasta olisi mitä mieltä tahansa, suomalaisen keskustelun ydin kulminoitui oleelliseen kysymykseen Suomen turvallisuuspoliittisen linjan ”muuttamisesta”. Tarkastelematta artiklan sitovuutta sen tarkemmin, käydyn keskustelun voi nähdä murroskohtana kansallisessa turvallisuuspoliittisessa keskustelussamme. Itsenäisyyden alkumetreiltä peräisin oleva vahvaan poliittiseen eliittiseen johtoon nojaava konsensushakuisuus näyttäytyi keskustelussa varsin erilaisessa valossa. Käydyn keskustelun hajanaisuus osoitti Suomen turvallisuuspolitiikan linjan muuttuneen vahvasti Eurooppa-keskeisemmäksi ja havainnollisti selvästi, kuinka koko suomalaisen ulkopolitiikan käsite on saanut uuden sävyn EU-jäsenyyden aikana.

[6] Ulkoasiainministeriö, 2003.

Turvatakuista[7] käyty keskustelu toimii tässä tutkielmassa taustana kysymykselle Suomen turvallisuuspoliittisesta linjasta. Keskustelu tarjoaa toimivan tarkastelukehyksen analysoitaessa Suomen turvallisuuspoliittista linjaa ja sen muutoksia. Sen avulla on helppo löytää ne turvallisuuspoliittiset ryhmittymät, joiksi näitä erilaisia turvallisuuspoliittisia näkemystapoja voi nimittää, sekä näkyvän muutoksen kahden eri ajankohdan välillä käytävässä keskustelussa. Tutkielman pääkysymyksenä on tarkastella, *mitä turvatakuista käyty keskustelu kertoo Suomen turvallisuuspoliittisesta linjasta*? Tähän liittyen kysytään myös, *miten keskustelu on ajanjaksojen välillä muuttunut ja miten mahdollista puhetavan muutosta voisi selittää?* Lisäksi turvallisuuspolitiikan käsittelyä pyritään havainnoimaan yleisen esittelyn kautta. Tähän tematiikkaan liittyy muun muassa kansallisten turvallisuuspoliittisten perinteiden tarkastelu, josta tutkimus alkaa. Tärkeimpien suuntaviivojen esittelyn jälkeen tarkastellaan unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehittymistä sekä tutkielman metodia ennen varsinaisen aineistoanalyysin avaamista.

Tutkielman primäärilähteet muodostuvat kahden suomalaisen sanomalehden, Helsingin Sanomien ja Turun Sanomien sekä lisäksi viikkolehti Suomen Kuvalehden myöhemmin esitellyillä tarkasteluajanjaksoilla ilmestyneistä Suomen turvallisuuspoliittista tilaa käsitelleistä kannanotoista, jotka ovat koskeneet EU:n ja Suomen turvallisuuspolitiikan välisiä suhteita turvatakuu-keskustelun siivittäminä. Tutkielman sekundäärislähteinä on muun muassa Valtionhallinnon virallisjulkaisuja, kuten Turvallisuuspoliittisia selontekoja, erilaisia laadittuja selvityksiä ja päätöksenteon taustalla käytettyjä asiantuntijalausuntoja. Erityisesti Teija Tiilikaisen laatima selvitys keskinäisen avunannon velvoitteesta[8] muodostui merkittäväksi erillislähteeksi.

Eurooppalaistumistutkimus, jota pidetään integraatiotutkimuksen uusimpana aaltona, tarjoaa tutkimukselle teoreettisen työkalun, jonka avulla tarkastelujaksojen muuttunut diskurssi on mahdollista selittää. Pääteoria eurooppalaistumistutkimuksen sekä yleisen integraatiotutkimuksen kartoituksen lisäksi tutkielmassa käytetään hyväksi myös muita kansainvälisten suhteiden tutkimusalueen teoriakäsityksiä. Niillä pyritään kohdentamaan erilaiset puhetavat ja ilmiöt tiettyjen teoreettisten viitekehysten alle. Tutkimus on tässä suhteessa induktiivinen eli aineistosta lähtevä. Erilaiset alateoriat havainnollistavat osuvasti

[7] Turvatakuita käytetään tutkielmassa rinnakkain sotilaallisen avunannonvelvoitteen kanssa kuten suomalaisessa keskustelussa on tyypillisesti tehty. Englanniksi termiä kutsutaan ’mutual defence’, Kts. Tiilikaisen Ulkoasianministeriölle laatima selvitys avunantovelvoitteesta, 2/2008, 9.
[8] Tiilikainen, 2008.

sitä, kuinka Eurooppa-tutkimuksen teoriakenttä on laajentunut. Uusin tutkimusperinne ei pyri selittämään ilmiöitä yhden pääteorian varassa vaan tunnustaa, että erilaisten ilmiöiden selittämiseen tarvitaan useita ja osin ristiriitaisia käsitekarttoja. Ilmiöiden monimuotoisuus on yhä enemmän myös teoreettisen käsittelyn voimavara.

1.2. Käsitteitä

Ennen varsinaisen aiheen tarkastelemista on hyvä hieman avata termistöä, johon tutkimus perustuu. Vaikka tutkielmassa käytetyt käsitteet ovatkin yleisiä ja jokaisella käsitteellä on myös yleiskäytössä vakiintunut merkityksensä, on tarkentavaa avata mitä niillä tarkoitetaan tässä asiayhteydessä. Yhtä lailla käsitteiden tarkastelu avaa tekijälle itselleen tutkimusprosessin luonnetta ja samalla selventää tarkasteltavan aiheen sisältöä. Ensimmäiseksi tarkastellaan yleisesti ulkopolitiikkaa, sitten turvallisuuspolitiikka -termiä ja sen linjajakoja liittoutumisen ja liittoutumattomuuden käsitteiden kautta päätyen lopuksi turvallisuutta ja tutkielman ytimeen, turvatakuisiin. Tässä yhteydessä käsitteitä tarkastellaan vain yleisellä tasolla ja niihin palataan myös varsinaisten asiakappaleiden yhteydessä, kuten myös koko EU-tutkimukseen ja Euroopan yhdentymiseen liittyvään käsitteistökokoelmaan.

Ulkopolitiikalla tarkoitetaan yleisesti valtioiden toimintaa, joka kohdistuu maan rajojen ulkopuolelle, toisiin valtioihin sekä kansainvälisiin järjestöihin.[9] Ulkopolitiikka on siis valtion käyttäytymistä kansainvälisessä järjestelmässä. Joidenkin määritelmien mukaan ulkopolitiikalla käsitetään valtion pyrkimystä toteuttaa sisäpolitiikassa syntyneitä poliittisia arvojaan kansainvälisellä areenalla. Rusin mukaan on kuitenkin tärkeä nähdä ulkopolitiikka ja turvallisuuspolitiikka kokonaisuutena. Ulkopoliittisen johdon tulisi määritellä myös turvallisuuspolitiikan suuntaviivat ja näiden kahden politiikkalohkon tulisi olla sopusoinnussa keskenään.[10] Ulkopolitiikka eroaa kuitenkin turvallisuuspolitiikasta siinä, että se käsittää myös muita kuin turvallisuuspoliittisia toimintoja ja tavoitteita, eikä se myöskään kata maanpuolustusta.[11]

Perinteisesti ulkopolitiikka erotetaan sisäpolitiikasta, ei pelkästään teknisiltä, vaan myös laadullisilta perusteiltaan. Poliittinen realismi eli valtiokeskeinen politiikan tutkimus korostaa

[9] Wiberg 2006, 343.
[10] Rusi 2003, 14.
[11] Penttilä 1992, 12.

erilaisia olosuhteita, joissa sisä- ja ulkopolitiikka tehdään. Realistien mukaan ulkopoliittista ympäristöä leimaa anarkismi sisäpoliittisen tilan ollessa enemminkin järjestäytynyt. Tätä kautta ulkopoliittista johtoa ei tule alistaa saman demokraattisen prosessin alle kuin perinteistä sisäpolitiikkaa. Toisaalta ulkopolitiikan harjoittamiseen liitetään laajempi kansallisen edun näkökulma, joka ei muutu samassa syklissä hallitusvaihdosten kanssa.[12] Erityisesti Suomessa yhteisen edun tavoitteluun liittyy voimakas konsensuskeskeisyys, johon palataan jäljempänä.

Turvallisuuspolitiikka ymmärretään yleisesti valtion niiden tarkoituksellisten toimenpiteiden kokonaisuudeksi, joiden katsotaan edistävän kansallisen turvallisuuden tasoa.[13] Turvallisuuspolitiikan katsotaan muodostuvan ulko- ja puolustuspolitiikasta siten, että ulkopolitiikalla tuotetaan turvallisuuspolitiikkaa, ulkopolitiikka on siis turvallisuuspolitiikan tärkein instrumentti.[14] Turvallisuuspolitiikan harjoittamisella pyritään estämään sotatoimien kohteeksi joutuminen ja toisaalta luomaan edellytykset merkitykselliselle puolustautumiselle. Vaikka turvallisuuspolitiikan piiriin voidaan laskea monenlaisia tehtäviä, sen ytimenä on säilynyt Suomen valtiollisen itsenäisyyden säilyttäminen ja kansalaisten elinmahdollisuuksien turvaaminen. Turvallisuuspolitiikka on Suomessa siis nähty jo kylmän sodan aikana hyvin laaja-alaisena toiminnan kenttänä kohdistuen niin valtion kuin kansalaistenkin tasolle.[15] Nykytilanteessa, EU:n yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan kuuluessa, Suomen turvallisuuspolitiikka tarkoittaa sitä ulkopolitiikan osaa, joka liittyy suoraan turvallisuuskysymyksiin. Se käsittää kokonaan puolustuspolitiikan ja sen soveltamisen, maanpuolustuksen. Huomioitavaa on, että suomalaisessa turvallisuuspoliittisessa doktriinissa korostetaan ulkopolitiikan ensisijaisuutta turvallisuuspolitiikan menetelmänä.[16] Yhtäältä vakuutetaan uskottavaan puolustuskykyyn perustuvasta sotilaallisesta liittoutumattomuudesta, ilman viittausta puolueettomuuspolitiikkaa tai viitteitä mahdolliseen sodan aikaiseen puolueettomuuspyrkimykseen.[17]

Turvallisuuspolitiikkaan liittyy läheisesti käsite puolustuspolitiikka. Puolustuspolitiikka liittyy ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan sillä sen avulla tuetaan niiden asettamia päämääriä. Pienen

[12] emt, 14–16.
[13] Huopaniemi 1982, 10.
[14] Penttilä 1992, 11.
[15] Visuri 2003a, 15.
[16] Huopaniemi 1982, 11.
[17] Pursiainen & Saari 2002, 19.

valtion turvallisuuspolitiikka on pääsääntöisesti aina puolustuksellista. Puolustusministeriön julkaiseman puolustuspolitiikan osastrategian mukaan ”puolustuspolitiikalla edistetään valtion ja väestön turvallisuutta, tuetaan valtionjohdon päätöksentekoa sekä osallistutaan kansainväliseen päätöksentekoon ja yhteistoimintaan. Puolustuspolitiikka ohjaa puolustuskyvyn ylläpitoa, kehittämistä ja käyttöä”.[18] Suomalainen, ja yleisemminkin mannereurooppalainen käytäntö, jossa puolustuspolitiikalla ymmärretään maanpuolustuksen tehtävät ja yleisjärjestelyt sekä poliittinen ohjaus, eroaa merkittävästi englantilaisesta ja yhdysvaltalaisesta käsitteistöstä, koska tarvetta oman alueen konkreettiseen puolustukseen ei ole ollut siellä pitkään aikaan. Englanninkielessä sana puolustuspolitiikka (defence policy) onkin jo pitkään tarkoittanut yleistä sotilaspolitiikkaa ja sen puolustusulottuvuus on voitu suorittaa hyvin kaukana kotimaasta myös hyökkäyksellisiä keinoja käyttäen.[19]

Puolustusratkaisuun liittyvät liittoutuminen ja liittoutumattomuus eivät ole absoluuttisia käsitteitä, vaan niiden merkitys perustuu niille annettuihin poliittisiin merkityksiin.[20] Ojasen mukaan maailmasta löytyy yhtä monta erilaista liittoutumisen mallia kuin liittoutumattomia maita.[21] Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus pohjautuu puolueettomuudelle, jonka voi nähdä kadonneen lähes kokonaan kansainvälisestä turvallisuuspoliittisesta diskurssista.[22] Erityisesti Euroopassa termin sisältö kapeni integraatiokehityksen myötä 1980-luvulla huomattavasti ja Suomi Ruotsin ohella siirtyi kutsumaan itseään sotilaallisesti liittoutumattomaksi.[23]

Ojasen mukaan käsitteen monitulkintaisuudesta tai paremminkin sen määrittelemättömyydestä johtuen sotilaallisen liittoutumattomuus nähdään yhteensopivana EU:n kehityksen kanssa.[24] Viime vuosina turvallisuuspoliittinen keskustelu onkin toistuvasti viitannut tällaisten selvien erojen kaventumiseen. Lisäksi liittoutumattomat maat ovat entistä yhteistyöhaluisempia turvallisuus- ja puolustuspoliittiseen kanssakäymiseen liittoutuneiden kanssa. Nykyinen melko stabiili kansainvälinen järjestys mahdollistaa liittoutumattomien toimintavapauden kasvamisen ja sitä kautta esimerkiksi osallistumisen

[18] Puolustusministeriö, 3.
[19] Visuri 2003a, 17.
[20] Väyrynen 2003.
[21] Ojanen ym. 2000, 10.
[22] Goetschel 1999, 115.
[23] Ojanen ym. 2000, 16,19.
[24] Emt, 3.

kansainvälisten kiistakysymysten käsittelemiseen. Toki kehitykseen vaikuttaa myös turvallisuusorganisaation piirteitä saanut EU. Väitetäänpä, että liittoutumispolitiikan ja liittoutumattomuuden lähentyminen on 2000-luvun alun kansainvälisen järjestelmän yksi keskeisimmistä piirteistä.

Turvallisuus itsessään on erittäin laaja käsite, jolla periaatteessa voidaan tarkoittaa mitä vain. Pelkistetymmillään se on tunnetila, jolla on positiivinen ja negatiivinen ulottuvuutensa.[25] Turvallisuuden piiriin voidaan lukea niin rikollisuus, ympäristökysymykset, terrorismi, pakolaisvirrat kuin sosiaalinen turvallisuuskin. Turvallisuudella voidaan siis tarkoittaa niin kovaa turvallisuutta – perinteistä valtion turvallisuuspolitiikka, mutta sitä voidaan käyttää myös puhuttaessa yksilötason turvallisuudesta arkipäiväisemmässä yhteydessä. Turvallisuus onkin yksi kansainvälisen politiikan tieteenalan keskeisimpiä ja kiistellyimpiä käsitteitä eikä sen oikeasta määritelmästä ole olemassa koherenttia ymmärrystä.[26] Tämän takia ei ole merkityksetöntä, miten turvallisuus nykypäivän tutkimusten valossa ymmärretään ja mikä sen osa tieteenalan kontekstissa on. Myös tässä tutkimuksessa turvallisuuden käsitteillä ja turvallisuuden määrittelemisellä on selkeä sijansa.

Turvallisuuden käsite kansainvälisten suhteiden tieteenalan piirissä on viime vuosikymmeninä laajentunut, eikä turvallisuudella suinkaan tarkoiteta nykyään pelkkää sotilaallista turvallisuutta ja sen elementtejä.[27] Yleisesti voidaan sanoa, että turvallisuuskäsite on muuttunut poliittisen realismin mukaisesta perinteisestä, kapeasta turvallisuuskäsityksestä kohti kriittisimpiä näkemyksiä ja laajentunutta turvallisuuskäsitystä. Erityisesti Waeveriin ja Buzaniin henkilöityvää Kööpenhaminan koulukuntaa voidaan pitää tämän kehityksen esikuvana. Heidän aloittamansa keskustelu laajentuneesta turvallisuudesta on sittemmin levinnyt myös muihin tieteenalan kriittisempiin tulkintoihin. Laajentuneen turvallisuuskäsityksen mukaan turvallisuus ei ole ensisijaisesti sotilaallinen asia vaan esimerkiksi Euroopan tilanteessa pahimmat turvallisuusuhkat muodostuvat demokraattisten instituutioiden kehittymättömyydestä itäisessä Euroopassa, nousevasta kansalliskiihkoilusta tai uhkaavista ympäristötuhoista. Uhkat ovat sen suuntaisia, ettei niitä

[25] Huopaniemi 1982, 9.
[26] Forsberg 1996, 5, 9.
[27] Turvallisuuden tutkimuksen uutena tulemisena pidetään 1970-lukua, jolloin tieteellisten julkaisujen kasvun myötä tutkimusalan teoreettisuus, metodologinen kehittyneisyys ja täsmällisyys lisääntyivät. Kts. esim, Walt 1991.

ratkaista sotilaallisesti, mutta jos niiden ratkaisussa niiden vaatimalla tavalla epäonnistutaan, seurauksena voi syntyä sotilaallisia konflikteja.[28]

Laajentunut turvallisuuskäsitys onkin nopeasti yleistynyt tieteenalan keskustelusta päivänpolitiikkaan ja esimerkiksi Suomen turvallisuuspoliittisessa selonteossa on vuodesta 2004 lähtien omaksuttu laaja turvallisuuskäsitys, jolloin turvattomuutta nähdään aiheuttavan sotilaallisten uhkien lisäksi myös muut riskit kuten ihmisoikeusrikkomukset ja ympäristöongelmat. Käsitykseen voidaan lukea myös niin liikenneonnettomuudet kuin tapaturmatkin.[29] Myös tässä tutkielmassa nojaudutaan turvallisuuden laajempaan ymmärrykseen, vaikka huomioidaan, että aiheen puolustuspoliittisesta kontekstista riippuen valtiokeskeistä, suvereniteettiin sidottua turvallisuusnäkemystä ei voi sivuuttaa.

2. SUOMEN TURVALLISUUSPOLIITIIKKA

2.1. Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan perusteet

Ulkopolitiikan ja erityisesti puolustuspolitiikan ymmärtämisessä ei voi olla mainitsematta historian merkitystä. Jotta voisi ymmärtää nykyistä tilaa, on katsottava taaksepäin. Merkittävämpää on, ettei voida puhua muutoksesta, jos ei tiedetä mistä on lähdetty liikkeelle. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistumisen ymmärtämiseksi onkin aiheellista yleisesti palata niihin lähtökohtiin, joista virallinen ulkopolitiikkamme perustaa.

Suomi saavutti itsenäisyytensä ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheessa, mutta heti seuraavassa suursodassa se joutui taistelemaan elinmahdollisuuksiensa puolesta. Visurin mukaan ankarat sotakokemukset vaikuttavat yhä voimakkaana nykyisessä turvallisuuspoliittisessa keskustelussa.[30] Jos itsenäisyyttä oli seurannut korostettu tarve seisoa omilla jaloillaan - vaikka tuo tarve ei käytännössä toteutunutkaan, toisen maailmansodan jälkeen ainoana realistisena vaihtoehtona sodan häviäjiin luetulle Suomelle oli myöntyväisyyspolitiikan omaksuminen. Konkretian tälle linjalle toi pääministeri J.K Paasikivi. Hänen mukaansa myöntyväisyys oli keino, jonka tavoitteena oli suomalaisten

[28] Penttilä 1992, 110.
[29] Kts. tarkemmin esim. VNS 11/2009.
[30] Visuri 2003, 21.

itsenäisten elinmahdollisuuksien turvaaminen, mutta itsetarkoitusta siitä ei saanut tehdä.[31] Neuvostoliiton painostamana Paasikivi neuvotteli Suomelle YYA-sopimuksen (sopimus ystävyydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta), jota itse Stalin kutsui Paasikiven ansioksi; neuvostovaltuuskunta hyväksyi käytännössä kaikki Suomen esittämät muutokset Neuvostoliiton esittämään alkuperäiseen ehdotukseen. Erityisesti Paasikivi vaati sotilaallisen avunantoon neuvottelukäytäntöä sekä Suomen oikeutta pysyä suurvaltakiistojen ulkopuolella. YYA-sopimuksen solmiminen tuotti paradoksaalisen poliittisen tuloksen. Sitoutumalla suhteeseen Neuvostoliiton kanssa Suomen oli mahdollista irrottautua kylmän sodan asetelmista. Tarkan mukaan Suomi lähti rohkeasti omalle tielleen, joka kulminoitui tiiviisti sen maantieteelliseen että historialliseen lähiympäristöön.[32]

Kylmän sodan aikana Suomen turvallisuuspolitiikka oli pitkälle rajoittunut muutaman avainhenkilön harteille. Ulkopoliittista liikkumatilaa rajoittivat pitkälti kolme tekijää: Suomen sijainti Neuvostoliiton naapurissa, kansainväliset sopimukset ja puolueettomuuden tavoittelu. Tämä kolmikantainen kombinaatio jätti heikosti mahdollisia vaihtoehtoja ulkopolitiikan harjoittamiselle. Suomen poliittinen vapaus oli YYA-sopimuksen vuoksi niin rajoittunut, että puolueettomuus oli ainoa vaihtoehto, joka piti Neuvostoliiton niin kaukana kuin mahdollista.[33] Penttilän mukaan suhde Neuvostoliittoon, YYA-sopimus ja puolueettomuus muodostivat kolmikannan, joiden keskinäisessä suhteessa tapahtui selkeitä painotuseroja kylmän sodan aikana. Hänen mielestään Suomen ja Neuvostoliiton suhteista on erotettavissa neljä eri vaihetta, jotka määrittävät noiden elementtien suhdetta. Ensimmäisessä vaiheessa, vuosina 1948–1956 puolueettomuuden ja YYA-sopimuksen välillä ei ollut ristiriitaa, sillä Suomi ei tavoitellut puolueettomuudellaan ulkovaltojen tunnustusta. Toisella, vuosiin 1956–1968 ajoittuvalla periodilla merkillepantavaa oli, että Neuvostoliitto ei nähnyt Suomen puolueettomuuden ja YYA-sopimuksen yhteensovittamisessa mitään ongelmaa. Kolmannen ajanjakso, vuosien 1968–1989 aikana ongelmaksi sen sijaan muodostui se, että Neuvostoliitto ei pitänyt Suomea puolueettomana vaan painotti YYA-sopimuksen ensiarvoisuutta. Linjan koventumisen syy oli Tšekkoslovakian miehityksessä 1968, jolloin Neuvostoliitto katsoi, että Suomen malli oli toiminut liian houkuttelevana Itä-Euroopan maille. Kekkonen reagoi tähän myöntyvällä, vaikkakin välttämällä passiivista myöntyväisyyttä. Neljäs ajanjakso taas sisältää Neuvostoliiton viimeiset vuoden 1989–1991

[31] Penttilä 1992, 30, 48.
[32] Tarkka 1987, 200–203.
[33] Vaahtoranta & Forsberg 2000, 7-11.

ja sen käynnisti presidentti Gorbatshovin vierailu lokakuussa 1989. Gorbatshov julisti kylmän sodan päättyneeksi ja Suomen puolueettomaksi.[34]

Matti Wiberg on jakanut Suomen ulkopoliittisen kehityksen kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa, itsenäisyydestä toiseen maailmansotaan, Suomen ulkopolitiikan vaihtoehtoina oli perustuslaillisuus ja myöntyväisyyslinja. Toisen maailmansodan jälkeen vallitsevaksi linjaksi muodostui puolueettomuuspolitiikka. Kolmatta, Neuvostoliiton romahtamisesta seuraavaa ajanjaksoa on sitä vastoin leimannut ulkopolitiikan uudelleensuuntautuminen ja lännettyminen.[35] Kylmän sodan päättyminen ja kaksinapaisen suurvaltajärjestelmän kaatuminen mursivat sen ulkopoliittisen doktriinin, johon Suomen ulkopolitiikka oli perustunut. Puolustuspolitiikan traditio menetti osan sen merkittävyydestään, koska Neuvostoliiton hajoamisen myötä myös puolueettomuuspolitiikan keskeinen ankkuri oli hävinnyt.[36]

Vastoin yleistä käsitystä, ei puolueettomuuspolitiikalla kuitenkaan ole Penttilän mukaan niin pitkää historiallista perinnettä kuin usein väitetään. Suomi ei tavoitellut sitä autonomian aikana, eikä liiemmin myöskään maailmansotien välissä, jolloin tukea haettiin lähes kaikkialta; reunavaltioista, Saksasta, Pohjolasta, Kansainliitosta sekä Suomen ja Ruotsin keskinäisistä yhteistyöjärjestelyistä. Suomen ulkopolitiikkaa on puolueettomuutta merkittävämmin määrittänyt kädenvääntö kahden eri pyrkimyksen välillä. Toisaalta Suomea on ohjannut myöntyväisyyden ja lojaalisuuden vaatimus, toisaalta ulkopolitiikkaa on ohjannut vastaanpano ja avunhakeminen. Vaikka rajansa tuntevaa myöntyväisyyttä on pidetty yleisempänä mallina, myös ajoittaisia vastaanpanemisen hetkiä on tarvittu. Ilman niitä ulkopolitiikkamme olisi ollut toimintakyvytöntä, Penttilä toteaa. Näiden erisuuntaan vetävien voimien ristipaineessa syntyi myös toisen maailmansodan jälkeinen puolueettomuus, joka oli mahdollista talvi- ja jatkosodan onnistuneen vastaanhangoittelun myötä, mutta jonka toimintamalli muistutti huomattavasti autonomian ajan myöntyväisyyspolitiikkaa.[37]

[34] Penttilä 1992, 56–59, Penttilä 1993, 51.
[35] Wiberg 2000, 344.
[36] Möttölä 1993, 89.
[37] Penttilä 1992, 16.

2.1.1. Puolueettomuudesta sotilaalliseen liittoutumattomuuteen

Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden luonne määriteltiin II maailmansodan jälkeisessä rauhansopimuksessa ja YYA-sopimuksessa.[38]. Sodan seurauksena Suomi sijoittui kahden blokin rajalle, vaikkakin oli enemmän Neuvostoliiton kuin läntisten valtioiden piirissä.[39] Entisen pääministeri Vanhasen mukaan kylmän sodan aikainen puolueettomuuspolitiikka ei ollut Suomelle itsetarkoitus vaan väline. Suomella oli hänen mukaansa tarve olla puolueeton, jotta läntisen yhteiskuntajärjestyksen säilyttäminen Neuvostoliiton naapurina oli mahdollista.[40] Puolueettomuuspolitiikasta muodostui metodi, jolla riippuvuutta Moskovasta pyrittiin minimoimaan. Suomella ei Ruotsin tavoin ollut mahdollisuutta valita integroitumista länteen, vaan itä oli ainut mahdollisuus, jonka minimoimiseksi puolueettomuuspolitiikasta tuli välttämättömyys.[41]

Kun sotakorvaukset oli vihdoin vuonna 1952 saatu suoritettua, Suomen ulkopoliittinen johto saattoi keskittää huomionsa Suomen laajempaan kansainväliseen asemaan. Pääministeri Urho Kekkonen kuvasi tammikuussa 1952 Suomen turvallisuuspoliittista statusta sanoilla ”tietynlainen puolueettomuus”. Hänen mukaansa Suomen turvallisuus oli lisäksi läheisesti yhteydessä muun Pohjolan tilanteeseen.[42]

Kylmän sodan aikana Suomen puolueettomuus kohtasi monia haasteita. Ensimmäinen koettelemus Neuvostoliiton kanssa muodostui merkitykselliseksi sillä se määritti pitkälti Suomen ulkopoliittisen linjan seuraaviksi vuosikymmeniksi. Suomi suoritti diplomaattisen väistöliikkeen kun se ei torjunut eikä hyväksynyt Neuvostoliiton esittämää kutsua Moskovassa 1954 pidettävään Euroopan turvallisuuskonferenssiin, jossa oli tarkoitus käsitellä Euroopan turvallisuusjärjestelmän perustamista ja Saksan yhdistämistä. Suomi ilmoitti osallistuvansa kaikkien kutsuttujen väliseen konferenssiin, johon länsivallat luonnollisesti kieltäytyivät tulemasta. Näin Suomen YYA-sopimuksessakin esitetty pyrkimys pysyä suurvaltojen eturistiriitojen ulkopuolella toteutui. Samaa taktiikkaa Suomi käytti Saksan kysymyksessä. Se ei tunnustanut liioin liittotasavaltaa kuin demokraattista tasavaltaa vaan perusti pelkästään kaupalliset edustustot molempiin osapuoliin. Tämä Jakobsonin

[38] Jakobson 1987, 204.
[39] Forsberg & Vaahtoranta 1993, 300.
[40] Vanhanen 4.9.2003.
[41] Vaahtoranta & Forsberg 2000, 7-11.
[42] Jakobson 1987, 204.

nimeämä omaperäinen suomalainen malli kesti paineet loppuun saakka eli kunnes länsivallat tunnustivat Saksan demokraattisen tasavallan 1970-luvulla.[43]

Varsinaisena puolueettomuuspolitiikan läpimurtona voidaan nähdä vuosien 1955–56 tapahtumat, johon ajoittuu myös Porkkalan palautus vuoden 1956 alussa. Vaikka lännessä vähäteltiin Porkkalan palauttamisen merkitystä, Suomen kannalta tapaus oli hyvin merkittävä, se johti rakenteelliseen muutokseen Suomen kansainvälisessä asemassa. Vieraan vallan sotavoimien poistuttua maasta Suomi saattoi uskottavasti vakuuttaa noudattavansa aseellisiin selkkauksiin sekaantumatonta puolueettomuuspolitiikkaa täysin itsenäisenä valtiona. Noihin vuosiin ajoittuu myös YYA-sopimuksen pidentäminen, Neuvostoliitolta saatu puolueettomuustunnustus, liittyminen Pohjoismaiseen neuvostoon sekä YK-jäsenyys.[44]

Muiden valtioiden osalta Suomen puolueettomuutta ei aina pidetty vakuuttavana. Suomi saikin muiden puolueettomien valtioiden tunnustuksen vasta 1970-luvulla, jolloin se alkoi harjoittaa ideologisempaa, kansainvälisesti aktiivista puolueettomuuspolitiikkaa.[45] Jo 1960-luvun puolivälissä alkanut idän ja lännen suhteiden liennytyksen kausi tarjosi Suomelle mahdollisuuden ulkopolitiikan aktivoitumiseen kansainvälisten kriisien ratkaisemisessa. Vaikka suhteet Neuvostoliittoon kiristyivät Neuvostoliiton kieltäydyttyä hyväksymästä Suomen puolueettomuutta, käytännön tasolla suhteita ei haluttu muuttaa. Erityisesti Suomen vuoden 1982 presidentinvaalien yhteydessä kävi selväksi suhteiden säilyvyys. Koiviston valinnan ei katsottu muuttavan Kekkosen jatkamaa toimivien suhteiden linjaa.[46]

Suomen puolueettomuuspolitiikan alasajo aloitettiin 1990-luvun alkupuolella.[47] Sen tilalle omaksuttiin sotilaallisen liittoutumattomuuden käsite EU-jäsenyyttä silmällä pitäen.[48] Presidentti Koivisto oli jo aiemmin pyrkinyt välttämään Suomen puolueettomuusaseman erityistä korostamista ja vähitellen käsite puolueettomuus korvattiin sotilaallisen liittoutumattomuuden ja itsenäisen puolustuksen käsiteparilla. Edelleen itsenäisen puolustuksen käsitteestä on luovuttu korvaamalla se uskottavalla puolustuskyvyllä. Samoin sotilaallisen liittoutumattomuuden katsotaan palvelevan parhaiten näissä oloissa Suomen etuja.[49] EY:n tuomioistuimen tohtori Allan Rosaksen mielestä myös poliittinen

[43] Emt, 204–206.
[44] Emt, 206–209.
[45] Penttilä 1999, 173.
[46] Jakobson 1987, 218-222.
[47] Wiberg 2000, 348.
[48] Forsberg 2003, 259.
[49] Wiberg 2000, 348.

liittoutumattomuus menetettiin samoihin aikoihin, sillä Suomi sitoutui noudattamaan aktiivista ja varauksetonta YUTP:a keskinäisen yhteisvastuullisuuden mielestä. Rosaksen mukaan Suomessa käytetty termi ”aikaansa seuraava liittoutumattomuus” ymmärretään meillä sotilaallisena liittoutumattomuutena sen ahtaassa merkityksessä, jolloin pysyttäytyminen sotilaallisen puolustusvelvoitteen ulkopuolella ei riko tätä rajaa. Tosiasiassa Suomi ei voi unionisopimuksen puitteissa suhtautua puolueettomasti hyökkäykseen toista jäsenmaata kohtaan.[50] EU:n kehitys onkin tuonut käsitteen erittäin merkittävään asemaan Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa keskustelussa. Kuten tässä tutkielmassa todetaan, juuri tuon käsitteen tulkinta ja sen tärkeys määrittää pitkälle Suomen tämänhetkistä turvallisuuspoliittista keskustelua. Olemmeko enää sotilaallisesti liittoutumattomia vai emme, ja toisaalta haluammeko olla vai emmekö halua, ovat kysymyksiä, jotka leimaavat suomalaista keskustelua.

2.1.2. Konsensuspolitiikka

Suomen ulkopolitiikkaa, ja koko poliittista kulttuuria, on vuosikymmenten ajan määrittänyt vahva konsensushakuisuus.[51] Historiallinen perinne on korostanut kansallista yhtenäisyyttä.[52] Yksimielisyyden tavoittelu kantaa puoluerajojen yli ja perustuu ristiriitojen välttämiseen kansallisesti tärkeissä kysymyksissä. Johtavan linjana on ollut, ettei pienen maan ole varaa hajaantua tärkeissä kysymyksissä vaan linjauksista on oltava laaja yksimielisyys puoluepoliittisista erimielisyyksistä huolimatta. Suomen kielen perussanakirjan mukaan konsensuspolitiikka, sopu- tai sovitteluratkaisuun ja yhteisymmärrykseen tähtäävä politiikka, vakiintui Suomessa poliittiseen kielenkäyttöön 1980-luvun alkupuolella sekä konsensus- että J.J.Rousseaun yhteiskuntasopimus-käsitteiden mukaisesti. Sanan käyttö alkoi tulopoliittisten kokonaisratkaisujen käsittelemisestä Max Jakobsonin esimerkin kautta, mutta on laajentunut tarkoittamaan muutakin poliittista yhteisymmärrystä.[53]

Konsensuksella tarkoitetaan yhteiskunnallisessa keskustelussa tilaa, jossa toimijat ovat saavuttaneet yhteisymmärryksen jostakin poliittisesta kysymyksestä.[54] Päätöksenteossa

[50] Rosas 2003.
[51] Kts. esim Wiberg 2006, 18.
[52] Lounasmeri 2010, 39.
[53] Suomen kielen perussanakirja, 527.
[54] Lounasmeri 2010, 21.

konsensukseen pyrkiminen voi tarkoittaa, että huomioon otetaan myös vähemmistön kannat mahdollisimman laajan kannatuksen takaamiseksi. Yleisesti sillä kuitenkin tarkoitetaan tilannetta, jossa eri osapuolet suostuvat ratkaisuun tai tavoitteeseen erityisen vastustuksen puuttuessa.

Yhtenäiseen ajatteluun ja ristiriitojen vähättelyyn perustuvalla kulttuurilla on juurensa Suomen menneissä konflikteissa sekä läheisten suurvaltojen sopeutumiseen määrittyvässä poliittisessa todellisuudessa. Talvisodassa kuten muissakin koetuissa konfliktitilanteissa, suomalaiset ovat pyrkineet hakemaan yhteisiä arvoja ja rakentamaan näille arvoille tehokasta yhteistoimintaa.[55] Wibergin mukaan tämä yhdenvertaisuuden normi on ollut miltei kaikki muut periaatteet ohittava ja ylitsekäymätön perusarvo, josta ei olla oltu valmiita tinkimään juuri missään oloissa.[56]

Poliittisen kulttuurin muodostuessa politiikkaa koskevista arvoista, voi suomalaista konsensuaalisuutta tarkastella perusarvona, joka tähtää Suomen selviytymiseen ja menestykseen.[57] Snellmanin hegeliläiseen perintöön pohjautuva Suomen valtioihanne korostaa yksimielistä kansakuntaa. Snellmanille yksilöiden ja uudelleenmuovautuvan kansan tahtoa ei tullut kanavoida kansakunnan edustamiseen vaan siihen tuli luoda jatkuvuutta ja pysyvyyttä luovaa tahtoa.[58]

Konsensushakuisuudesta huolimatta Suomen poliittista historiaa värittävät monet konfliktit ja ristiriidat. Kettusen mukaan eheyden ja ristiriitojen kuvat eivät ole toisensa poissulkevia. Konsensusihanne on voinut vaikuttaa konfliktitilanteiden taustalla ja se on jopa ruokkinut ristiriitoja. Yhtenäistä kansakuntaa korostava kulttuuri on voinut aikaansaada sen, että kiistat ovat koskeneet sitä, kenellä on oikeus määritellä kansan tahto ja toimia tahdon viestinviejänä. Sodan jälkeisessä murroksessa kansakunnan eheytymistä edistänyt konsensuspolitiikka alettiinkin nähdä myös toisenlaisessa valossa. Nyt ristiriitojen tunnustaminen nähtiin jopa yhteiskuntaa kehittävänä elementtinä.[59] Edelleen kuitenkin Venäjän pelko hallitsi julkista keskustelua ja vaati poliittista yksimielisyyttä.[60] Paasikiven

[55] Emt, 23.
[56] Wiberg 2006, 18.
[57] Emt, 105–106.
[58] Kettunen 2008, 51–52.
[59] Emt, 64-65.
[60] Wiberg 2006, 26.

itsenäisyyspäivänä 1944 lausuma ”tosiasioiden tunnustaminen on kaiken viisauden alku” kuvasi osuvasti tuolle ajankohdalle tyypillistä suhtautumista itänaapuriin. Tuo määritelmä linjasi Suomen poliittista keskustelua ja osallistumista kauan myös kommentin jälkeenkin.

Erityisesti poliitikkojen mielipiteet konsensuspolitiikasta ovat edelleen varsin yhteneväisiä. Niin Keskustan kuin SDP:n puheenjohtajat uskovat yhteneväisen linjan etuihin ulkopoliittisen vakauden takia. Erityisesti nuoremman polven kokoomusedustajien mielestä taas olisi jo aika siirtyä avoimemman ja keskustelevamman ulkopolitiikan piiriin. Toista mieltä ovat käytännössä kaikki vanhemman polven edustajat, myös Kokoomuksen edustajat. Vihreät suhtautuvat varovaisesti avoimeen erimielisyyteen kun taas Vasemmistoliitto ja Perussuomalaiset ovat aktiivisesti toista mieltä. Susan Villan mielestä konsensuksen haastaminen jääkin heidän tehtäväkseen. Silti myös Perussuomalaisten puheenjohtaja Soinin mukaan konsensus-traditio on järkevää ja hän ainakin haluaa olla Suomen puolella. Soini kuitenkin myöntää, että konsensus tyrehdyttää ulkopoliittista keskustelua. ”Mitä mieltä tahansa saa olla, muttei eri mieltä”, Soini toteaa. Poliitikot kaikista puolueista painottavatkin konsensuksen ja ulkopoliittisen linjan vakauden palvelevan yhteistä, Suomen etua. Kaikki myös toteavat, ettei puolueiden välillä ole suuria eroja ulkopoliittisissa kysymyksissä.[61]

Jos ulkopolitiikka on rakentunut voimakkaalle konsensukselle ja jatkuvuudelle, myös turvallisuuspolitiikkaa leimaa lojaalisuus vallitseville valtarakenteille. Suomen turvallisuuspolitiikassa ei suhtauduta kovin suopeasti muutoksiin vaan Suomen ”pitkä linja” muodostuu toiminnasta pysyvien rakenteiden puitteissa eikä tarvetta niiden kumoamiselle nähdä olevan. Vakaata ja kansainvälisesti tunnustettua paikkaa vallitsevissa rakenteissa on pyritty pikemminkin entisestään vahvistamaan valtion, hallitusvallan ja vahvan virkamieskoneiston avulla. Valtion on nähty ohittavan kansalaisyhteiskunnan ja yksilön intressit. Tämä jatkuvuuden linja on leimallisesti ollut pragmaattista ja rationaalista. Siihen on vältetty liittämästä arvoja tai ideologisia latauksia ja korostettu suurvaltakeskeisiä lähtökohtia. Tällaista linjaa voidaan pitää negatiivisella tavalla tahmeana ja pysähtyneenä, mutta toisaalta se voidaan nähdä myös osoituksena vakaasta ja rauhantahtoisesta turvallisuuspolitiikasta.[62]

[61] Villa 2010, 14-19.
[62] Ibid.

Mary Hilsonin mukaan konsensuspolitiikka on vahvasti pohjoismaalainen piirre. Kontrastina esimerkiksi Yhdysvaltojen tai Iso-Britannian avoimesti vastakkainasetteluun ja konflikteihin perustuvaan poliittiseen keskusteluun, pohjoismaita voidaan kutsua konsensusdemokratioiksi. Pohjoismaista konsensuspolitiikkaa kuvaa vallitsevan järjestelmän pitäminen oikeutettuna, poliittiseen valtaan liittyvien erimielisyyksien vähyys sekä poliittisen keskustelun tähtääminen konfliktien tasoittamiseksi ja kompromissien saavuttamiseksi.[63] Konsensusta lähellä oleva kompromissin käsite eroaa konsensuksesta siinä, että kompromississa osapuolet säilyttävät eriävät lähtökohtansa, vaikkakin tinkivät tavoitteistaan yhteisen, kaikkia osapuolia tyydyttävän päätöksen saavuttamiseksi.[64] Poliittisen kompromissin idea voidaan nähdä muodostuvan kahden poliittisen näkemyksen välimaastosta; politiikka nähdään joko taloudellisena sektorina tai uskontona. Taloudellinen ajattelutapa katsoo kaikkia asioita kompromisseille mahdollisina. Ne eivät ole aina toivottuja tai viisaita, mutta aina mahdollisia. Uskonnollinen näkemys taas painottaa, että on olemassa asioita, joista ei voi missään olosuhteissa tehdä kompromisseja. Nämä sektorit ovat niin pyhiä, etteivät ne ole neuvoteltavissa.[65] Ulkopolitiikka on pitkään nähty tällaisena alueena.

2.1.3. Venäjän naapurissa

Venäjän ja sen edeltäjän Neuvostoliiton merkitys Suomelle on maantieteellisistä syistä ollut aina erittäin huomattava, Neuvostoliiton vaikutus näkyi ja tuntui koko valtakunnan olemassaolon ajan. Vuosikymmeniä maiden välejä määritti vuonna 1948 solmittu YYA-sopimus. Lähes koko kylmän sodan ajan sopimuksen katsottiin määrittävän koko Suomen ulkopoliittista linjaa, niin muiden kuin Suomen omissa silmissään.[66] Wibergin sanoin “suhde Neuvostoliittoon erityisesti sodan jälkeisinä vuosikymmeninä oli traumaattinen: sitä pelättiin enemmän kuin mitään muuta maailmassa”.[67] Suomen linja kiteytyikin uskomukseen, että mitä paremmat suhteet oli itään, sitä paremmin pystyttiin hoitamaan suhteita länteen.[68]

[63] Hilsen 2008, 26, 52.
[64] Lounasmeri 2010, 21.
[65] Hilsen 2008.
[66] WIberg 2006, 344.
[67] Emt, 26.
[68] Emt, 26, 344.

Myös ulkomailla Suomen suhdetta itänaapuriinsa pidettiin ajoittain epämääräisenä. Suomea pidettiin finlandisoituneena eli suomettuneena maana, joka taipui Neuvostoliiton vaatimuksiin tinkimällä itsemääräämisoikeudestaan. Nähtiinpä Suomi myös siirtoteknisenä hidastusvyöhykkeenä, puskurina itää vastaan. Neuvostoliiton vaikutus olikin erittäin voimakas, YYA-sopimus määritti Suomen liikkumatilaa perustuslakiakin enemmän. Suomalaisten mielestä toisen maailmansodan aikaa leimasi inhorealismi; lähinaapurin ystävyyttä korostettiin ja viholliset haettiin kaukaa. Tällainen realistinen käsitys perustuu voiman kunnioitukseen, väkevämpi tekee mitä haluaa ja heikompi nöyrtyy.[69]

Neuvostoliiton vaikutus Suomen sisäpolitiikkaan ei suinkaan vähentynyt seuraavina vuosikymmeninä. Yöpakkaskriisi vuonna 1958 ja noottikriisi 1961 osoittivat selvästi, että Neuvostoliitto halusi määritellä Suomen suvereniteetin, sananvapauden ja poliittisen valtakoneiston sisältöä. Suomi mukautui ja väisteli, presidentin vahvalla panoksella. Kekkosen mielestä Suomen poliittisen elämän oli kokonaisuudessaan palveltava neuvostojohdon luottamuksen voittamista. Hänen mukaansa Suomen ei tullut sortua itsekkäisiin toimiin, jotka saattaisivat ärsyttää Neuvostoliittoa. Suomen itsenäisyyden säilyttämisen takia oli vain parempi myötäillä ja pyrkiä vahvistamaan ystävällisten itäsuhteiden muodostumista.[70]

Jos kylmän sodan aikana Venäjästä ei voinut puhua, kylmän sodan päätyttyä tilanne muuttui totaalisesti. YYA-sopimuksen purkauduttua ja Neuvostoliiton hävittyä suhteet itänaapuriin muuttuivat oleellisesti. Etenkin media alkoi esittää Venäjää kielteisessä valossa. Gorbatshovista kaudella alkanut Neuvostoliiton asennemuutos eteni uuden Venäjän presidentti Jeltsinin kommenttiin YYA-sopimuksen epäoikeudenmukaisuudesta ja pahoitteluihin Suomen sisäpoliittisiin asioihin sekaantumisesta.[71]

Nykyään Suomen ja Venäjän välisiä suhteita hoidetaan yhä enemmän EU:n kautta. Vaikka Suomen nykyisessä ulkopolitiikassa on säilynyt keskeisenä tavoitteena läheisten ja toimivien suhteiden ylläpito Venäjään, tärkein kanava toiminnan toteuttamiseen on EU:n ja Venäjän hyvien suhteiden rakentaminen. Tässä Suomen tietotaidolle ja kokemukselle tarjoutuu erinomainen mahdollisuus sekä omien kansallisten intressien että EU:n tavoitteiden

[69] Emt, 344–346.
[70] Jakobson 1999, 108-110.
[71] Emt, 151-153.

ajamiseen. Toki Suomi ylläpitää edelleen kahdenvälisiä suhteita, vaikka sopimuksellista pohjaa tai erityisasemaa ei Venäjäsuhteilla enää olekaan.[72]

Kaikesta huolimatta Venäjä on pysynyt Suomen julkisen turvallisuus- ja puolustuspoliittisen keskustelun pääaiheena. Keskustelu Venäjän näkemisestä Suomen uhkana elää edelleen vahvana. Yleinen käsitys on, että puolustus on kehitetty juuri itänaapurin uhan varalta.[73] Suuret turvallisuuspoliittiset keskustelut, kuten Nato-jäsenyyden arvioiminen, asepalveluksen muokkaaminen tai EU:n puolustusulottuvuuden kehittäminen saavat aina ulottuvuutensa myös suhteessa Venäjään. Myös tässä tutkielmassa tarkasteltavissa kommenteissa Venäjää käytetään sekä EU:n puolustuspolitiikan kehittämisen, että sen tarpeettomuuden perusteluna.

2.1.4. Pohjoismainen yhteistyö

Ensimmäisen maailmansodan jälkeisinä vuosina Suomi oli turvautunut Saksan apuun pyrkiessään taistelemaan Venäjän ylivaltaa vastaan. Saksan suuntauksen jälkeen silloinen ulkoministeri Holsti ehdotti reunavaltiopolitiikan harjoittamista Venäjän vastustamiseksi. Koska tuota politiikkaa pidettiin epävakaana, Suomi valitsi, osin Ruotsin puolueettomuuden takia, pohjoismaisen suuntauksen reunavaltiosuuntauksen puolesta. Vielä 1920-luvulla yhteistyö ei kuitenkaan edennyt Kansainliiton ylivallan takia. Kun sen asema seuraavalla vuosikymmenellä alkoi horjua, Suomi alkoi aktiivisemmin tavoitella puolueettomuusyhteistyön nimellä kulkevaa pohjoismaista yhteistyötä. Tanskan vastustuksesta huolimatta Ruotsi painosti hyväksymään Suomen 1935 järjestettyyn kokoukseen. Tästä alkoi Suomen pohjoismainen suuntaus käytännön tasolla. Jo alusta alkaen siihen kuului myös puolustusulottuvuus, jota Suomessa ei haluttu kuitenkaan painottaa, osaksi Venäjän takia.[74]

Suomi liittyi Norjan, Ruotsin ja Tanskan vuonna 1952 perustamaan Pohjoismaiden neuvostoon kolme vuotta myöhemmin. Suomen liittymisilmoitukseen liitettiin varauma, jossa mainittiin Suomen osallistumattomuudesta neuvoston turvallisuuspoliittisten

[72] Penttilä 1992, 115.
[73] Nokkala 2009, 1.
[74] Penttilä 1992, 32–33, 39–40.

kysymysten käsittelyyn.[75] Ulko- ja turvallisuuspoliittiset kysymykset otettiin asialistalle kuitenkin vasta kylmän sodan jälkeen. Erityisesti 2000-luvun loppupuolella yhteistyötä on kehitetty menestyksekkäästi. Norjan entinen puolustus- ja ulkoministeri Thorvald Stoltenberg laati vuonna 2009 pohjoismaiden ulkoministerikokouksen pyynnöstä raportin Pohjoismaiden yhteistyömahdollisuuksista ulko- ja turvallisuuspolitiikan alueella. Raporttiin kuului suosituksia yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan syventämisestä ja erityinen solidaarisuusjulistus. Käytännön toimiin ei heti ryhdytty, vaan keskustelu alkoi uudelleen seuraavana vuonna ennen Reykjavikin ulkoministerikokousta, jossa hyväksyttiin lausekkeen nykyinen muotoilu. Asiaan palattiin alkuvuonna 2011 kun Pohjoismaiden ulkoministerit pääsivät yksimielisyyteen solidaarisuusjulistuksesta Helsingissä tiistaina 5. huhtikuuta pidetyssä Pohjoismaiden ulkoministerikokouksessa.[76]

Lausuma ei muodosta sotilasliittoa eikä se korvaa esimerkiksi Naton viidettä artiklaa. Jos jokin Pohjoismaa joutuisi hyökkäyksen kohteeksi, solidaarisuusjulistuksen myötä muut Pohjoismaat sitoutuvat tarjoamaan pyydettäessä tarvittavaa apua. Suomi suhtautui ehdotelmaan alusta alkaen positiivisesti, vaikka aiheesta käytiinkin keskustelua Suomen turvallisuuspoliittisen linjan takia. Julistus täydentää kunkin maan olemassa olevaa EU- ja Nato-yhteistyötä ja on siten linjassa kunkin kansallisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kanssa.[77]

2.2. EU-Suomi

Suomen EU-jäsenyyttä voidaan pitää niin identiteettiprojektin huipentumana kuin vääjäämättömänä kehityskulkuna ja kaikkea siltä väliltä. EU-jäsenyyttä edeltävää EY:n jäsenhakemusta voi kuitenkin hyvillä perustein pitää yhtenä monista suunnanmuutoksista Suomen ulkopolitiikassa. Samalla sitä voidaan pitää myös myöntyväisyyspolitiikan päättymisenä. Aikaisemmasta myöntyväisyys-vastustuspolitiikan vaihtoehdoista siirryttiin tilaan, jossa pyrittiin kehittämään suhteita molempiin puoliin samalla tapaa; sovittelemalla ja

[75] Jakobson 1987, 208.
[76] Ulkoasiainministeriö, 29.4.2011.
[77] Ibid.

parhaita vaihtoehtoja punnitsemalla. Neuvostoliiton ja YYA-sopimuksen aikaan tällainen ei ollut missään nimessä mahdollista.[78]

Sami Moisio on tutkinut Suomen EU-jäsenyyttä edeltävää poliittista retoriikkaa ja todennut, että jäsenyyskamppailusta tuli Suomen sisäisen poliittisen taistelun kohtaamispaikka. Hänen mukaansa tuo taistelu oli niin merkittävä, että se mursi ”kansallisen konsensuksen”, joka oli kylmän sodan, ja erityisesti Kekkosen kaudella leimannut Suomen ulkosuhteiden hoitoa. Moision mielestä EY-jäsenyydestä käyty keskustelu tai kylmän sodan päättyminen eivät olleet konsensuksen murtumisen merkittävimpiä ulottuvuuksia vaan suurimpia ulkopolitiikan erimielisyyksien aiheuttajia olivat eri ryhmien väliset intressiristiriidat ja vallan tavoittelu, jotka liittyivät EY-jäsenyyteen ja Suomen uuteen asemointiin.[79]

Liittymistä unioniin pidetäänkin ”yhtenä suurimmista historiallisista siirtymistä koko sinä kautena, jonka aikana tätä pohjoista osaa maapallon pinnasta on ylipäätään kutsuttu Suomeksi”, Moisio kirjoittaa.[80] Ulkopoliittisessa mielessä jäsenyys perusteltiin jatkuvuudella.[81] Oli Suomen lännettymisestä sitten mitä mieltä tahansa, kukaan ei voi varmastikaan kiistää Suomen johdonmukaista taloudellisen yhteistyön harjoittamista läntisten demokratioiden ja markkinatalousmaiden kanssa. Vuosikymmenten saatossa tämä yhteistyö on tullut ilmi eri tavoin; 1950-luvulla pohjoismaisen integraation muodossa ja 1960-luvulla vapaakauppajärjestö EFTA:n liitännäisjäsenyyden kautta. Vuosi 1973 liitti Suomen mukaan EEC-vapaakauppasopimukseen ja vihdoin vuonna 1986 Suomesta tuli EFTA:n täysjäsen. ETA-sopimuksessa Suomi oli mukana vuoden 1994 alusta unionijäsenyyden alkamiseen asti.[82] Näitä sopimuksia, sekä myöhemmin myös Euroopan yhteisöjen jäsenyyttä, perusteltiin kauppapoliittisten etujen turvaamisella. Taloudelliset tavoitteet nähtiin ensisijaisina, eikä ulkopolitiikkaa tuotu esille muutoin kuin puolueettomuuspolitiikan mukaisen taloussuhteiden tasapainottamisen kannalta. Jotkut lähteet tosin painottavat vahvasti juuri ulkopoliittisten tavoitteiden saavuttamista etenkin EU- ja sitä ennen EY-neuvottelujen alulle saattamisessa. Esimerkiksi presidentti Koivisto on ilmaissut, että unioniin liittyminen oli vahvasti turvallisuuspoliittinen päätös. Hänen

[78] Penttilä 1992, 98.
[79] Moisio 2003, 130.
[80] Emt, 127, 130.
[81] Kemppinen 2002, 46.
[82] Emt, 46–47.

mukaansa pääsyy EU:hun liittymiseen oli turvallisuuden hakeminen.[83] Tätä näkemystä on myöhemmin tukenut monien politiikkojen mukana myös presidentti Ahtisaari.[84]

EU-jäsenyyden ensimmäisinä vuosina tuli tavaksi puhua suomalaisen ulkopolitiikan murrosajasta. Tällä on tarkoitettu sitä uudelleen orientoitumisen tarvetta, joka syntyi Neuvostoliiton romahtamisesta ja sitä seuranneesta jyrkän vastakkainasettelun murtumisesta myös Suomen itärajalta. Murroksen ydin on nähty idänsuhteiden erikoisaseman häviämisessä ja aktiivisemmassa ja ennakkoluulottomammassa suhtautumisessa Länsi-Euroopan integraatioon. Suomen liittyminen EU:hun vuonna 1995 oli kaikista taloudellisista aspekteista huolimatta turvallisuuspoliittisesti erittäin merkittävä. Allekirjoituksellaan Suomi teki perustavan turvallisuuspoliittisen linjavedon. Se hyväksyi unionin perussopimuksen ilman varaumia ja sitoutui näin unionin yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan ja sen kehittämiseen. Liittymisprosessin aikana Suomi joutui kuitenkin tekemään aktiivisesti töitä vakuutellessaan muuta unionia sen sitoutumisesta YUTP:hen. Komissiolle painotettiin useammassa yhteydessä, että Suomi osallistuu täysimääräisesti YUTP:n kehittämiseen sulkematta pois mitään vaihtoehtoa.[85]

Suomen linjaksi EU:ssa muodostui vahva sitoutuminen unioniin ja sen toimintalinjoihin sekä tavoitteisiin. Suomella oli pyrkimys päästä unionin ytimeen, myös kaikkein tiiveimpiin yhteistyönmuotoihin, kuten rahapolitiikkaan. Lipposen mukaan maailman laidoilla tottunut mielipide ivasi vuosikaudet mallioppilasmaisuudesta ja katsoi EU:n ytimeen pyrkivän politiikan suuruudenhulluutena. Nämä puheet ovat kuitenkin vaimenneet kun politiikan saavutukset ovat tulleet ilmi. Aktiivisuudella Suomi on saavuttanut pienenä jäsenmaana sellaista jalansijaa, jolla se on saanut ajettua omia etujaan sekä vaikuttavuutta EU:n kehityskysymyksissä.[86]

Vuoden 1995 vaalien jälkeen aloittanut Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen (SDP), Kansallisen Kokoomuksen (KOK), Ruotsalaisen Kansanpuolueen (RKP), Vasemmistoliiton (Vas.) ja Vihreän Liiton (Vihr.) muodostama hallituskokoonpano lähti ajamaan Suomen uutta unionipolitiikkaa. Jo hallitusneuvottelujen aikaan kävi ilmi, että hallituspuolueet olivat aktiivisen Eurooppa-politiikan kannalla. Paavo Lipposen johtama hallitus ottikin ensi

[83] Koivisto 1995, 554.
[84] Myös vastakkaisia kommentteja on toki esitetty, muun muassa presidentti Halonen oli sitä mieltä, että taloudelliset syyt olivat pääasiallinen syy unionijäsenyyteen. Ks. Esim. Halonen 2003b tai Paloheimo 1995, 115.
[85] Koivisto 1995, 556.
[86] Lipponen 2006, 13.

töikseen tavoitteekseen Emun kolmannen vaiheen kriteerien täyttämisen vuoden 1996 loppuun mennessä. Heti seuraavan vuonna päätettiin liittyä myös Euroopan valuuttakurssijärjestelmä ERM:iin.[87]

Suomen EU-politiikan peruslinjaukset kirjoitettiin hyvin pitkälti Lipposen hallituksien[88] ohjelmiin sekä vuoden 2003 jälkeisen Vanhasen I hallituksen teksteihin. Politiikan sisältö ja linja saatiin vuosien 1996–1997 ja 2000 hallitusten välisen konferenssin (HVK) päätöksistä sekä ensimmäiseen puheenjohtajuuskauteen 1999 valmistauduttaessa. Toisaalta myös yksittäiset ratkaisut vaikuttivat Suomen EU-politiikan syntymiseen. Lipposen kahdeksanvuotinen kausi rakensi Suomelle profiilin, jonka lukuisat eurooppalaiset tutkijat kuvaavat varsin yhdenmukaisesti. Suomi kykeni muuttumaan puolueettomasta maasta sotilaallisesti liittoutumattomaksi aktiiviseksi jäsenmaaksi, joka on kyennyt profiloimaan itsensä unionin ytimeen. Lipposen aikana Suomen EU-politiikka asettui etunoja-asentoon unionin toimintakyvyn, tehokkuuden ja YUTP:n kehittämisen kautta. Suomi ei siis tyytynyt pelkästään identifioitumaan sulavasti unionin yhteiseen politiikkaan vaan pyrki itse luomaan unionista tehokkaampaa toimijaa omien kehitysideoidensa kautta.[89] Moision mielestä Suomen aktiivinen hakeutuminen unionin ytimeen liittyy tunnustuksen hakemiseen, johon koko EU-jäsenyyden voidaan katsoa perustuvan. Suomi pyrki unionijäsenyydellä maantieteelliseen korjausliikkeeseen, jossa se haluttiin asemoida tiukasti länteen ja erilleen Venäjästä. Lipposen – tai lännettäjien linja, kuten Moisio tulkitsee, muodostui voimakkaimmaksi turvallisuuspoliittiseksi linjaksi.[90]

Lipposen jälkeen erityisesti nykyinen Eurooppa-ministeri Alexander Stubb on kunnostautunut aktiivisen EU-politiikan kannattajana. Hänen mielestään Suomella ei ole varaa jättäytyä marginaaliin vaan sen on oltava edelläkävijänä mukana kaikessa EU:n toiminnassa. Stubbin mukaan aiemmin aktiivisesta Suomesta on taas tullut kehityksen jarruttaja, joka yrittää vastustaa uudistuksia kaikin tavoin, vaikkakin lopulta sopeutuu niihin. Toista oli hänen mukaansa 1990-luvulla, ’Suomen ulkopoliittisella kultakaudella’, jolloin rohkea pikkuvaltio toimi ennakkoluulottomasti ja päättäväisesti aloitteentekijänä muun muassa kriisinhallinnan kehittämisessä, josta myöhemmin luotiin myös nykyinen ETPP. Ministerin mukaan kelkka kuitenkin kääntyi pikkuhiljaa ja Suomesta tuli unionin

[87] Vuoria & Luoma 2006, 98.
[88] Paavo Lipposen I hallitus (1995–1999) ja II hallitus (1999–2003).
[89] Luoto & Pesonen 2006, 272–273.
[90] Moisio 2003, 298.

turvallisuuspolitiikan kehittämisessä jarrumies, joka aktiivisesti pyrkii vastustamaan yhteisten puolustusrakenteiden muodostamista. Vaikka Suomi oli jäsenyyttä hakiessaan hyväksynyt sopimukseen kuuluvat kehittämistavoitteet yhteisen puolustuksen osalta ja presidentti Koivistokin oli tätä painottanut jäsenyyden alkuvaiheessa, se ei 2000-luvulle tultaessa katsonut enää sitoutuneensa mihinkään vaan ryhtyi ulkoministeri Tuomiojan johdolla aktiivisesti torjumaan aiempaa kehityslinjaa. Vuoden 2003 alkusyksyllä alkanut voimakas kamppailu turvatakuulausekkeesta kiteytyi joulukuun alussa 2003 annettuun vastaesitykseen[91] yhdessä Irlannin, Itävallan ja Ruotsin kanssa. Vastaehdotuksen torjumisesta huolimatta artiklaan tuli lisäys tiettyjen jäsenmaiden erityisluonteesta. Vaikka lisäyksellä ei ole mitään merkitystä turvatakuiden oikeudellisen merkittävyyden kannalta, Suomi päätti näin esittää, että neuvottelutavoitteet oli saavutettu, Stubb toteaa.[92]

Ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa analysoitaessa identiteettikysymysten merkitystä ei voi varmasti liikaa korostaa, ainakaan tämän tutkimusasetelman yhteydessä. Kuten edellä EU-jäsenyystarkastelun myötä tuli ilmi, juuri ulko- ja turvallisuuspolitiikan kautta valtio rakentaa suhdettaan muihin. Erottautumalla tai yhteistyöllä halutaan näyttää mihin kuulutaan ja keitä ollaan. Ulko- ja turvallisuuspolitiikka on kuin identiteetti tai omakuva. Moisio kuitenkin muistuttaa, että identiteettiin liittyy aina ihmiset, vain he voivat rakentaa identiteettejä itselleen ja toisilleen, mutta myös elottomille asioille kuten vaikkapa valtioille. Identiteettiä ei tulisi hänen mukaansa ymmärtää laatumääreenä vaan ihmisryhmien väliseen suhteeseen perustuvana ilmiönä. Siten identiteetti ei ole essentialistista vaan sitä tulee muodostaa, uusintaa, muuttaa ja uudelleen rakentaa. Vuorovaikutuksen kautta identiteetistä tulee kielellinen ilmiö. Kansallisen identiteetin muodostamisessa tarvitaan siis sekä tietoa että poliittista valtaa. Poliittiseen valtaan ja tietoon perustuva toiminta on identiteettipolitiikkaa. Siten identiteettiprojektin yhteydessä, joksi myös EU-jäsenyyttä voi kuvata, identiteetistä tulee valtakamppailun kohde. Kansan suunta määräytyy vallankäytön osana. Moision mielestä oleellista ei ole, jakavatko kaikki kansalaiset tietyllä hetkellä identiteettiprojektin ydinidean, vaan merkityksellistä on se, että kansallinen identiteettiprojekti ymmärretään

[91] Vastaesityksessä (CIG 62/03) ehdotettiin, että ” *Jos jäsenvaltio joutuu aseellisen hyökkäyksen kohteeksi, se voi pyytää muita jäsenvaltioita antamaan kaikin käytettävissä olevin keinoin sotilaallista tai muuta apua YK:n peruskirjan 51 artiklan mukaisesti*.” Muutos puheenjohtajamaa Italian syyskuussa tekemään ehdotukseen oli avun pyytäminen. Alkuperäisessä ehdotuksessa ”*muut jäsenvaltiot antavan sille apua kaikin käytettävissä olevin … keinoin*.”

[92] Stubb 2004, 33-37.

diskurssina, joka määrittää käsitteelliset rajat uskottavalle ja hyväksytylle retoriikalle.[93] Sikäli tutkimusaineiston valinta, poliittisen eliitin ja tärkeimpien vallankäyttäjine puheet, tarjoavat mahdollisuuden ulko- ja turvallisuuspolitiikan määrittelyjen tarkasteluun. Juuri korkean tason toimijoilla on mahdollisuus rakentaa ja määrittää vallitsevaa ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa.

2.2.1. EU-jäsenyyden vaikutus puoluekarttaan

Euroopan yhdentymiskehitys on aiheuttanut puolueille yllättäviä vaikeuksia. Integraatio on muodostanut sekä puolueiden sisälle että niiden välille jakolinjoja, joista osa pysyviä ja toiset väliaikaisia. Erityisesti integraation syventämiseen liittyvät kysymykset ovat aiheuttaneet ongelmia puolueille. Suurimpia ongelmat ovat olleet Iso-Britannian ja Ranskan suurissa puolueissa, jotka ovat kärsineet integraatioon liittyvistä kysymyksistä sisäisestä hajautuneisuudesta aina toisesta maailmansodan loppumisesta lähtien.[94] Paloheimon mukaan lokakuun 1994 kansanäänestys osoitti, että myös suomalaiset puolueet kärsivät samoista ongelmista, vaikka integraatiokysymykset eivät aiheuttaneet puoluekentässämme niin suuria vaikeuksia kuin muissa esimerkiksi muissa pohjoismaissa.[95] EU-jäsenyyttä puoltavilla oli selkeä etu poliittisen eliitin, suurimman osan sanomalehdistä sekä johtavien taloudellisten etujärjestöjen ja suuryritysten kannattaessa näkyvästi jäsenyyttä. Silti kansan mielipide oli jäsenäänestystä edeltäneen viimeisen mielipidemittauksen mukaan varsin tasainen vastustajien ja kannattajien välillä. Jäsenyys aiheuttikin voimakkaita jakolinjoja puolueiden sisällä. Kokoomus ja RKP olivat varsin yksimielisiä kun taas Keskustan sisällä oli hyvin eriäviä mielipiteitä. Puolue teki jäsenyyttä tukeneen päätöksen vasta silloisen puheenjohtajansa, pääministeri Esko Ahon uhatessa eroavansa, mikäli puolue valitsisi jäsenyyttä vastustavan kannan. Puolueen virallisesta kannasta huolimatta vain 36 prosenttia sen kannattajista äänesti jäsenyyden puolesta. Myös SDP tuki jäsenyyttä julkisesti Vasemmistoliiton ja Vihreiden jättäessä kantansa auki. Selkeästi ei-puolueita olivat Kristillisdemokraatit ja Suomen Maaseudun Puolue.[96]

---

[93] Moisio 2003, 134, 139, 146.
[94] Raunio 2006, 42–43.
[95] Paloheimo 1995.
[96] Raunio 2006, 44.

Raunion mukaan Euroopan yhdentyminen on selkeästi edistänyt puolueiden ideologista yhdentymistä. Vaikka vastakkaisia näkemyksiäkin on osoitettu, hallitusvastuuta kantavien tai sitä tavoittelevien puolueiden näkemykset integraation hyödyllisyyksistä ovat varsin yhteneväiset. Poikkeuksen muodostavat muutamat äärioikeistolaiset ja – vasemmistolaiset puolueet, joiden tarkoitus on ollut pysytellä integraatiokehitystä vastustavina puolueina. Kehityspiirre selittyy eritoten talous- ja rahaliittoon kuuluvien maiden talouspolitiikan yhdentymisellä.[97]

Suomalaiset puolueet ovat eurooppalaisen mallin mukaan olleet varsin yksimielisiä kansallisen EU-politiikan linjasta. Yhtenäistä näkemystä ovat edistäneet muun muassa laajapohjaiset enemmistöhallitukset ja etujärjestöjä roolia korostava poliittinen kulttuuri. Erityisesti Emu-päätöksissä hallituspuolueiden asema on korostunut varsin selvästi. SDP, Kokoomus ja RKP omaksuivat rahaliitolle myönteisen kannan jo varsin hyvissä ajoin samoin kuin Keskusta. Vasemmistoliitto ja Vihreät myöntyivät kyllä kannalle hallitusvastuun painaessa. Hallituspuolueiden mielipiteet integraatiosta ovatkin muodostuneet varsin yhteneväisiksi.[98]

Puolueiden yhtenevästä kansallisen EU-politiikan linjasta huolimatta integraatiokehitys on kuitenkin tuonut uuden jakolinjan Suomen poliittiselle kentälle. Vaikka jako oikeiston ja vasemmiston välillä onkin edelleen suurin puoluejärjestelmäämme määrittävä ominaisuus, vastakkainasettelu kansainvälisen ja kansallisvaltion roolia korostavan ajattelun välillä on kasvanut unionijäsenyyden myötä. Kokoomus ja SDP suhtautuvat yhdentymiseen myönteisemmin kuin Keskusta ja Vasemmistoliitto. Maaseutuun ja vanhaisänmaallisuuteen liittyvät arvot kanavoituvat Keskustaan sekä osittain Kristillisdemokraatteihin ja Perussuomalaisiin. Myös alueelliset erot EU-jäsenyyden kannatuksessa vahvistavat poliittisen kentän uutta jakoa Keskustan sitoutuessa pohjoisen ja maaseudun puolustamiseen, SDP:n ja Kokoomuksen keskittyessä kaupunkien asioihin.[99]

Raunio ja Mattila ovat huomanneet, että poliittisen eliitin ja kansalaismielipiteen välinen kuilu integraatioon liittyvissä kysymyksissä on varsin merkittävä. Muihin EU-maihin verrattuna suomalaisten suhtautuminen integraation tiivistämiseen on varauksellisempaa.

[97] Emt, 46.
[98] Ibid.
[99] Paloheimo 1995, 126.

[100] Kun ottaa huomioon kansalaisten mielipiteen sekä puolueiden jakaantumisen kansanäänestyksessä, olisi voinut olettaa myös puolueiden suhtautuvan integraatioon kielteisemmin. Kuitenkin Perussuomalaiset on ainoa puolue, joka on avoimesti profiloitunut euroskeptisellä ideologiallaan. Perussuomalaisten kannatusta lukuun ottamatta integraatiovastaisuus on hyvin marginaalinen ilmiö puoluejärjestelmässämme. Toki lähes kaikilla puolueilla on kansanedustajia, jotka suhtautuvat integraatiokehitykseen puolueitaan varauksellisemmin, mutta ilmiö ei ole johtanut puolueiden jakaantumiseen saati uusien puolueiden perustamiseen.[101]

2.3. Suomi ja Nato

Suomen yhteistyö Naton kanssa alkoi virallisesti vuonna 1992 kun se liittyi tarkkailijaksi Pohjois-Atlantin yhteistyöneuvostoon. Kylmän sodan aikana suhde puolustusliittoon oli ymmärrettävistä syistä ollut etäinen, vaikkakin Nato vaikutti Suomen turvallisuuteen monella tavalla. Neuvostoliiton ja sitä kautta YYA sopimuksen lakattua yhteistyö käynnistyi melko nopeasti ja melkein vahingossa Oslossa pidetyssä neuvoston kokouksessa.[102] Kaksi vuotta tämän jälkeen Suomi liittyi ensimmäisten valtioiden joukossa Naton rauhankumppanuusohjelmaan[103] ja osallistui jo seuraavana vuonna ensimmäiseen Nato-johtoiseen kriisinhallintaoperaatioon Balkanilla. Vuonna 1997 Euro-Atlanttinen yhteistyöneuvosto korvasi Pohjois-Atlantin yhteistyöneuvoston ja Suomi liittyi siihen sen perustamisen yhteydessä. Neuvosto antaa puitteet Suomen toiminnalle Natossa, niin poliittisella kuin toiminnallisellakin puolella. Yhtälailla Suomi saa tietoa operaatiokohtaisista kokouksista, joita Nato järjestää kriisinhallintaoperaatioihin joukkoja luovuttavien maiden kanssa.[104]

Suomen yhteistyö Naton kanssa on tiivistynyt kaiken aikaa. Kumppanuusyhteistyö Naton kanssa on jo hyvin laaja-alaista. Kriisinhallintaan osallistumisen lisäksi Suomi muun muassa kehittää sotilaallisia valmiuksiaan, osallistuu puolustus- ja siviilimateriaaliyhteistyöhön, tukee

[100] Villa 2010, 14-19.
[101] Raunio 2008, 187-188.
[102] Berner 2003, 147.
[103] Suomi hyväksyi kutsun varmistettuaan, että sotilaallisesti liittoutumattomista maista ainakin Ruotsi hyväksyisi Naton yhteistyöneuvoston tarkkailijajäsenille esittämän kutsun ja ryhtyisi Naton rauhankumppaniksi. Forsberg 2002, 252.
[104] Berner 2003, 147–151.

Naton rinnalla turvallisuus- ja puolustussektorien reformeja maissa joissa Nato toimii ja lähettää suomalaisia virkamiehiä Naton sihteeristöön. Suomen yhteistyö perustuukin pyrkimykseen olla mukana sellaisissa kansainvälisissä järjestöissä, joilla on merkitystä maamme kannalta. Toki merkityksensä on myös rauhanturvaamisen perinteellä. Kaikesta tästä aktiivisuudesta huolimatta Suomi ei nykyisellään saa Natolta kaikkea sitä tiedustelutietoa, jota varsinaiset jäsenmaat saavat. Merkittävimmät keskustelut ja päätökset tehdään aina pelkästään jäsenmaiden kesken.[105]

Erääksi merkittävimmäksi kysymykseksi Suomen Nato-keskustelussa on muodostunut Venäjä. Itänaapurin roolia Suomen puolustuspoliittisissa valinnoissa ei voi vähätellä. Venäjä on pysyvä teema Suomen julkisessa turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa keskustelussa. Yhtäältä nähdään, että Venäjä on ainut syy miksi Natoon pitäisi liittyä, vaikka toisaalta juuri Venäjä on myös syy, miksi Suomen ei pitäisi liittyä puolustusliittoon. Puolustushallinnossa Venäjä esitetään uhkana kahdella eri tavalla. Ensimmäinen korostaa, että Venäjä ei uhkaa Suomea. Sillä ei nähdä olevan halua kyvyistä huolimatta. Halun puuttuminen toimii perusteluna sille, ettei ”todellista” tai ”välitöntä” uhkaa ole lyhyemmällä tai pitemmälläkään aikavälillä näkyvissä. Toisaalta toinen tapa esittää, että Venäjä on Suomen ainoa sotilaallinen uhka. Näkökulma painottaa sotilaallisen kapasiteetin olemassaoloa, jonka lisäksi vain Venäjällä nähdään mahdollisuuksia niiden käyttämiseen hyökkäyksellisessä mielessä. Tämä näkemys hakee tukea historiasta ja käsityksestä, että suomalaiset pääsääntöisesti pitävät Venäjää mahdollisena joskaan ei aina ajankohtaisena sotilaallisena uhkana.[106] Puolustushallinnon virkamiehen kommentti toistaa tätä näkökulmaa: ”Me ei nähdä minkäänlaista sotilaallista uhkaa tällä hetkellä sieltä luonnollisestikaan, mutta että jos ylipäätänsä nyt jostain suunnasta se syntyy, niin sieltähän se syntyisi. Että se on potentiaali, joka on olemassa ja jos sotilaallinen uhka syntyy, niin se on Venäjän uhka.”[107]

Nokkalan mukaan Venäjä säilynee Suomen puolustushallinnolle sekä uhkana että kumppanina huolimatta siitä, liittyykö Suomi unionin jäseneksi vai ei. Hän painottaa, että puolustushallinnon edustajien mielipiteet sotilasliitosta voivat olla poliittisesti erittäin vaikuttavia, eivätkä edustajat ole tänäkään päivänä pidättäytyneet keskustelusta. Puolustushallinnon edustajat ovat suositelleet liittoutumista julkisesti paljon

[105] Pursiainen & Saari 2002.
[106] Nokkala 2009, 75–76.
[107] Lainaus Nokkala haastateltavalta, 2009, 76.

voimakkaammin kuin 1990-luvulla, ylimmän sotilasjohdon kuitenkin pidättäytyessä hallituksen linjojen mukaisissa kannanotoissa.[108]

2.3.1. Suomalaisen Nato-keskustelun suunta

Suomalainen Nato-keskustelu alkoi aikalailla yhtä aikaa EU-jäsenyyskeskustelun aikoihin. 1990- luvun alussa Neuvostoliitto oli hajonnut ja YYA-sopimus lakannut olemasta. Kylmän sodan aikana Natoa oli käsitelty niin maanpuolustuksessa kuin tiedotusvälineissäkin vain ohimennen. Ei ole selvää, kuka teki viime vuosikymmenen alussa ensimmäisen aloitteen Suomen liittymisestä Natoon, eikä keskustelu alkanut kovin vilkkaana, sillä mikään suurista puolueista ei halunnut profiloitua Nato-kannattajiksi. Jäsenyydestä käyty keskustelu onkin ollut koko ajan melko ainutlaatuista, sitä on määrittänyt aktiivinen vastustus selkeän kannatuksen puuttumisesta huolimatta.[109]

Vaikka Nato-keskustelun voidaan katsoa säilyneen melko muuttumattomana 1990-luvun alkuvuosista näihin päiviin saakka, Forsbergin mielestä jäsenyydestä käydystä keskustelusta voidaan kuitenkin erottaa neljä aaltoa. Ensimmäinen aalto 1990-alussa käsitteli liittymistä teoreettisena kysymyksenä eli keskustelua käytiin lähinnä liittymisvaihtoehdon realistisuudesta. Toinen aalto voidaan ajoittaa vuosikymmenen puolenvälin jälkipuolelle, jolloin Naton laajentuminen ja Venäjän politiikan muutos Zhirinovskin puheineen Venäjän historiallisten rajojen palauttamisesta herättivät pelkoa Suomessa. Naton turvatakuut nähtiin varatoimenpiteenä ja ne piti jäsenyyttä kannattavien mielestä hakea hyvän sään aikana. Kolmas aalto korosti vaikutusvallan merkitystä. Kannattajien mielestä jäsenyys oli pikemminkin poliittinen kysymys, sillä liittoutumattomuus teki Suomesta vapaamatkustajan, jolloin Suomen asema kansainvälisen yhteisön toimijana olisi heikko. Yhtäältä kysymys liitettiin EU:hun sillä perustelujen mukaan liittyminen Naton jäseneksi mahdollisti EU:n ytimeen tähtäävän politiikan. Neljäs ja viimeisin aalto taas sai alkunsa Naton vuoden 2002 laajentumiskierroksen myötä. Keskustelua saivat aikaan teemat kuten terrorismin vastainen

[108] Nokkala 2009, 76.
[109] Forsberg 2002, 249, 265-266.

taistelu, Naton Baltiaan laajentuminen, Venäjän ja Naton suhteiden parantuminen sekä vuoden 2004 turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko.[110]

Vuonna 2002 silloinen ulkoministeri Erkki Tuomioja yritti saada Nato-kysymystä kevään 2003 eduskuntavaalien yhdeksi pääteemaksi. Sitä siitä ei kuitenkaan tullut ja Nato jäi edelleen melko vaietuksi aiheeksi. Seuraavana vuonna tapahtumat maailmalla, kuten Irakin sota, ja sitä seurannut Naton kriisi vaikuttivat myös virallisiin kannanottoihin Suomessa. Ulkoministeri Tuomioja korosti liittoutumattomuuden etuja ja Naton kannatus Suomessa laski entisestään. Rahkosen mukaan mediassa käytävä Nato-keskustelu saakin alkunsa useimmiten jonkun poliittiseen eliittiin kuuluvan lausunnosta tai maailman tapahtumista ja elää vilkkaana joistakin päivistä viikkoihin. Hänen mukaansa keskustelu etenee sykleissä ja saa alkunsa nopeasti, mutta tyrehtyy sitten usein yhtä nopealla tahdilla.[111]

Nokkalan mukaan Nato-keskustelusta voi tähän mennessä erottaa neljä koulukuntaa. Virallista Nato-optio-politiikkaa harjoittavat realistit ja vihreä-vasemmisto. Jäsenyyttä avoimesti kannattajat voidaan puolestaan jakaa puolustuskyky- ja vaikutusvaltakoulukunniksi. Nokkalan mielestä realistinen koulukunta luottaa suomalaiseen puolustuskykyyn ja pelkää Suomen joutumista suurvaltojen välisiin konflikteihin. Vihreä-vasemmisto taas vastustaa jäsenyyttä osana Yhdysvaltojen politiikan arvostelua. Koulukunta on laaja aina perinteisistä vasemmistolaisista feministeihin ja ympäristöaatteellisiin. Kannattajista taas puolustuskykykoulukunta korostaa Suomen länsiriippuvuutta ja jäsenyyden tuomaa voimanlisää kun jälkimmäisen kannattajaryhmän mielestä sotilasliittoon tulisi hakeutua vaikutusvallan kasvattamiseksi. Suomen tulisi vaikutusvaltakoulukunnan mukaan pyrkiä niihin pöytiin, jossa päätöksiä tehdään. Kansainvälisten instituutioiden merkitystä painottava koulukunta korostaa myös yhteistä arvoyhteisöä muiden Nato-maiden kanssa.[112]

Suomessa sotilaallinen liittoutumattomuus liittyy vahvasti poliittiseen liikkumavaraan, joten yhteistyötä, joka Naton kanssa nykyään on entistä syventyneempää, vähätellään liittoutumista vastustavien mielestä tietoisesti. Uudenlaisia yhteistyönmuotoja pyritään kuvailemaan sanoilla ”kyseessä ei ole mikään uusi kehitys” tai ”Suomi on käytännössä toiminut tällä tavalla jo kauan”. Todellisuudessa Suomi on yksi aktiivisimmista Naton

[110] Emt, 266-267.
[111] Rahkonen, 2004.
[112] Nokkala, 2009, 26.

kumppanimaista ja osallistuu useisiin Naton alaisiin toimiin, vaikka tiivistynyt yhteistyö ei itsessään ole vienyt Suomea lähemmäksi varsinaista jäsenyyttä.[113]

Tiivis yhteistyö Naton kanssa onkin saanut jäsenyyden kannattajat vaatimaan aktiivisesti puolustusliittoon liittymistä. Kannattajien argumentointi on oppinut käyttämään hyödyksi puolustusdoktriinin ja – järjestelmän erikoislaatuisuutta perustelujen antamisessa. Perusteluissa korostetaan, ettei Suomen tarvitse luopua mistään omasta tai sille arvokkaasta vaan Suomi voi asemastaan käsin olla puolustusliittosuhteen antava osapuoli. Heidän mukaansa myös Suomi on mukana kaikessa konkreettisessa toiminnassa, mutta ei saa yhteistyöstä kuitenkaan niitä hyötyjä, joita varsinainen jäsenyys toisi. Monella tapaa kannattajien kommentit ovat paikkaansa pitäviä sillä aktiivisella ja vahvalla panoksella Naton toimintaan Suomi on jo niin läheinen kumppani, että ero nykytilan ja jäsenyyden välillä ei lienee olisi kovinkaan suuri.

Nato-jäsenyyttä kritisoivien mielestä Suomen sotilasliittosuhteiden muutosta voidaan kutsua ’hivuttautumiseksi’ ja ’salamyhkäiseksi toiminnaksi’, joka on vienyt Suomea lähemmäksi puolustusliiton jäsenyyttä. Yhteistyötä on viety eteenpäin askel kerrallaan ja sillä on ollut poliittinen ja yleisen mielipiteen hyväksyntä, toisin kuin jäsenyydellä. Laaja-alaista yhteistyötä on pidetty normaalina kanssakäymisenä ja yhteistyön kehittämisestä on annettu tietoa niin tiedotusvälineille kuin poliitikoillekin. Silti suurin osa kansasta tuskin tietää, kuinka läheisissä väleissä Suomi tosiasiassa on Naton kanssa.[114] Toisaalta Suomen sotilaallisen aseman kannalta on täysin eri asia kuuluuko Suomi turvatakuut antavaan puolustusliittoon vai tekeekö se Naton kanssa vain yhteistyötä. Rauhankumppanuusohjelmaan osallistuminen on vielä kovin kaukana Nato-jäsenyydestä ainakin strategiselta kannalta ajateltuna.

Nato-keskustelua voisi tarkastella omana tutkimuksenaan, eikä tässä tutkielmassa ole tarvetta käsitellä aihetta Suomen virallista Nato-linjaa enempää. Huomioitavaa on kumminkin, että Nato-keskustelua voi tarkastella sekä median välittämän keskustelun että poliitikkojen varsinaisen argumentoinnin keinoin. Nämä tarkastelutavat antavat osin erilaisia vastauksia, sillä journalismia ohjaavat käytännöt ja periaatteet, jotka osaltaan tekevät journalismista Nato-myönteistä. Toimittajien työhön kuuluu horjuttaa vallitsevaa linjaa ja toisaalta etsiä viitteitä muuttuvasta linjasta. Tätä kautta media rakentaa sitä kuvaa, että

[113] Pursiainen & Saari, 2002.
[114] Ervasti & Laakso 2001, 10-11.

Suomea ollaan viemässä Natoon. Tämän lisäksi rakennetaan kuvaa jatkuvasti muuttuvasta maailmasta jolloin Suomen on välttämätöntä tarkkailla omaa turvallisuuspoliittista ratkaisuaan ja sen pitävyyttä. Lisäksi media tekee Natosta ihmisille tutumpaa pitämällä kysymystä jatkuvasti esillä. Toisaalta media voi myös käytännöllään lisätä Nato-vastaisuutta. Monella tapaa ne ovat kuitenkin voimakkaammin riippuvaisia ulkopuolisista tapahtumista kuin jäsenyyttä tukevat käytännöt.[115]

2.3.2. Virallinen Nato politiikka

Suomen virallinen linja Naton suhteen on muuttunut kansalaisnäkemystä nopeammin. Jos kylmän sodan aikana Nato oli nähty uhkatekijänä, asetelma muuttui hyvin nopeasti kylmän sodan päätyttyä. Nato alettiin nähdä pikemminkin Pohjois-Eurooppaa vakauttavana tekijänä ja yhteistyötä alettiin tehdä edellä esitellyn linjan mukaisesti. Suomi alkoi nopeasti harjoittaa edelleen vallassa olevaa optio-politiikkaa Naton suhteen.[116]

Suomen virallinen Nato-politiikka, kylmän sodan jälkeen vakiintuneeksi muodostunut nk. optiolinja on varsin monitulkintainen politiikan muoto. Se voidaan tulkita niin, että ”Suomi voi hakea jäsenyyttä turvallisuusympäristön olosuhteiden olennaisen muutoksen seurauksena”.[117] Suomi on toistuvasti ilmoittanut, ettei se nykyisissä oloissa pyri sotilasliiton jäseneksi.[118] Yhtä aikaa kuitenkin korostetaan myönteisesti sellaisia yhteistyön muotoja, jotka eivät koske liiton yhteistä puolustusta. Sen lisäksi Suomi on jatkuvasti antanut ymmärtää haluavansa säilyttää mahdollisuuden jäsenyyteen, jos eurooppalainen turvallisuuskehitys sitä tukisi. Uusimmassa turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa vuodelta 2009 todetaan: ”On olemassa jatkossakin vahvoja perusteita harkita Suomen Nato-jäsenyyttä. Laaja poliittinen yhteisymmärrys on välttämätöntä ja kansalaismielipiteen huomioiminen tärkeää mahdollisesta jäsenyydestä päätettäessä”.[119]

Poliittinen johto toistelee mantran tavoin, ettei Suomi ole hakemassa Naton jäsenyyttä vaikka toisaalta Natoa ei haluta sulkea pois laskuista. Optiolinjaa on perusteltu ajatuksella,

---

[115] Emt,
[116] Forsberg 2002, 244.
[117] Emt, 244, 280.
[118] Virallisissa julkilausumissa Suomen Nato-jäsenyyttä ei ole nimetty tavoitteeksi. Kts. esim. Ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko 2009.
[119] VNS 11/2009, 79.

ettei se provosoi Venäjää mutta säilyttää jäsenyyden helppona ratkaisuna jos ja kun tilanne muuttuu.[120] Se, millaisessa tilanteessa mahdollinen optio lunastettaisiin, on kuitenkin epäselvää. Onko tästä monitulkintaisesta tilanteesta Suomelle sitten jotakin hyötyä? Pursiaisen ja Saaren mielestä nykyinen tilanne ei ole Suomelle edullista. Heidän mukaansa Suomi maksaa yhteistyöstä koituvia sotilasstrategisia kustannuksia pystymättä hyötymään jäsenyyden eduista. Myös laajemmasta turvallisuuspoliittisesta näkökulmasta katsottuna Suomen linja ei ole ongelmaton. Liittouman ulkopuolella pysyessään Suomi menettää mahdollisuutensa Venäjän ja lännen vuoropuhelun kehittämiseen. Pursiaisen ja Saaren mukaan Naton ulkopuolella pysyttelemällä Suomi ylläpitää epäsuoraa näkemystä toisiaan vastustajina pitävistä Venäjästä ja Natosta. Samalla Suomen linja on heidän mukaansa nykyisistä vaihtoehdoista – liittoutumisesta tai selkeästä puolueettomuudesta, selvästi epävakain, vaikkakin se on myös riskittömin.[121]

[120] Forsberg 2002, 281.
[121] Pursiainen & Saari 2002, 5, 47.

3. EUROOPAN INTEGRAATIOKEHITYS

3.1. Unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehitys ja tavoitteet

Länsi-Euroopan integroitumisen nähtiin etenkin kylmän sodan aikana nojautuvan taloudelliseen yhdentymiseen, eikä sen poliittisia ulottuvuuksia pidetty kovinkaan vahvoina. Integraatioon on kuitenkin kaiken aikaa kuulunut jäsenmaiden yhtenäisyyden vahvistamiseen muillakin saroilla. Siihen on alusta asti liittynyt jollakin tapaa ajatus valtion kaltaisesta kansainvälispoliittisesta toimijasta. 1950-luvulla perustettujen kolmen Euroopan yhteisön[122] (EY) tärkeimpien tehtävien rinnalla eli jo sen alkuvuosina hanke yhteisen puolustuksen perustamisesta. Hankkeen epäonnistuttua yhteisömaat aloittivat kuitenkin ulkopolitiikkansa koordinoimisen muun poliittisen yhteistyön rinnalla. Turvallisuuspolitiikan nostaminen tämän poliittisen yhteistyön rinnalle nousi uudestaan EY:n agendalle 1980-luvulla. Jäsenmaat eivät kuitenkaan päässeet yhteistyön tiivistämisessä yksimielisyyteen ja unionia perustettaessa päädyttiin pilarirakenteeseen, jossa turvallisuuspoliittiset kysymykset tuotiin yhteisen päätöksenteon sisälle, vaikkakin ne säilytettiin omana kokonaisuutenaan hallitustenvälisine erityispiirteineen.[123]

Euroopan unionin (EU) yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka (YUTP) luotiin siis osana Sopimusta Euroopan unionista (Maastrichtin sopimus) 1992. Tämä politiikan ala on kehittynyt nopeasti ja se nähdäänkin tällä hetkellä yhtenä unionin tärkeimmistä sektoreista. EU:n turvallisuus- ja puolustuspolitiikka (ETPP) kuuluu osana YUTP:aan ja käsittää etupäässä sotilaallisen että siviilikriisinhallinnan. Tämän politiikan alan alkupisteenä pidetään joulukuussa 1998 Britannian ja Ranskan johtajien St Malossa sopimaa julistusta.[124] Britannian uuden pääministerin, Tony Blairin johdolla saarivaltio halusi itselleen yhden toiminta-alueen, jossa se voisi toimia eurooppalaisena johtajana. Niinpä hanke lähti etenemään vauhdilla, pääsisältönään sotilaallisen kriisinhallintakoneiston luominen EU:lle.[125] Julistuksen sisältö oli

[122] Euroopan yhteisö koostuu kolmesta yhteisöstä; Euroopan hiili- ja teräsyhteisöstä, Euroopan talousyhteisöstä ja Euroopan atomienergiayhteisöstä.
[123] Tiilikainen 2003, 99–100.
[124] Varjola 2009, 33.
[125] Blomberg 2001.

hyvin selkeä; EU:n tulisi luoda itsenäisen sotilaallinen toimintakyky uskottavine sotilasvoimineen sekä luoda tahto käyttää näitä voimia kansainvälisissä kriiseissä.[126]

EU:n perussopimusten artiklassa 11 määritellään YUTP:n tavoitteet ja tehtävät. Artiklassa sanotaan, että *unionin määrittelemä YUTP kattaa kaikki ulko- ja turvallisuuspolitiikan alat ja sen tavoitteina on unionin yhteisten arvojen, perusetujen ja riippumattomuuden turvaaminen, unionin ja kansainvälisen turvallisuuden ja rauhan lujittaminen, kansainvälisen yhteistyön edistäminen sekä kansanvallan ja oikeusvaltion periaatteiden kehittäminen ja lujittaminen ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamisen lisäksi*.[127] Edellä mainittujen tavoitteiden lisäksi unioni on kehittänyt konkreettisia rakenteita näiden tavoitteiden toteutumiseksi. Länsi-Balkanin tapahtumien seurauksena unioni asetti Helsingin huippukokouksessa joulukuussa 1999 tavoitteet kriisinhallintajoukkojen muodostamiseksi.[128]

Euroopan unionin yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa (YUTP) pidetään yksimielisesti tärkeänä kehittämisen osa-alueena. Jäsenmaiden mielestä EU:n tulisi olla entistä näkyvämpi kansainvälinen toimija, mutta mikä vielä tärkeämpää, tehokas ja vakavasti otettava sellainen. Vaikka tätä EU-politiikan lohkoa onkin kehitetty viimeaikoina aktiivisesti, sitä kritisoidaan juuri tehottomuudesta.[129] Luodon ja Pesosen mukaan yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan teosta on luotu ongelma, joka määrittelee unionin kuvaa muiden toimijoiden silmissä. Kirjoittelussa ei ole keskitytty tarkastelemaan niitä haasteita, joihin YUTP:lla pyritään vastaamaan vaan enemmänkin on painotettu siitä miksi YUTP ei toimi ja miten ongelmaa on yritetty ratkaista.[130] EU:n ei ole katsottu kyenneen toimimaan riittävän nopeasti ja onnistuneesti useissa viimeaikaisissa konflikteissa. Toisaalta vaikkapa Georgian kriisissä EU:n roolia pidettiin merkityksellisenä. YUTP:n asemaa ei voida pitää jäsenmaiden kehitysinnokkuudesta huolimatta yksinkertaisena. Jäsenmaat eivät ole kovinkaan suopeita luovuttamaan ulkopoliittista valtaansa kokonaan unionille.[131] YUTP:n kehityksessä heijastuu sama kaksijakoisuus mikä leimaa unionipolitiikkaa yleisestikin: yhtäältä on aito halu luoda ja kehittää yhteistä politiikkaa, mutta samalla pyritään pitämään kädet vapaina kansallisen edun huomioimiseksi. YUTP:n historiaa leimaakin hallitustenvälisyyden ja yhteisöllisyyden

[126] Varjola 2009, 33.
[127] Euroopan unionin virallinen lehti, C306/01
[128] Ulkoasiainministeriö 2008.
[129] Haukkala & Ojanen 2002, 200.
[130] Luoto & Pesonen 2006, 273.
[131] Haukka & Ojanen 2002, 200.

köydenveto, joka hämmentää erityisesti unionin kumppaneita.[132] YUTP onkin ollut koko historiansa ajan yksi unionin arkaluontoisimpia politiikan lohkoja. Se on ainut selvästi hallitustenvälinen politiikan ala, jossa päätökset tehdään yleensä yksimielisesti. Tämä on monella tapaa ymmärrettävissä, sillä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa pidetään sektorina, joka suvereenisuusperiaatteen mukaan kuuluu jokaisen valtion omaan päätösvaltaan.[133]

YUTP:n vahvuutena voidaan hyvällä syin pitää suurten jäsenmaiden sitoutumisen tuomaa uskottavuutta. Pienemmät valtiot toimivat usein tasapainottavina tekijöinä, vaikkakin ne pitkälti ovat saajapuolella. Unioni antaa Suomen kaltaisille pienille jäsenvaltioille vaikutusmahdollisuuksia, mutta etenkin luo voimavaroineen tukea ja turvallisuutta. Toisaalta voidaan miettiä, onko nykyinen toimintamalli, jossa kolme suurta jäsenmaata sopivat suurista ulko- ja turvallisuuspoliittisista kysymyksistä ennen niiden tuomista muiden nähtäväksi, kovinkaan yhteisyyttä korostavaa. Lisäksi suuret jäsenmaat tekevät ”yhteisiä eurooppalaisia näkemyksiä”, joista ei todellisuudessa ole edes keskusteltu kaikkien jäsenmaiden kanssa.[134]

Unionin nykyisen pilarijako on taannut YUTP:lle erityisaseman.[135] Voimaantulevan uuden perussopimuksen myötä YUTP:lla ei ole enää omaa pilaria, jossa ministerineuvostolla on ollut keskeinen rooli. Päätökset on tehty Eurooppa-neuvoston linjausten mukaisesti, mutta kaikkien jäsenvaltioiden yksimielisellä päätöksellä.[136] Yksimielisen politiikan ongelmat - ristiriitaisten kansallisten etujen yhteensovittaminen, tullee tulevaisuudessa olemaan vähemmän hankalaa, sillä Lissabonin sopimuksessa lisätään määräenemmistöpäätöksien määrää päätöksenteon tehostamiseksi.

EU:n kehittäessä turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaansa sen yhteistyö Naton kanssa syvenee. ETPP:n kehitys ei yllä varsinaisen sotilasliiton muodostamisen tasolle, koska tämäntapaisella kehityksellä ei haluta vaarantaa Naton olemassaoloa. Pekka Sivosen mielestä EU:lla ei ole halua ryhtyä rakentamaan Naton kanssa kilpailevia rakenteita, jotka olisivat suora haaste Yhdysvaltoja kohtaan. Kaikesta huolimatta yhteistyö sotilasliiton kanssa voimistuu ja voi ajaa

[132] Luoto & Pesonen 2006, 273–274.
[133] Haukka & Ojanen 2002, 200.
[134] Luoto & Pesonen 2006, 276.
[135] Haukka & Ojanen 2000, 201.
[136] Ibid.

Naton ulkopuoliset EU-maat tilanteeseen, jossa pääsy EU:n puolustusyhteistyön ytimeen käytännössä tulee edellyttämään jäsenyyttä Natossa. Sivosen mielestä on selvää, että joka tapauksessa Natoon liittymisen paine sen ulkopuolella olevissa EU-maissa kasvaa ETPP:n kehittämisen myötä. Vaikka välttämättömyyttä ei hänen mukaansa tulla koskaan asettamaan unionin luonteesta johtuen, voidaan kuitenkin kysyä, miksei Nato-jäsenyys olisi yhtä relevantti syy päästä päätöksenteon ytimeen Naton ja EU:n yhteistyösuhteiden kehittyessä, jos se oli sitä Emu-jäsenyyden kohdalla.[137]

3.1.1. Lissabonin sopimus ja sotilaallisen avunannon velvoite

Lissabonin sopimuksen eli EU:n uuden perussopimuksen valmisteleminen aloitettiin käytännössä heti kun sopimus Euroopan perustuslaista epäonnistui puuttuviin ratifiointeihin. Sopimus allekirjoitettiin nimensä mukaisesti Lissabonissa 13.12.2007. Vaikka sopimuksesta poistettiin kaikki edellisen perustuslakisopimuksen keskeyttämiseen ajaneet artiklat, sen voimaansaattaminen ei sujunut suunnitellun aikataulun mukaisesti. Kompastuskiviksi muodostui Irlanti, jossa sopimuksesta suoritettiin kesäkuussa 2008 kansanäänestys kielteisin tuloksin. Tämä hidasti muiden nihkeästi sopimukseen suhtautuvien maiden ratifiointia. Neuvottelujen ja myönnytysten jälkeen Irlanti päätyikin äänestämään sopimuksesta uudestaan, nyt päätyen myönteiseen lopputulokseen. Puolan presidentti ratifioi sopimuksen pian tämän jälkeen, ja viimeisenä maana Tšekki myöntyi sopimukselle 3.11.2009. Sopimus astui virallisesti voimaan voimaantulokäytännön mukaisesti viimeisen vaadittavan ratifioimiskirjan tallettamista seuraavan kuukauden ensimmäisenä päivänä 1.12.2009.[138]

Lissabonin sopimuksen tavoitteena on yksinkertaistaa ja selkeyttää unionin päätöksentekoa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että määräenemmistöpäätösten lukumäärä lisääntyy, mikä nopeuttaa huomattavasti laajentuneen unionin päätöksentekoprosessia. Parlamentaarista valtaa on pyritty lisäämään yhteispäätösmenettelyllä. Sen lisäksi sopimus kattaa EU:n oikeushenkilöllisyyden, perusoikeuskirjan ja uusien virkojen muodostamisen.[139] Eräänä sopimuksen keskeisimmistä tehtävistä pidetään EU:n kansainvälispoliittisen roolin vahvistamista. Sopimukseen sisältyvillä muutoksilla pyritäänkin luomaan paremmat

[137] Sivonen 2003, 33.
[138] Ulkoasiainministeriö, 2010.
[139] Ibid.

edellytykset tehokkaampaan ja yhtenäisempään toimintaan, kehittämällä esimerkiksi yhteistä turvallisuus- ja puolustuspolitiikan alaa.[140] Merkittävämpänä ja Suomea erityisemmin koskettavana muutoksena uusi perussopimus saattaa EU:n solidaarisuutta ja yhteisvastuullisuutta lisäävät artiklat oikeudelliseen muotoon. Sopimuksella ei kuitenkaan rakenneta EU:lle sotilaallisia joukkoja vaan turvallisuuspoliittinen kapasiteetti säilyy kriisinhallintajoukkojen vahvuudessa.

Lissabonin sopimuksen merkitys tässä tutkimuksessa selittyy sopimukseen sisältyvästä sotilaallisen avunannon velvoitteesta. Lausekkeen avaamiseksi tarkastellaan seuraavaksi hieman artiklamuotoisen velvoitteen kehitystä ja menneisyyttä. Turvatakuut[141] ovat kuuluneet Länsi-Euroopan unionin, WEU:n perussopimukseen sen perustamisvuodesta 1954. Tätä ennen, vuonna 1948 viisi[142] Länsi-Euroopan valtiota oli solminut nk. Brysselin sopimuksen, johon samainen sotilaallinen avunantovelvoite sisältyi.[143] Hankkeita turvatakuulausekkeen saattamisesta EU:n sopimuksiin on toki ollut jo ennen Lissabonin sopimusta. EU:n alkuperäiset jäsenet ovat ehdottaneet lausekkeen siirtämisestä nykyisen unionin alle jo aiemmilla perussopimuksen muutoskerroilla 1990 ja 1997. Hankkeet kuitenkin raukesivat huolimatta joustavuusmääräysten puitteista, missä ne valmisteltiin. Vuoden 2000 hallitustenvälisen konferenssin alkuperäisessä esityksessä lähdettiin siitä, ettei keskinäisen avunannon velvoite sitoisi automaattisesti kaikkia jäsenmaita, vaan jokainen voisi halutessaan ilmoittautua sen piiriin muiden jättäytyessä sen ulkopuolella. Asioista ei kuitenkaan päästy yksimielisyyteen vaan EU siirtyi uudelle vuosituhannelle ”lupaus yhteisestä puolustuksesta puolustuspolitiikkansa konkreettisena sisältönä”.[144]

Ratkaiseva käänne artiklan velvoitteessa tapahtui vuonna 2003. Turvallisuuskonventti oli loppuesityksessään tarkastellut asiaa edelleen siitä lähtökohdasta käsin, että osa jäsenmaista voisi halutessaan aloittaa tiiviimmän yhteistyön pienemmän maaryhmin turvin. Konventtia seuranneessa hallitustenvälisessä konferenssissa neuvoston puheenjohtajavuorossa ollut Italia esitti velvoitetta muutettavaksi kaikkia jäsenmaita koskevaksi yhteisvelvoitteeksi.

[140] Tiilikainen 2008, 7.
[141] Tiilikaisen mukaan suomalaisessa keskustelussa viitataan EU:n ja Naton avunantovelvoitteisiin yleiskielisellä ’turvatakuu’. Hänen mukaansa avunantovelvoite osoittaa kuitenkin tarkemmin määräyksen luonteen ja erityisesti oikeudellisessa käsitteistössä se on yleinen termi tässä yhteydessä, Tiilikainen 2008, 9.
[142] WEU:n perustajavaltioihin kuului Belgia, Ranska Luxemburg, Hollanti ja Iso-Britannia.
[143] Tiilikainen 2008, 9.
[144] Tiilikainen 2003, 19.

Suomi yhdessä Ruotsin, Irlannin ja Itävallan kanssa asettui vastustamaan tällaista automaatiota. Erityisesti Suomen silloinen ulkoministeri Tuomioja profiloitui vahvasti tällaisen menettelyn vastustajana. Liittoutumattomien maiden vastustuksesta huolimatta perustuslakisopimukseen kirjattiin Italian ehdotus kaikkia jäsenmaita velvoittavasta artiklasta sillä perusteella, että kompromissina neljän maan vastustukselle artiklan perään lisättiin viittaus tiettyjen jäsenmaiden turvallisuuspoliittisesta erityisasemasta. Tämä turvatakuu-artiklaksi nimetty velvoite siirrettiin sellaisenaan vuonna 2007 neuvoteltuun uudistussopimukseen. Monivaiheisen ratifiointiprosessin päätteeksi sopimus artikloineen astui virallisesti voimaan joulukuussa 2009.[145]

Turvatakuu-artikla on kirjattu sopimuksen 28a artikla 7 kohtaan. Sen virallinen muoto kuuluu: *"Jos jäsenvaltio joutuu alueeseensa kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen kohteeksi, muilla jäsenvaltioilla on velvollisuus antaa sille apua kaikin käytettävissään olevin keinoin Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan 51 artiklan mukaisesti. Tämä ei vaikuta tiettyjen jäsenvaltioiden turvallisuus- ja puolustuspolitiikan erityisluonteeseen. Tämän alan sitoumusten on oltava Pohjois-Atlantin liiton puitteissa tehtyjen sitoumusten mukaisia, ja Pohjois-Atlantin liitto on jäseninään oleville valtioille edelleen niiden yhteisen puolustuksen perusta ja sitä toteuttava elin."*[146]

Turvatakuu käsitteen merkitys ei ole yksiselitteinen eikä termiä ja sen merkitystä ole juurikaan teoreettisella tasolla pohdittu. Suomessa Teija Tiilikainen on laatinut selvityksen EU:n Lissabonin sopimukseen sisältyvästä keskinäisen avunannon velvoitteesta.[147] Selvitys on kattava ja käsittelee avunantovelvoitteen historian lisäksi sitä, mikä merkitys pykälällä olisi Suomelle ja puolustusjärjestelmällemme. Tiilikaisen selvitys on tehty tarpeeseen, eikä sen tarkoituksena olekaan ollut teoreettinen tarkastelu. Käsitteen monitulkintaisuuden takia olisi kuitenkin tärkeää, että teoreettista kirjallisuutta aiheesta julkaistaisiin enemmänkin, sillä tämäntapaiselle tarkastelulle voi katsoa olevan selkeää tarvetta tieteenalan sisällä.

Turvatakuiden taustalla on EU:n jäsenvaltioiden välinen solidaarisuus. Koska solidaarisuus on olemassa, turvatakuut voidaan nähdä luonnollisena jatkeena jäsenvaltioiden väliselle

[145] Tiilikainen 2008, 11–12.
[146] Euroopan unionin virallinen lehti, 2007.
[147] Ulkoasiainministeriön poliittinen valtiosihteeri Teija Tiilikainen laati selvityksen keskinäisen avunannon velvoitteesta Ulkoasiainministeriölle vuonna 2008.

yhteisöllisyydelle. Toisaalta turvatakuut tuottavat ja lisäävät solidaarisuutta. Konstruktivistinen teoria näkee turvatakuukeskustelun identiteettiin liittyvänä ongelmana. Vaikka keskinäisen avunantovelvoitteen voi nähdä jo muodostavan keskinäisriippuvuuden jäsenmaiden välille[148], sen pukeminen oikeudellisen velvoitteen muotoon on hankala hyväksyä. Kuten konstruktivistit ajattelevat, kieli rakentaa todellisuutta ja tämän takia olemassa olevan tosiasian pukeminen sanalliseen velvoitteen muotoon tuottaa identiteetille ongelmia. Sen myöntäminen, että me käytännössä olemme jo erittäin syvällä EU:n turvallisuuspolitiikan integroituneessa yhteistyössä, herättää voimakkaita tunteita. Suomalaiset poliitikot ovatkin nähneet pelkän unionin jäsenyyden olevan riittävä puolustuksen tae. On katsottu, että unioni on niin integroitunut yhteisö, että jonkun sen jäsenvaltion kohdatessa ulkoapäin tuleva uhkaa, muut unionimaat tulevat apuun ilman oikeudellista velvoitettakin.

Lissabonin sopimukseen kuuluu oikeastaan kaksi lauseketta, joiden voi sanoa lisäävän unionin jäsenmaiden keskinäisriippuvuutta sekä sitä kautta muodostavan EU:lle puolustusliiton kaltaisia piirteitä. Jäsenmaiden välisen avunantovelvoitteen eli turvatakuulausekkeen lisäksi uuteen perussopimukseen kuuluu yhteisvastuulauseke. Tiilikaisen selvityksen mukaan näillä kahdella lausekkeella on yhteisiä ominaispiirteitä, joista kaksi on erityisen keskeistä. Ensiksi lausekkeiden myötä EU:lle annetun toimivallan-, sekä sen puitteissa tehtyjen sitoumusten piiriin tulee nyt ensimmäistä kertaa konkreettisesti unionin alueen sisäinen turvallisuus. Vaikka konkreettisesta merkityksestä ja käytännöistä ei vielä voida sanoa mitään, on alueellisen turvallisuuden mukaantulo ETPP:hen jo itsessään saavutus. Tämä on merkittävää senkin takia, ettei EU turvallisuusstrategiassaan määrittele sen keskeisten uhkien joukkoon alueeseensa kohdistuvia uhkakuvia, eikä avunatovelvoitteella edes pystytä luomaan uutta toimivaltaa EU:lle. Tämä kuvastaa lausekkeiden toista yhteistä ominaisuutta, ”niiden luonnetta jäsenmaiden keskinäisenä sitoumuksena”.[149] Avunantovelvoite luodaan jäsenvaltioiden välille, samoin yhteisvastuulauseke poikkeuksena sen toinen ulottuvuus, joka liittää toimivallan myös unionille. Unioni voi uhkakuviensa mukaisessa tilanteessa ottaa käyttöönsä kaikki ne välineet, jotka sillä on. Niihin kuuluvat myös jäsenvaltioiden unionin tarpeisiin luovuttamat sotilaalliset voimavarat. ”Yhteisvastuulauseke edesauttaa uusiin uhkiin varautumista unionin

[148] Tiilikainen 2008, 7.
[149] Emt, 25

alueella. Lauseke velvoittaa unionin ja sen jäsenvaltiot toimimaan yhteisvastuun hengessä, mikäli jäsenvaltio joutuu terrori-iskun taikka luonnon tai ihmisen aiheuttaman suuronnettomuuden kohteeksi”[150], puolustusministeriössä todetaan.

Turvatakuiden merkitystä voi tarkastella oikeudelliselta ja poliittiselta kannalta. Lissabonin sopimusta edeltäneessä eduskuntakäsittelyssä ulkoasiainvaliokunta, jonka alaan sopimuksen tarkastelu kuului, antoi eri valiokunnille mahdollisuuden ilmaista näkökulmansa sopimusta koskeviin asiakohtiin. Puolustusministeriön selvityksessä kuultiin asiantuntijoita eri hallinnonaloilta. Tuomas Ojanen, Helsingin yliopiston valtiosääntöoikeuden professori, tarkasteli turvatakuita oikeudellisesta näkökulmasta käsin. Hän korosti artiklan luomia velvollisuuksia ja oikeuksia. Niitä voidaan Ojasen mukaansa luonnehtia ”vahvoiksi” ja ”ehdottomiksi” sillä niiden katsotaan ”laukeavan” jonkin jäsenvaltion kohdatessa sen aluetta koskevan aseellisen hyökkäyksen. Ojasen mukaan velvoitetta ei kuitenkaan voi nähdä automaattisena vaan YK:n peruskirjan 51 artiklan mukaan (johon EU:n turvatakuutkin nojaavat) se perustuu aina hyökkäyksen kohteeksi joutuneen valtion suostumukseen. Siitä seuraa, että ”hyökkäyksen kohteeksi joutunut jäsenvaltio voi estää avunannon”.[151]

Artikla ei myöskään luo unionille mitään toimivaltaa turvatakuiden suhteen. Ojanen painottaa, että kyseessä on unionin jäsenvaltioiden välille perustuvista oikeuksista ja velvollisuuksista. Velvoite sijoittuu muutenkin ”EU:n toimielin- ja päätöksentekojärjestelmän ulkopuolelle.” Täten turvatakuiden laukeamisesta tai jäsenmaiden yksittäisistä rooleista ei voida päättää soveltamalla YUTP:n päätöksentekomekanismeja.[152] Näin katsoen artikla perustuu ainoastaan jäsenvaltioiden väliseen solidaarisuuteen, eikä unionista voi tässä mielessä voi löytää piirteitä puolustusliiton muodostumisesta.

Huomioitavaa on myös, että artikla sitoo itsensä tiukasti YK:n peruskirjan 51 artiklaan. Siten turvatakuuartikla määräytyy kyseisen artiklan, mutta yleisemmin koko YK:n peruskirjan voimankäyttömekanismin mukaan. Kiinnittyminen 51 artiklaan merkitsee edellytyksiä ja rajoituksia Lissabonin sopimuksen turvatakuuartiklan kuuluvalle voimankäytölle. Niitä ovat vaatimus itsepuolustuksen välittömyydestä, suhteellisuudesta ja välttämättömyydestä.

[150] Puolustusministeriö, 2012.
[151] Ojanen 2008, 3.
[152] Emt, 3-4

Samoin voimankäytöstä on luovuttava heti kun tilanne on saatu takaisin hallintaan. Kaikista toimenpiteistä, joihin on ryhdytty artiklan nojalla, on myös ilmoitettava turvallisuusneuvostolle. Ojanen huomauttaa lisäksi, että 51 artiklan kautta myös EU:n turvatakuuartiklan sisään tulee sellaisia kysymyksiä, jotka ovat kiistanalaisia ja monitulkintaisia juontuen viitatun 51 artiklan monitulkintaisuudesta. Niillä Ojanen tarkoittaa käsitteitä, kuten ”luonnollinen oikeus” tai ”aseellinen hyökkäys”, sen suhdetta ennakoivaan itsepuolustukseen tai artiklan laukeamiseen vaaditun hyökkäyksen suuruutta.[153]

3.2. Integraatioteoriat

Ennen integraation analysoimista ja teoretisoimista on aiheellista määritellä mitä integraatiolla tässä tutkielmassa tarkoitetaan. Kyse on eurooppalaisesta integraatiosta eli Euroopan valtioiden yhdentymisprosessista, jonka selkeät ominaispiirteet - dynaamisuus ja prosessiluonne, määrittävät pitkälti myös integraation tutkimusta ja koko siitä rakennettavaa tieteellistä diskurssia.[154] Euroopan integraatiosta puhuttaessa käytetään usein myös yhdentymisen käsitettä, jonka voi nähdä viittaavan 1940–50-lukujen federalistiseen näkemykseen Euroopan tulevaisuudesta. Tuolloin eurooppalaisten valtioiden konkreettinen yhdentyminen liittovaltion muotoon nähtiin tavoittelemisen arvoisena kehityskulkuna Euroopan hiili- ja teräsyhteisöjen aloittamalle jatkumolle. Euroopan integraatio selittääkin terminä paremmin sitä kehityskulkua, jota integraatiosta seuraa. Termi näkee integraation funktionaalisen teorian mukaisena asteittaisena prosessina, joka sopii Euroopan integraation tarkasteluun paljon osuvammin.[155] Yhdentyminen taas sisältää vahvemman kannanoton hankkeen päämäärän suhteen, vaikka neofunktionalismin isä, Ernst Haas korostikin, että integraatio edellyttää myös tietynlaista poliittista tavoitteellisuutta. Haasin mukaan integraation tuli edetä maltillisen strategian mukaisesti askel askeleelta, matalan politiikan tasolta ylöspäin. Tällä tavoin taloudellisesta integraatiosta lähtevä kehityskulku muodostaa tehokkaimman rauhaa luovan rakennelman Eurooppaan.[156]

Vaikka Euroopan yhdentyminen on edennyt epätasaisesti, integraation yleinen kehitys on ollut varsin yhdenmukainen. Jokainen perussopimuksen muutos on lisännyt EU:n

[153] Ibid.
[154] Tiilikainen & Palosaari 2007, 9
[155] Emt, 13.
[156] Haas 1958, 16 & Kumpula 2004, 142

toimivaltaa. Integraatioteoriat pyrkivät selittämään, miksi tällaista kehitystä on tapahtunut eli minkä takia jäsenvaltiot ovat vapaaehtoisesti luovuttaneet niille kuuluvia oikeuksia ja tätä kautta heikentäneet omaa valtaansa.

Integraatiotutkimuksen juuret ulottuvat 1700–1800 lukujen rauhanteorioihin ja etenkin Immanuel Kantin, Jeremy Benthin ja Wilhelm Pennin liberaaleihin käsityksiin maailman kehityksestä. He katsoivat, ettei suvereenien kansallisvaltioiden syntyminen aiheuttanut välttämättä konflikteja valtioiden välille vaan pysyvän rauhan edistäminen ja säilyttäminen oli mahdollista valtioiden välisen kanssakäymisen lisäämisellä. Rauhan säilymisen kannalta keskeistä oli oivaltaa yhteistyömuotojen järjestäminen vakautta edistävällä tavalla kuten kaupankäynnin avulla.[157]

Etenkin ensimmäisen maailmansodan jälkeistä aikaa viritti usko rauhanoptimismiin. Juuri perustettu Kansainliitto yhdessä demokratia-kehityksen myötä edisti kansainvälisten suhteiden tieteenalan syntyä ja etabloitumista. Klassiset integraatioteoriat saivat alkunsa juuri maailmansotien välisenä aikana, jolloin sodan ja rauhan kysymykset hallitsivat politiikan tutkimuksen kenttää.[158] Kansainvälisten suhteiden näkemys oli tuolloin hyvin valtiokeskeinen. Myös integraatiota tutkittiin alkuun valtioiden kanssakäymisen ja yhteistyön järjestelmän kautta. [159]

Liberaalien rauhanteoreetikkojen ajatuksille rakentunut maailmankuva koki kolauksen toisen maailmansodan puhjetessa. Suvereeneihin kansallisvaltioihin jakautuneessa Euroopassa pysyvää rauhaa alettiin pitää mahdottomana olotilana vuosisatoja vanhojen ajattelumallien mukaisesti. Universaalius sai väistyä eurooppalaisen ajattelun tieltä. Toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen liittovaltioksi muotoutunut Eurooppa nähtiin ainoana mahdollisuutena välttää kolmas maailmansota. [160]

1950-ja 1960-lukuja pidetään integraatiotutkimuksen piirissä suurten teorioiden aikakautena. Tuolloin federalismi ja funktionalismi eivät pelkästään olleet lähestymistavoiltaan kokonaisvaltaisia, vaan pyrkivät myös esittämään muista positivistisesti suuntautuneista tutkimussuuntauksista poiketen normatiivisia näkemyksiä yhteiskunnallisiin ongelmiin ja erityisesti pysyvän rauhan löytämiseen. Yhteisistä piirteistä huolimatta nämä

[157] Tiilikainen & Palosaari 2007, 16.
[158] Tiilikainen 2007, 37.
[159] Tiilikainen & Palosaari 2007, 16.
[160] Tiilikainen 2007, 37–38.

suuret teoriat olivat hyvin erilaisia erityisesti tieteellisiltä perusolettamuksiltaan. Federalismi on pikemminkin laaja tutkimusperinne, jolla on lukemattomia muotoja. Lisäksi funktionalismin luonnehtiminen normatiiviseksi teoriaksi on kyseenalaista, sillä federalismiin verrattuna sen lähestymistapa integraatioon on melko positivistinen.[161]

Funktionalistit pohjaavat ajattelunsa ihmisen ”yhteistä hyvää” tuottaviin ominaisuuksiin. Rauhanomainen kehitys koettiin mahdollisuudeksi. Koulukunnan liberaalis-idealistisessa ajattelussa konfliktisuutta ei nähty edes ihmisen olemukseen luontaisesti kuuluvaksi ominaisuudeksi. Funktionalismin oppi-isänä pidetty David Mitrany ei puhunut alueellisesta integraatiosta, vaan hän pyrki esittämään vaihtoehdon valtiokeskeiselle näkemykselle. Mitrany halusi osoittaa kansainvälisten ja ei-hallitustenvälisten järjestöjen roolin tehtäväperustaisessa eli funktionaalisessa yhteistyössä. Poliittisen realismin valtiokeskeisen ajattelun vastaisesti funktionalistit katsoivat kansallisvaltioiden olevan kykenemättömiä kantamaan vastuuta tärkeimmästä tehtävästään, ihmisten hyvinvoinnin maksimoimisesta. Mitranyn mielestä ihmisten rationaalisuus sisältyy näkemykseen ihmisten hallinnasta, joka saa aikaan kestävän rauhan Euroopassa. Funktionalistien mielestä tarvittavien tehtävien luonne määritteli oikean toimijan kulloiseenkin tehtävään ja tarpeeseen. Päämääränä oli luoda verkosto, jonka tehtävänä oli luoda ylikansallista rauhaa ja hyvinvointia. Se ei kuitenkaan ollut EU:n edeltäjä EY, funktionalismi suhtautui negatiivisesti Länsi-Euroopan integraatioon. Sitä pidettiin staattisena, päätepisteisenä prosessina, jonka alueellisuuden logiikkaan suhtauduttiin kielteisesti sen poissulkevuuden ja valtiollisia ominaisuuksia rakentavien ominaisuuksien takia.[162]

Funktionalismi ja sen juurille rakentunut neofunktionalismi selittävät integraation etenemistä mekanismin kautta. Neofunktionalistien mielestä yhdentymiseen liittyy myös samaistuminen. Samaistuminen lisääntyy automaattisesti institutionaalisen ja taloudellisen muutoksen seurauksena, ”leviämisefektin” avulla (eng. *spill-over effect*). Asioiden harmonisointi tietyllä sektorilla, esimerkiksi talousalueella, vauhdittaa kehitystä sekä kyseisellä sektorilla että lisää painetta yhteistyön tehostamiseksi myös jollain toisella sektorilla. Toisin kuin funktionalistit, neofunktionalistit siis korostavat integraation alueellista aspektia.[163]

[161] Ibid.
[162] Kumpula 2004, 139–141.
[163] Kumpula 2004, 142.

Klassisten integraatioteorioiden näkemykset integraation ja valtioiden välisten suhteiden eroavaisuuteen poikkesivat hyvin paljon toisistaan. Federalisteilla ja neofunktionisteilla oli voimakkaimmin näkemys eurooppalaisen integraation omaleimaisuudesta. Heidän mukaansa eurooppalainen integraatiotutkimus vaati uudenlaisia lähestymistapoja ja –tutkimusvälineitä. Funktionalistien ja kommunikaatioteoreetikkojen mielestä heidän edustamaansa malleja oli mahdollista soveltaa laajemminkin kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa. Kuitenkin erityisesti neofunktionalismi keskittyi 1950- ja 1960-luvulla pelkästään integraatiotutkimukseen sillä se näki eurooppalaisen integraation ainutlaatuisena kansainvälisen yhteistyön alueena, jota muu yhteisö ei vielä ollut saavuttanut. Federalismin hajanainen tutkimusperinne näki Eurooppalaisen kulttuuriperinnön sopivaksi federalismin opeille ja sovelluksille.[164]

Integraation pitäminen ainutlaatuisena poliittisena hankkeena alkoi kuitenkin pian kohdata voimistuvaa kritiikkiä useiden toimijoiden taholta. Myös neofunktionalistin oppi-isä Haas muutti määritelmäänsä integraatiosta korostamalla hallitustenvälistä yhteistyötä lojaliteettien siirtämisen sijaan. Neofunktionalistit palasivat lähemmäksi valtiotasoa, mikä ennusti osaltaan tulevaa tutkimuspainopisteen muutosta. Kylmän sodan myllerryksessä hajanaisen opposition yhdistävänä ajatuksena oli, ettei integraatiota voinut pitää muuna kuin perinteisenä valtioiden välisenä yhteistyön muotona sillä 'spill-over-logiikka' ei toiminut kuten neofunktionalistit olivat opettaneet.[165] Kansainvälisten suhteiden lähestymistavat ja etenkin hallitustenvälisyydeksi (engl. *intergovernmentalism*) kutsuttu tutkimussuuntaus alkoivat tarkastella integraatiota keskittymällä valtioiden välisten suhteiden analysoimiseen. Tutkimusalan teoreetikkojen mielestä integraatio on osa normaalia kansainvälisten suhteiden ilmentymää.[166]

Hallitustenvälisten realistista suuntausta edustaa Stanley Hoffman, joka selittää integraatiota eri poliittisten tasojen kautta. Stanley erottaa matalan ja korkean politiikan tasot; matalan politiikan tasolla kuten talouskysymyksissä integraatio on mahdollista kun taas konfliktiherkillä korkean politiikan tasoilla valtioiden on mahdotonta luovuttaa valtaansa ylikansalliselle elimelle. Hoffman siis katsoi, että ulko- ja turvallisuuspolitiikan sekä muiden identiteettiin liittyvien politiikkasektoreiden integraatio ei ollut mahdollista. Näin

[164] Tiilikainen 2007, 36.
[165] Kumpula 2004, 143.
[166] Tiilikainen 2007, 36 & Tiilikainen & Palosaari 2007, 18.

neofunktionalistien esittämä hypoteesi Euroopan poliittisesta integraatiosta on hänen mielestään mahdoton.[167]

Näille ajatuksille pohjaa myös yksi voimakkaimmista uusista integraatioteorioista, erityisesti 1990-luvulla vaikuttanut liberaali hallitustenvälisyys. Vahvasti Andrew Moravcsikin tuotoksiin nojaava teoriasuuntaus korostaa integraatiota kahden kerroksen pelinä, jossa jäsenvaltioiden sisäisten toimijoiden valtakamppailun tulokset määräävät valtioiden keskinäiset intressit. Valtioiden intressit voivat näin vaihtua vallitsevien sisäpoliittisten asetelmien mukaan politiikka-alasta ja eri neuvottelutilanteesta toiseen. Jäsenvaltioiden keskinäisten intressiristiriitojen muodostamat valtapelit taas toimivat poliittisen realismin rationaalisuuden periaatteiden mukaisesti. Ylikansallisten instituutioiden valta-asema horjuu valtioiden harjoittaessa poliittista kaupankäyntiä halutun lopputuloksen saavuttamiseksi.[168] EU:n olemus selittyy hallitustenvälisillä neuvotteluilla ja kaupankäynneillä[169]. Euroopan integraatio on Moravcsikin mukaan kehittynyt täysin valtiopäämiesten tekemien, taloudellisia etuja koskevien rationaalisten ratkaisujen pohjalta. Taloudelliset intressit selittävät integraation kehittymistä sen ollessa riippuvainen taloudellisten etujen hyödyntämisestä. Taloudelliset intressit ovat niin vahvoja, että ne ajavat Moravcsikin mukaan esimerkiksi geopoliittisten syiden yli. Ne määrittävät olosuhteet, joissa geopoliittista ideologiaa voidaan toteuttaa.[170]

Integraatiotutkimuksen viimeisiä vuosikymmeniä leimaa voimakas monimuotoisuus ja toisaalta uudenlaisten teorioiden ilmaantuminen. Uusien teorioiden mukaan Euroopan integraatiota ei tulisi tarkastella sen poliittisten päämäärien tai ilmiöiden tarkastelulla vaan tärkeämpää olisi keskittää huomio selitettävästä selittäjäksi. EU on tällaista tutkimussuuntaa korostavien tutkijoiden mielestä uudenlainen poliittisen ja hallinnan järjestelmä ja sen eri elementtien analysoimiseen tarvitaan erilaisia poliittisia viitekehyksiä. Yhä enemmän nähdään, että klassisten integraatioteorioiden pyrkimys selittää Euroopan integraatiota yhden suuren teoria valossa on nykymuodossaan mahdotonta. Eritasoisten toimijoiden ja järjestelmien synergia tarvitsee vähintäänkin useita toisiaan täydentäviä ja itsenäisiä teoreettisia tasoja selittämään ilmiötä, joka laajentuu ja alati muuttaa muotoaan.[171] Lisäksi

[167] Rosamund 2000, 77.
[168] Tiilikainen & Palosaari 2007, 18–19.
[169] Kumpula 2004, 145.
[170] Moravcsik 2000, 3, 7.
[171] Tiilikainen & Palosaari 2007, 20–21.

rationaalisen suuntauksen koulukuntien; neoliberalismin ja neorealistien, ja niihin lukeutuvan hallitustenvälisyysteorian, ahdaskatseisuus politiikan käsitteen suhteen on herättänyt paljon kritiikkiä. Politiikka on sekä funktionalistisessa että hallitustenvälisissä teorioissa nähty varsin kapeasti, joko haitallisena, intressikeskeisenä välineenä tai sitten sen ajatellaan sijaitsevan valtion kannalta ei-konfliktisissa sektoreissa. Kansainvälisten suhteiden tutkimusalalla on kuitenkin nykypäivänä omaksuttu liberaali politiikan käsite, jolloin politiikan ei tarvitse sijaita ainoastaan valtiossa tai perinteisissä poliittisissa instituutioissa.[172]

Monimuotoisten ilmiöiden ymmärtäminen onkin ajanut integraatioteorioiden kentän yhä hajaantuneemmaksi samalla kun Euroopan integraatiosta on tullut yhä itsenäisempi ja vahvempi tutkimusalansa. Tutkimusalan vakiintuminen on nostanut kysymyksen kansainvälisten suhteiden teorioiden soveltavuudesta integraation selittämiseen. Erityisesti institutionaalinen käänne ja konstruktivismi ovat uusien teorioiden kautta herättäneet politiikan tutkimuksen teoreettiset työkalut integraatiotutkimuksen valikoimaan.[173]

Reflektivistiset ja konstruktiivisesti suuntautuneet koulukunnat pystyvät selittämään rationalisteja laaja-alaisemmin ja kriittisemmin politiikan nykyisiä ilmiöitä. Euroopan integraatioon liittyvät kysymykset eivät heidän mukaansa ole voimassa olevia totuuksia vaan sosiaalinen todellisuus rakentuu tekstien ja kielen tutkimuksen avulla. Erilaisten toimijoiden puhetavat nähdään käsitteellisinä strategioina. Oleellista ei ole tarkastella kenen puhe on oikea tai väärä vaan arvottamisen sijaan pyritään huomioimaan sitä, miten erilaiset strategiat auttavat saavuttamaan erilaisia päämääriä ja legitimoimaan niitä.[174] Smithin mukaan reflektivistisiin tutkimussuuntauksiin luetaan joukko erilaisia suuntauksia, jotka katsovat tiedon rakentuvan ihmisten vuorovaikutuksen ja tulkinnan mukaisesti. Kriittinen teoria, feministinen teoria, postmodernismi, historiallinen sosiologia ja normatiivinen teoria katsovat ettei varmaa tietoa ole olemassa, kuten rationalistien positivistinen tulkinta ymmärtää.[175] Reflektivistit ovat kiinnostuneet integraatiossa muun muassa identiteetin ja integraation sisään- ja ulossulkemisen kysymyksistä. Konstruktivistinen tutkimusote taas keskittyy integraation prosessin selittämiseen. Konstruktivistiset tutkijat katsovat, että

[172] Kumpula 2004, 146–147
[173] Tiilikainen & Palosaari 2007, 20–21.
[174] Kumpula 2004, 135, 150–151
[175] Smith 2000, 35.

Eurooppaa koskevat käsitykset ovat ihmisten sopimia. Prosessi muuttaa alati muotoaan ja prosesseilla on vaikutuksensa valtiojärjestelmiin ja sen osiin.[176]

EU:n ulkopolitiikan kehittymistä tutkineen Hanna Ojasen mukaan Euroopan integraatio vakiintui kansainvälisen politiikan tutkimuskentälle varsin myöhään. Osin tämä selittyy integraatioteorioiden ja kansainvälisten suhteiden teorioiden erillisistä ja hyvin kaukana toisistaan olevista näkemyksistä, mutta hyvin pitkälle Euroopan integraatio myös konkreettisesti yllätti kansainvälisten suhteiden tutkijat. Erityisesti turvallisuus- ja puolustuspolitiikan alueelle eli kansainvälisten suhteiden ydinalueelle levinnyt integraatio ei tutkijoiden mukaan ollut alkuunsa edes mahdollista.[177]

3.3. Eurooppalaistuminen

Politiikan tutkijoiden huomio on viime vuosina keskittynyt runsaasti integraation aikaansaamiin vaikutuksiin jäsenmaiden kansallisen politiikan valossa. Raunion mukaan tämän tyyppinen tutkimussuuntaus voidaan jakaa kahteen pääryhmään. Ensiksi tutkijat ovat muun muassa haastatteluaineistojen kautta tarkastelleet unionin aikaansaamia vaikutuksia kansalliseen lainsäädäntöön ja ylipäänsä politiikan harjoittamiseen. Sen lisäksi unionin vaikutusta on tarkasteltu valtasuhteiden näkökulmasta. Tutkijat ovat koettaneet selvittää, miten jäsenyys unionissa on muokannut kansallisten toimielinten suhteita. Asiaa on tarkasteltu niin haastattelujen kuin kansallisten toimielinten organisatoristen muutosten kartoittamisen kautta.[178] Tämä ”eurooppalaistumiseksi”[179] (eng. europeanization) nimetty tutkimussuuntaus sai alkunsa 1990-luvun alkupuolella ja siitä on sittemmin muodostunut yksi EU-tutkimuksen painopistealueista.[180] Tutkimussuuntaus pyrkii selittämään EU:n rakenteiden ja sen harjoittaman politiikan ja unionin jäsenvaltioiden harjoittaman politiikan välisiä, osin hyvin monimutkaisia suhteita.[181] Tutkimusalan voidaan katsoa liittyvän sekä

[176] Kumpula 2004, 156.
[177] Ojanen 2007, 53–54.
[178] Raunio 2007, 133.
[179] Jotkut suomalaiset tutkijat puhuvat europeanisatiosta, kts. Esim, Wiberg 2000, 346.
[180] Raunio 2007, 133.
[181] Tiilikainen & Palosaari 2007, 10.

politiikan tutkimuksen institutionaaliseen - että kansainvälisten suhteiden konstruktivistiseen käänteeseen.[182]

Eurooppalaistuminen on hyvin kiistanalainen käsite, eikä siitä ole muodostunut yksiselitteistä määritelmää vaan tutkijat käyttävät sitä hyvin monenlaisten ilmiöiden ja muutosprosessien kuvaamiseen.[183] Featherstonen mukaan eurooppalaistumisen käyttäminen mitä erilaisimmissa konteksteissa voi heikentää käsitteen todellista merkitystä, sen tarjoamaa hyötyä merkittävien yhteiskunnallisten muutosten ymmärtämisessä.[184] Olsen huomauttaakin, että muodikkuuden lisäksi termi on hyvin haavoittuvainen; termiä on väitetty niin yleiskäyttöiseksi, ettei sillä ole selvää sisältöä.[185]

Käsitteen monitulkintaisuudesta johtuen tärkeää ei Olsenin mukaan niinkään ole löytää tyhjentävää vastausta termin sisällölle vaan nähdä sen tarjoama hyöty kehittyvän Eurooppalaisen hallintojärjestelmän dynamiikan ymmärtämisessä. Eurooppalaistuminen ei hänen mukaansa ole ainutlaatuinen *sui generis* ilmiö vaan pikemminkin yritys käsitteellistää se, jotta ilmiötä olisi mahdollista verrata muiden hallintojärjestelmien dynaamisuuteen. Erilaisia käsityksiä eurooppalaistumisesta ei tulisikaan nähdä poissulkevina vaan toisiaan täydentävinä ymmärtämyksinä.[186]

Olsen on kartoittanut eurooppalaistumiselle määriteltyjä erilaisia selityksiä ja havainnut viisi erilaista määritelmää, jotka hänen mukaansa liittyvät erilaisiin, mutta myös toisiinsa liittyviin ilmiöihin. Ensiksikin eurooppalaistuminen liitetään usein *'ulkorajojen muutokseen'* ja tätä kautta käsite liittyy voimakkaasti muun muassa EU:n laajenemisprosessiin. Hallintojärjestelmän laajentumisen kautta Euroopasta tulee poliittisesti yhtenäinen alue. Toiseksi eurooppalaistuminen on *'Eurooppa tason institutionaalistumista'*, jolla Olsen tarkoittaa EU:n keskushallinnon kehittymiseen ja jäsenvaltioiden mahdollisuuteen liittyviä tarkastelutapoja. Kolmanneksi eurooppalaistumista käytetään kuvaamaan *'Eurooppa-tason instituutioiden vaikutusta kansallisella tasolla'.* Tätä pidetään eurooppalaistumisen päällimmäisenä määritelmänä ja sillä tarkoitetaan eurooppalaisten käytäntöjen, rakenteiden ja poliittiseen käyttäytymiseen liittyvien tapojen vaikutusta jäsenmaihin ja niiden eri hallinnonalojen vastuun ja vallan muokkautumiseen. Neljäs määritelmä on ymmärtää

[182] Palosaari 2011, 12.
[183] Olsen 2002, 921.
[184] Featherstone 2003, 3.
[185] Olsen 2002, 921–922.
[186] Emt, 922–924.

eurooppalaistuminen *'eurooppalaisten rakenteiden, sääntöjen ja normien viemisenä muualle maailmaan'*, jolla Olsen tarkoittaa EU:n tapaa siirtää arvojaan esimerkiksi ulkopolitiikan kautta maihin tai alueisiin, jotka voivat hyvin olla unionin ja jopa Euroopan ulkopuolella. Viimeisenä määritelmänä eurooppalaistumiselle Olsen pitää *'poliittisen yhdentymisen projektia'* eli Euroopan integraatioprojektin vahvistumista poliittisena päämääränä.[187]

Robert Ladrech, jota pidetään käsitteen ensimmäisenä määrittäjänä, on kuvannut eurooppalaistumista politiikan painopistettä ja sisältöä muokkaavaksi asteittaiseksi prosessiksi, jossa Euroopan unionin poliittisista ja taloudellisista kehityspiirteistä tulee osa kansallisen politiikan valmistelun ja päätöksenteon logiikkaa. Hänen mukaansa eurooppalaistumisen erottaa kansainvälistymisestä ja globalisaatiosta sekä maantieteellinen määrittely että jo olemassa olevien kansallisten puitteiden erillinen luonne, joka välittää tämän prosessin niin muodollisilla kuin epämuodollisillakin tavoilla.[188]

Unionin harjoittaman politiikan tai laajemmin ymmärrettynä Euroopan integraation vaikutusta jäsenvaltioiden omaan politiikkaan tarkasteleva eurooppalaistuminen tulee erottaa eurooppalaistamisesta. Kuten kieliasu antaa olettaa, eurooppalaistaminen olettaa selkeämmin prosessin poliittisuuden ja tavoitteellisuuden.[189] Eurooppalaistumista ei tulisi sekoittaa myöskään Euroopan integraatioon, vaikka termejä käytetäänkin arkikielessä varsin sujuvasti toistensa synonyymeina. Euroopan integraatio tarkastelee politiikan kehittymistä ylikansallisella tasolla kun eurooppalaistuminen keskittyy tämä prosessin vaikutuksiin unionin jäsenvaltioiden tasolla. Bulmerin ja Lequesnen mielestä eurooppalaistumisesta tulisikin oikeastaan puhua EU-istumisena sillä tutkimussuuntaus tarkastelee unionin vaikutusta jäsenvaltioihin, eikä Euroopalla ei oikeastaan ole termin kanssa mitään tekemistä.[190] Börzelin ja monien muiden tutkijoiden painottaessa termin avaamisessa EU:n politiikalle altistumista Ladrechin korostaa, että muutos voi olla myös huomattavasti yleisempi, sisältäen kansallisen identiteetin muokkautumisen eurooppalaisemmaksi.[191] Eurooppalaistuminen tarjoaa hänen mielestään oivallisen välineen mysteerinä pidetyn kansallisen politiikkajärjestelmän syvemmälle ymmärtämiselle ja analysoimiselle ja vaikka monista ilmiöistä voisi puhua myös globalisaation käsitteellä, tarjoaa eurooppalaistuminen

[187] Olsenin mukaan eurooppalaistumisen käsitteen määrittelyssä tulisi kysyä mitä tapahtuu, millä tavalla tapahtuu ja miksi tapahtuu. Esitellyt viisi variaatiota vastaavat näihin kysymyksiin, Olsen 2002, 923–924 .
[188] Ladrech 1994, 69, 71.
[189] Raunio 2006, 16.
[190] Bulmer & Lequesne 2005, 11–12.
[191] Ladrech 1994 & Börzel 1999, 574.

globalisaatiota täsmällisemmän merkityksen ja selityksen kansallisen politiikan tarkastelua varten.[192]

Palosaaren mielestä eurooppalaistutkimuksen taustasta voi erottaa kolme laajempaa teoreettista keskustelua. Ensimmäinen keskustelu liittyy Eurooppa-tutkimuksen yleisempään trendiin; EU-tason analysoinnista on siirrytty kohti kansallista tarkastelua. Euroopan integraation teoretisoiminen oli ennen 1990-luvun puoliväliä ollut Kansainvälisten suhteiden teoriapohjan hallitsemaa. Politiikan tutkijoiden mielestä nuo teoriat kysyivät vääriä kysymyksiä keskittyessään integraation tarpeellisuuteen unohtaen monitasoisen poliittisen systeemin erilaiset toimijat ja toimijasuhteet. Siten politiikan tutkimuksen tarjoamien menetelmien tuominen Eurooppa-tutkimuksen piiriin voidaan nähdä eurooppalaistumistutkimuksen alkupisteenä. Toinen yleisempi teoriakeskustelu suhteessa eurooppalaistumiseen liittyi Euroopan integraatiotutkimuksen institutionaaliseen käänteeseen Börzel ja Risse huomauttavat, että eurooppalaistuminen sopii osuvasti kansainvälisten suhteiden yleisempään kehityssuuntaukseen, kansainvälisten instituutioiden ja normien kansallisten vaikutusten lisääntyvään tutkimukseen.[193]

Kolmas selvästi oma teoreettinen keskustelu liittyy Kansainvälisten suhteiden tutkimusalan sisäiseen konstruktivistiseen käänteeseen. Konstruktivistinen tarkastelu eurooppalaistumiseen on tuonut tarkasteluun identiteettien ja näkemysten sosiaalisen rakentumisen.[194] Eurooppalaistumisesta käytävä konstruktivistinen keskustelu liittyy osuvasti tämän tutkielman metodologiseen olemukseen tiedon ja maailman rakentumisesta.

Schmitt ja Radaelli ovat huomanneet, että eurooppalaistutkimuksen piirin voi jakaa kahden sukupolven väliseen tutkimukseen. Ensimmäinen sukupolvi kiinnitti huomionsa Eurooppa-kentän toimintatason kehittämisen selittämiseen. Toinen sukupolvi painottaa kehitystä, joka tapahtuu kansallisvaltioissa ja niiden hallintojärjestelmissä. Schmitt ja Radaelli puhuvat kansallisesta mukautumisprosessista, jota pyritään selittämään EU-tasolta tulevalla ulkoisella paineella, kansallisten ja EU-politiikan preferenssien yhteensopivuudella tai esimerkiksi ideoiden tai diskurssien avulla.[195]

---

[192] Ladrech 2010, 6.
[193] Palosaari 2001, 22–23.
[194] Emt, 27.
[195] Schmidt & Radaelli 2004, 184.

Toisen sukupolven tutkimukselle ominaisesti myös tämä tutkielma tarkastelee eurooppalaistumista kansallisen politiikan uudelleenmuotoutumisena. Radaelin tavoin eurooppalaistuminen nähdään prosesseina, joihin kuuluu muun muassa poliittisten ajatusmallien, menettelytapojen, formaalien ja informaalien sääntöjen ja jaettujen normien muodostuminen ja niiden muutos. Nämä jaetut uskomukset määriteltiin ensin EU:n yleistä linjaa ja politiikkaa muotoiltaessa ja ne sulautetaan edelleen jäsenvaltioiden kansalliseen diskurssiin, identiteettiin, poliittiseen rakenteeseen ja sen toteuttamiseen.[196]

3.3.1. Ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistuminen

Ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistumiskehitys ei ole saavuttanut tutkijoiden piirissä kovinkaan yksimielistä näkemystä. Osa tutkijoista katsoo, että ulkopolitiikan lähentyminen on odotettavissa pitkän aikavälin kuluessa kun taas osa näkee, että kansallinen ulkopolitiikka tulee aina säilymään valtioiden oman päätöksenteon alla. Heidän mielestään ainoastaan pintapuolista yhdentymistä menettelytapojen suhteen on mahdollista tapahtua, mutta asiasisältöön liittyvää yhdentymiskehitystä tulee tuskin tapahtumaan. Eriävistä näkemyksistä huolimatta tutkijoiden piirissä vallitsee melko selkeä yksimielisyys siitä, että jäsenvaltioiden ulkopolitiikan ja EU:n välisestä suhteesta on ilmeistä löytää kolme erilaista eurooppalaistumiskehityksen ulottuvuutta.[197] Nämä ulottuvuudet sopivat hyvin selittämään eurooppalaistumiskehitystä laajemmaltikin, mutta tässä tarkastelussa asiaa käsitellään ulko- ja turvallisuuspolitiikan kontekstissa.

Reuben Wongin rakentaman luokittelu pyrkii esittämään vaihtoehtoisen tavan ymmärtää jäsenvaltioiden ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ja sen kehittymistä.[198] Wongin mukaan eurooppalaistuminen rakentuu kolmesta toisiaan täydentävästä ulottuvuudesta. Se nähdään 1) kansallisena sopeutumisena ja politiikan lähentymisenä, joka suuntautuu ylhäältä alaspäin (eng. *top-down process, downloading*). Wong käyttää tästä myös EU:istumisen käsitettä. Seuraavaksi eurooppalaistuminen voidaan nähdä 2) kansallisena heijastumisena, alhaalta ylöspäin (eng. *bottom-up process, uploading*) sekä sivusuuntaan suuntautuvana prosessina, joka projisoi kansallisia tapoja ja preferenssejä EU-tasolle. Näiden lisäksi eurooppalaistumista

[196] Radaelli 2003, 30.
[197] Wong 2007, 324–325.
[198] Palosaari 2011, 29.

voi tarkastella 3) identiteettien ja intressien sosialisointina, identiteetin uudistamisena ja uudelleenluomisena EU:n puitteissa (engl. cross-loading).[199]

Börzelin mukaan kiinnostus integraatioprosessin jäsenvaltioihin aikaansaamia vaikutuksia kohtaan alkoi viritä 1990-luvulla. Sitä aiemmin, vuosikymmenten ajan, Eurooppa-tutkimuksen kentällä oli tarkasteltu EU:n ja jäsenvaltioiden suhteita 'bottom-up' näkökulmasta käsin. Tutkimuskirjallisuutta oli hallinnut Euroopan integraatioprosessia selittävät ja käsitteellistävät tutkimukset ja teoreettinen keskustelu rajoittui hallitustenvälisyys-tutkijoiden ja neofunktionalistien kilpailevien näkemysten välillä. Hallitustenväliset näkivät kansallisvaltioiden ajavan integraatiota taloudellisten ja geopoliittisten etujensa saavuttamiseksi.[200] Moravcsikin johdolla liberaalit hallitustenväliset väittivät, että integraation lähde oli kansallisvaltioiden omissa intresseissä ja vallassa, jota jäsenvaltiot veivät mukanaan Brysseliin. Päätoimijoina hallituksen eliitti pyrki varjelemaan kansallisvaltion tavoitteita.[201] Liberaalit hallitustenväliset näkivät tätä kautta integraation kansallisvaltioita vahvistavana kehityksenä. Yhtäältä Moravcsik väitti, että Eurooppa tason yhteistyö aikaansaa hallitusten ja parlamenttien etääntymisen toisistaan. Brysselissä tiheämmin työskentelevät ministerit ja virkamiehet saavat unionitason päätöksentekoon liittyvän informaation ennen parlamentaarikkoja. Moravcsik puhui informaatiovajeesta, joka aikaansaa edelleen politiikan virkavaltaistumista. Tämän nähdään edelleen heikentävän kansallisten parlamenttien asemaa vaikkakin kansallinen valta vahvistuu[202]. Neofunktionalistien mielestä kehitys taas kumpusi esimerkiksi kauppaunionin kaltaisista eduista, jotka asettavat painetta integraation leviämiselle myös muihin sektoreihin kuten ulko-ja turvallisuuspolitiikkaan.[203]

Yleistä "bottom-up" lähestymistavoille on näkemys, jonka mukaan kansallisvaltiot ovat muutoksen ensisijaisia toimijoita. Eurooppalaistuminen nähdään ilmiönä, joka edistää ja siirtää kansallisesti määriteltyjä politiikanmalleja, ideoita ja intressejä muihin jäsenvaltioihin sekä EU-tasolle.[204] Tälle vastakkaisesti "top-down" tarkastelu kiinnittää huomiota EU-jäsenyyden jäsenmaille luomiin vaatimuksiin ja niiden politiikan harmonisointiin unionijäsenyyden tavoitteiden saavuttamiseksi. Kansallisvaltion ulkopuolelta, EU:n tasolta

[199] Wong 2007, 324-325.
[200] Börzel 2005, 46-47.
[201] Wong 2007, 323.
[202] Raunio 2007, 134–135.
[203] Bulmer & Lequesne 2005, 11.
[204] vrt. 'top-down' näkemys, joka korostaa kansallisvaltioiden passiivisuutta, Palosaari 2011, 31.

tuleva sopeuttamispaine muuttaa jäsenvaltioiden politiikanteon rakenteita ja prosesseja. Pyrkiessään ajautumasta ulkopuoliseksi jäsenvaltiot sopeuttavat lainsäädäntöään ja toimintatapaansa EU:n asettamien pakotteiden ja vaatimusten kautta. Samaan aikaan EU:n poliittisesta ja taloudellisesta dynamiikasta saattaa tulla osa jäsenmaiden kansallisen päätöksenteon logiikkaa.[205] Ulko- ja turvallisuuspolitiikan puolella tästä on esimerkkinä muun muassa kriisinhallintatyön kehittäminen, joka on asettanut vaateita ja painetta kansallisen lainsäädännön muutoksille.

Börzelin mukaan jäsenvaltioiden ja EU:n välisten suhteiden kokonaisvaltainen ymmärtäminen vaatii näiden molempien ulottuvuuksien huomioimista. Kahden kilpailevan näkemyksen välimaastoon kehittyikin koulukunta, joka hylkää käsityksen EU:n ja jäsenmaiden välisten suhteiden nollasummapelistä. Heidän mielestään Euroopan integraatio ei vahvista eikä heikennä vaan paremminkin muuttaa kansallisvaltioita edistämällä valtioiden ja ei-valtiollisten toimijoiden välisen yhteistyön syntymistä hallinnon eri tasoilla. Yhtä lailla he painottavat muutoksien monimuotoisuutta. Empiirinen tutkimus on osoittanut, että yhdentymistä tapahtuu normien, sääntöjen ja jaettujen käsitysten leviämisenä pikemminkin kuin politiikan rakenteiden muuttumisena. Koska kansainvälisten suhteiden perinteiset integraatioteoriat eivät kykene selittämään näitä ilmiöitä, tulisi Börzelin mukaan eurooppalaistumisen tarkastelussa keskittyä vertailevan politiikantutkimuksen tarjoamiin hienojakoisempiin välineisiin.[206]

Börzelin vaihtoehto liittyy läheisesti Wongin määrittelemään kolmanteen ymmärrykseen eurooppalaistumisesta. Wong katsoo, että kolmas ulottuvuus on kahden edellä mainitun yhdistelmä. Eurooppalaistuminen sen laajimmassa merkityksessään tarkoittaa identiteettien ja intressien yhdentymisprosessia, jossa Eurooppalaiset intressit ja eurooppalainen identiteetti juurtuu kansallisen identiteetin ja intressien rinnalle alkaen muokata niitä.[207] Palosaaren mielestä tämä näkemys eroaa kahdesta edellisestä rationaalisen ulottuvuuden suppeampana olemuksena. Eurooppalaistuminen nähdään identiteettien ja intressien sosialisoitumisena eikä jäsenvaltioiden intressejä ja preferenssejä pidetä EU-tason toiminnan

[205] Palosaari 2011, 30.
[206] Börzel 2005, 47–48.
[207] Wong 2007, 235.

ulkopuolisina asioina. Siten kolmas määritelmä pohjaa sosiologisen institutionalismin perusteille.[208]

Palosaaren mielestä Wongin luokittelu on ongelmallinen, vaikka se ottaakin onnistuneesti huomioon Eurooppa-tutkimukseen sisältyvät kolme käännettä, jotka kaikki näkyvät Wongin määritelmässä. Luokitteluun sisältyy looginen yhteensopimattomuus määriteltyjen ulottuvuuksien välillä. Kolmiosainen jäsentely on ongelmallinen sillä kaksi ensimmäistä on määritelty vaikutuksen suunnan avulla kun taas kolmas ulottuvuus tarkastelee enemmänkin prosessin yhteiskunnallisen institutionaalista näkökulmaa. Palosaaren ehdottaakin uudelleenkäsitteellistämistä sillä ilmiöllä ei ole pelkästään kaksi suuntaa (ylhäältä alaspäin sopeuttava ja alhaalta ylöspäin heijastava) vaan myös kaksi ulottuvuutta (rationaalinen kapea-, ja sosiologinen laaja eurooppalaistuminen). Identiteetin uusitutumista ei tulisi tarkastella joko jäsenvaltioiden sopeutumisena tai kansallisten piirteiden heijastumisena vaan prosessissa on kaksi toisiinsa liittyvää ulottuvuutta; rationaalinen- ja yhteiskunnallinen. Voimme siis löytää yhteiskunnallista laajaa eurooppalaistumista niin ylhäältä alaspäin kuin alhaalta ylöspäin suuntautuvissa eurooppalaistumisprosesseissa. Toisaalta sopeutumista ja heijastumista voi tapahtua myös rationalistisessa kapessa merkityksessä.[209]

Teemu Palosaaren eurooppalaistumista käsittelevä väitöskirja nojaa oletukseen valtiollisen identiteetin ja kansallisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan välillä vallitsevasta kiinteästä yhteydestä. Ulko- ja turvallisuuspolitiikan avainkäsitteet tarjoavat välineet identiteetin tuottamiselle. Ero muiden ja meidän välille on mahdollista rakentaa sitä kautta, miten valtio asettaa itsensä suhteessa kansainväliseen järjestelmään. Ulkopolitiikan kautta määrittyvä identiteettipolitiikka tiivistyy kansainvälisten suhteiden keskitason konstruktivistiseen teoriaan. Teorian voi tiivistää kahteen pääkohtaan; identiteetti on sosiaalisesti rakentunut ja jatkuvasti eri sosiaalisten tapahtumien kautta muotoaan muuttava todellisuus. Lisäksi systeemitason yhteistyö voi muuttaa valtion intressejä ja identiteettiä.[210]

Kuten edellä on käynyt ilmi, eurooppalaistumiseen liittyvästä kirjallisuudesta on mahdollista löytää lukemattomia erilaisia tapoja lähestyä eurooppalaistumisprosessia. Erilaiset ymmärrykset riippuvat erilaisista teoreettisista lähtökohtaoletuksista ja sitä kautta luovat erilaisia metateoreettisia oletuksia. Siitä huolimatta Eurooppa-tutkimuksen kolme keskeistä

[208] Palosaari 2011, 32.
[209] Emt, 34–35, 60.
[210] Emt, 20–21.

teoreettista käännettä, edellä mainitut politiikan tutkimuksen mukaantulo, institutionaalinen - sekä konstruktivistinen käänne, voidaan sijoittaa Eurooppa-tutkimuksen yleiseen perustaan. Varsinkin institutionaalinen käänne selvensi ilmiön erilaisten lähestymistapojen ja käsitteellisten määrittelyjen välisiä eroja, minkä lisäksi erilaisten lähestymistapojen lähempi tarkastelu on saanut tutkijat huomaamaan niiden yhtäaikaisen käytön hyödyn. Erilaiset lähestymistavat täydentävät toisiaan ja vaikka tässä tutkimuksessa Palosaaren mallin mukaisesti katsotaan sosiologisen vaihtoehdon selittävän parhaiten kansallisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistumista, todetaan, että myös rationalistinen lähestymistapa kykenee monessa tapauksessa osoittamaan integraation kansalliseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan aiheuttamia vaikutuksia.[211]

Tämä tutkielma nojaa siis samantapaiseen eurooppalaistumisen ymmärrykseen, johon Palosaari pohjaa tutkimuksensa. Tarkastelutapa omaksuu tavanomaisen konstruktiivisen näkemyksen. Valtio säilyy tutkimuskohteena, mutta sitä tarkastellaan konstruktiivisesta näkökulmasta. Wendtin tavoin valtion intressien ajatellaan muodostuvan vuorovaikutusprosessin sisällä, endogeenisesti, jolloin kansainvälisen tason yhteistyö muuttaa valtion identiteettejä ja intressejä. Näkökulma sopii hyvin tämän tutkielman aiheen eli Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan muuttuneeseen ymmärrykseen ja sitä kautta valtiollisen identiteetin rakentumiseen. Tarkastelutapa on myös johdonmukainen sen suhteen, että kiinnostus kansallisen ja kansainvälisen politiikan väliseen suhteeseen yhdistää sekä eurooppalaistumista että kansainvälisten suhteiden konstruktivismia. Yhtäläisyys näiden kahden teoreettisen suuntauksen välillä selittyy pitkälti eurooppalaistumis-ilmiön sijainnista kansallisen ja kansainvälisen ympäristön välimaastossa, joka on myös konstruktiivisen tutkimuksen keskiössä.[212]

3.3.2. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistuminen

Kylmän sodan päättyminen asetti Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan täysin uudenlaisen tilaisuuden eteen. Kaksinapaisen maailmanjärjestyksen murtuminen mahdollisti Suomelle ulkopoliittisen linjan uudistumisen, jollaisesta ei muutamaa vuotta aiemmin saatettu kuvitella. Suomen ulkopolitiikka onkin merkittävästi muuttunut kylmän sodan päättymisen

[211] Emt, 59.
[212] Emt, 42–44.

jälkeen. Muutosta on kutsuttu niin ”lännettymiseksi”, ”yhteisöllistymiseksi”, ”siirtymiseksi Moskovasta Brysseliin”, ”erityisestä yleiseen” tai ”puolueettomasta sitoutumiseen.” Tätä yhtä ja samaa ilmiötä voidaan kutsua myös eurooppalaistumiseksi[213].

Suomi tarjoaa erityisen mielenkiintoisen esimerkin tarkasteltaessa Euroopan integraation vaikutuksia kansalliseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan, koska sen eurooppalaistumisprosessin lähtökohtia voi pitää melko poikkeuksellisina muihin jäsenmaihin verrattuna. Maantieteellisesti Euroopan periferialla oleva Suomi, jonka ulko- ja turvallisuuspolitiikka eroaa Eurooppalaisesta valtavirrasta sotilaallisen liittoutumattomuuden myötä, ei ensi alkuun näytä kovinkaan sopivalta Euroopan yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan jäseneksi, tai ainakaan sen kehittäjäksi. Näkemystä vahvistaa turvallisuuspolitiikan korostunut rooli Suomessa. Turvallisuuspolitiikka nähdään keskeisenä maan selviytymisen kannalta sekä sektorina, jossa kansallisen konsensuksen tulee vallita. Suomen virallinen diskurssi korostaakin kansallisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan jatkuvuutta, koherenssia ja itsenäisyyttä. Kylmän sodan käytännöstä ammentavaa jatkuvuuden ideologiaa onkin tutkijoiden mielestä käytetty hyväksi Suomen eurooppalaistumisprosessissa. Päätöksentekijöiden eliitti on toistuvasti painottanut eurooppalaisia juuria suomalaisen kansallisidentiteetin luomisessa.[214]

Tämä jatkuvuutta ja perinteitä korostava historiallinen aines sulautuu hämmästyttävän sujuvasti Suomen aktiiviseen[215] rooliin YUTP:n kehityksessä. Sekä kotimaassa että muualla Euroopassa Suomen aloitteellisuus YUTP:n ja erityisesti puolustusulottuvuuden kehittämisessä on ollut yllättävää.[216] Suomi on aktiivisesti muuttanut ja muuttunut Euroopan integraation seurauksena ja unionijäsenyyden aikana. Poikkeuksellisesta ja omaleimaisesta turvallisuuspolitiikan piirteistä johtuen useat tiivistyvän ETPP:n seuraukset, kuten yhteisen avunannon lauseke, on saanut suomalaisessa keskustelussa täysin toisenlaisen painoarvon kuin monessa muussa unionin jäsenvaltiossa.[217]

Teija Tiilikaisen mukaan jäsenyys unionissa on muuttanut täydellisesti Suomen harjoittaman ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan; ulkopolitiikka on kokenut kaksi rakenteellista muutosta.

---

[213] Forsberg & Vogt ovat esitelleet eri tutkijoiden nimityksiä Suomen ulkopolitiikan eurooppalaistumiskehitykselle, Forsberg & Vogt.
[214] Palosaari 2011, 12–15.
[215] Suomi lähti Ruotsin kanssa aktiivisesti ajamaan St.Petersbergin tehtäviä osaksi YUTP:aa. Petersburgin tehtävät, eli unionin kriisinhallinta, sisältää sekä sotilaallisia että siviilikriisinhallinnan tehtäviä.
[216] Ranta & Vierros-Villeneuve 2006, 299.
[217] Palosaari 2011, 12–15.

Osa kahdenkeskisistä ulkosuhteista muuttui jäsenyyden myötä osaksi EU-yhteistyötä ja unionin yhteisöllistä järjestelmää. Sen lisäksi muiden EU:n ulkopuolisten ulkosuhteiden hoitaminen muuttui toimialakentän laajentumisen sekä Suomen omien kahdenvälisten suhteiden muuttuessa osaksi YUTP:tä. Muutokset loivat vaikutuksensa ulkopoliittiseen päätöksentekojärjestelmäämme sen omaksuessa yhä parlamentaristisempia piirteitä. EU-asioiden erottaminen omaksi valtioneuvoston päätäntävallan alaiseksi kokonaisuudeksi murensi erityisesti presidentin ulkopoliittista valtaa. Unionijäsenyys vaikutti siten uuden, vuonna 2000 julkaistun perustuslain syntyyn.[218]

Palosaari nimeää EU-jäsenyyden aikaansaamia muutoksia huomattavasti enemmän. Hänen mielestään unionijäsenyys on muuttanut Suomen harjoittamaa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa jopa enemmän kuin mitä on annettu ymmärtää. EU:n jäsenenä Suomen kansainvälinen toimijuus on täysin toista kuin mitä se oli ennen vuotta 1995. Suomi on samanlainen toimija kuin kaikki muut EU-maat eikä sillä ole erityisasemaa YUTP:n toteuttamisessa. EU:n suunnalta onkin tullut painetta muun muassa lainsäädännön muuttamiseksi, josta hyvänä esimerkkinä voi pitää kriisinhallintalain uudistamista, jonka avulla Suomen osallistuminen EU:n alaisiin operaatioihin oli mahdollista. Eurooppalaistumiskehityksen myötä rauhanturvaamisen käsite on laajentuneen rauhanturvaamisen kautta korvattu sotilaallisella kriisinhallinnalla.[219]

Näistä näkyvistä muutoksista huolimatta merkittävimpänä muutoksena voidaan kuitenkin pitää historiallisen puolueettomuusdoktriinin murtumista. Sopeutuminen EU-aikaan aloitettiin jo ennen varsinaisen jäsenyyden toteutumista. Itsenäisyyden ajoista lähtien Suomen ulkopolitiikka leimannut ja erityisesti kylmän sodan aikana vahvistunut puolueettomuuden ihanne ei sopinut yhteen jäsenyysvelvoitteiden kanssa. Pidättyväinen ulkopolitiikka vaihtui aktiiviseksi osallistumiseksi EU:hun. Siitä lähtien puolustusdoktriinia on hiottu vastaamaan paremmin Suomen tämänhetkistä turvallisuuspoliittista ratkaisua. Nykyistä sotilaallisen liittoutumattomuuden käsitettä pidetään pikemminkin teknisenä määreenä.[220]

Huomionarvoista on myös sisäisen konsensuspolitiikan heikkeneminen, jonka historiallista perinnettä on edellisessä luvussa hieman käsitelty. Aiemmin välttämättömänä nähty

[218] Tiilikainen 2007, 206–207.
[219] Palosaari 2011, 151–152.
[220] Emt, 201, 207-208.

yksimielisyyden vaatimus on EU-jäsenyyden myötä kokenut selkeän muutoksen. Osaltaan kehitys on johtunut yleisestä parlamentarismin vahvistumisesta, mutta myös eurooppalaistumisella on vaikutusta muuttuneeseen politiikantekotapaan. Nämä prosessit; parlamentarismi ja eurooppalaistuminen, tuleekin nähdä toisiinsa kietoutuneina tapahtumasarjoina, jotka vahvistavat toinen toisiaan. Konsensuksen häviäminen tulee Palosaaren mukaan tulkita politiikan paluuna ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Nykyisessä maailmantilassa kohtalolla ei nähdä enää olevan sellaista merkitystä kuin ennen. Käsiteltävät kysymykset ovat entistä monimutkaisempia ja asioista puhutaan huomattavasti avoimemmin ja monipuolisemmin kuin aiemmin. Siten erilaiset mahdollisuudet myös ulko- ja turvallisuuspolitiikan saralla ovat nykyään täysin mahdollisia.[221]

Suomen valitsema yhteisöllisyyden linjan voi nähdä olevan jatkumoa konsensushakuiselle ulkopolitiikan harjoittamiselle. Unionin ulkosuhteita painottava Suomen poliittinen johto ei ole asettunut poikkiteloin EU:n yhteisen kannan kanssa. Jäsenyyden aikana ei kovin montaa ristiriitatapausta Suomen ja unionin intressien välillä edes löydy. Poliittisesti hankalissa ristiriitatilanteissa Suomi on pikemminkin viestittänyt pettymystään yhteisen kannan saavuttamattomuudesta. Tiilikaisen mukaan voidaan puhua ”Suomen poliittisen identiteetin eurooppalaistumisesta”. Suomen ulkopoliittiset intressit ovat muuttuneet yhteisen eurooppalaisen tavoitteen löytämiseksi.[222]

4. TUTKIMUKSEN METODI

Tutkimuksen teoreettismetodologinen oletus nojaa kielen kautta rakentuvaan todellisuuskuvaan. Varsinaisen metodin, diskurssianalyyttisen taustalta löytyy sosiaalinen konstruktionismi, joka keskittyy kieleen. Sen mukaan kieli ei ole vain väline vaan se itsessään rakentaa maailmaa. Tutkielman analyysia tukeva metodologinen näkemys sopii hyvin tämän tyyliselle tarkastelulle, jossa turvallisuutta ja turvattomuutta luodaan puheiden kautta, erilaisten artikulaatioiden muodossa. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen toimii tutkielmassa taustateoriana, sillä se tarjoaa sopivan kehyksen vallitsevien turvallisuuspoliittisten diskurssien muodostamiseen.

[221] Emt, 117-118, 203.
[222] Emt, 229.

Epistemologisilta perustuksiltaan tutkielma nojaa käsitykseen diskurssien merkittävyydestä ilmiöiden ymmärtämisessä. Tutkielma pyrkii reflektivistisen tutkimusperinteen tapaan ymmärtämään poliittisia ilmiöitä sijoittamalla ne niille kuuluviin asiayhteyksiin toisin kuin rationalistit, jotka tarkastelevat tapahtumia syy-seuraussuhteiden selittämisen kautta. Laitisen mukaan selittävien teorioiden suhde tutkimuskohteeseen on ulkopuolinen kun sitä vastoin ymmärtämään pyrkivät teoriat ovat kiinteässä suhteessa yksilöiden maailmaan ja ajatteluun.[223]

4.1. Todellisuuden rakentuminen sosiaalisen konstruktivismin valossa

Sosiaalista konstruktionismia ei nähdä yhtenä tutkimussuuntauksena vaan se voidaan nähdä teoreettisena orientaationa, jonka suuntauksien konstruktionistiset piirteet vaihtelevat ja joihin sisältyy enemmän tai vähemmän kriittistä psykologiaa, diskurssianalyysia, dekonstruktionia ja poststrukturalismia.[224] Se voidaan sijoittaa sosiologiseen tutkimusperinteeseen sekä kriittiseen kansainvälisten suhteiden suuntaukseen. Kriittisten teorioiden mukaisesti se kritisoi positivististen teorioiden, kuten uusrealismin ja uusliberalismin selityskykyä.[225] Suuntauksen keskeisimpänä ajatuksena voidaan pitää objektiivisen todellisen maailman olemassaolon puutetta. Burrin mielestä sosiaalisia konstruktionisteja yhdistää seuraavat perusoletukset. Ensimmäisenä on kriittinen suhtautuminen itsestään selvänä pidettyyn tietoon. Todellista havaintoa ei Burrin mukaan ole mahdollista löytää sosiaalisesti rakennetussa maailmasta. Tällöin itsestään selvinä pitämämme asiat voisivat aivan olla hyvin täysin toisenlaisia. Tähän liittyy läheisesti toinen perusoletus, jonka mukaan käsityksemme ovat riippuvaisia vallitsevasta kulttuurista ja historiastamme. Käsityksemme ovat aina relatiivisia ja siten eri kulttuurin tai aikakauden käsityksiä on mahdotonta asettaa paremmuusjärjestykseen. Kolmas perusoletus painottaa tiedon sosiaalista rakentumista. Totuutena pidetään sitä käsitystä, joka on tunnustettu ja tunnistettu ihmisten välisissä vuorovaikutussuhteissa. Burrin neljäs oletus tiedon ja sosiaalisen toiminnan yhteensulautumisesta liittää mukaan vallan merkityksen, johon

[223] Kumpula 2004, 138.
[224] Burr 1995, 1.
[225] Limnell 2009, 28–29.

palataan metodin esittelyn yhteydessä. Burr painottaa, että tieto on aina poliittinen kysymys ja siten tiedon tuottajilla täytyy olla myös vastuuta puheistaan.[226]

Yksilön toimintaan vaikuttavat yhteiskunnan rakenteet - kuten vaikkapa vallitsevat puhetavat, ja yksilö puolestaan vaikuttaa yhteiskunnan rakenteisiin ja niiden muodostumiseen oman toimintansa kautta. Yksilön ja yhteiskunnan suhde on siis dialektinen eli molemmat vaikuttavat toisiinsa.[227] Objektiivisen maailman sijasta on olemassa erilaisia käsityksiä maailmasta, jotka rakentuvat käytännöissä. Burrin mukaan näitä erilaisia suuntauksia sitoo kriittinen suhtautuminen itsestään selvinä pidettyä tietoa kohtaan. Lisäksi yhteistä on historiallinen ja kulttuurinen spesifiys. Tapamme nähdä maailmaa riippuu kulttuuristamme, ajasta sekä historiasta. Kaikenlainen ymmärtäminenkin on siten suhteellista, eikä sitä voida pitää parempana kuin jotain toista. Tätä tietoa vahvistetaan sosiaalisilla prosesseilla. Se rakentuu ihmisten välisissä suhteissa. Burr toteaakin, että tietäminen ja sosiaalinen kanssakäyminen kulkevat käsi kädessä. Tietämistä ei siis nähdä jonakin, jota jollain henkilöllä on vaan jota ihmiset tuottavat yhdessä.[228]

Kansainvälisten suhteiden sisällä konstruktivismi määritellään Catalinacin mukaan lähestymistapana, joka keskittää huomionsa vallitsevan kansallisidentiteetin ja -kulttuurin ulko- ja sisäpolitiikkaan luomiin vaikutuksiin. Valtion harjoittama politiikka riippuu kunkin valtion sosiaalisesti rakentuneesta kansainvälisestä järjestelmästä, joka vaihtelee valtioiden välillä.[229] Teoriasuuntauksen mukaisesti konstruktivismia voidaan Jörgensenin mielestä lähestyä tieteenalan sisällä erilaisista näkökulmista ja eri merkitysten kautta. Konstruktivismi voidaan nähdä eriasteisena filosofisena orientaationa, tai metateoriana. Kolmas tapa on keskittyä konstruktiiviseen teoretisoimiseen, jota voidaan tehdä määrittelemällä olemassa olevat teoriat konstruktivistisen mallin mukaisesti tai hyödyntämällä konstruktivistista tutkimusotetta yleisten konstruktivismiteorioiden, kuten esimerkiksi puheaktiteorian tai modernin systeemiteorian avulla.[230]

[226] Burr 1995, 3-4.
[227] Kumpula 2004, 137.
[228] Burr 1995, 3-5, 8.
[229] Palosaari 2011, 39-40.
[230] Jörgensen 2001, 49.

Totuuden rakentuminen on Laitisen mukaan osa sosiaalista järjestystä, jota pidetään yllä tiedollisten käytäntöjen avulla. Turvallisuustila rakentuu sosiaalisesti ja ajalla ja paikalla on merkityksensä tässä prosessissa. Turvallisuuden rajat muodostuvat sosiaalisista käytännöistä, eivätkä ole näin pysyviä. Turvallisuus ei ole pysyvää eikä käsitettä voi pitää liikkumattomana sillä sen määräytyminen tapahtuu yhteisöllisesti poliittisten toimijoiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa.[231]

Sosiaalinen konstruktivismi tuli EU-tutkimuksen piiriin verrattain myöhään.[232] Rissen mukaan tutkijat näkivät hallitsevien teorioiden; neofunktionalismin ja liberaalin hallitustenvälisyyden tarjoavan liian rajatun näkökulman moniin EU-tutkimuksen ongelmiin. Sosiaalinen konstruktivismi ei itsessään tee edellä mainittujen teorioiden tavoin konkreettisia väittämiä Euroopan integraatiosta vaan se perustuu sosiaaliselle ontologialle, joka korostaa sosiaalisen ympäristön merkitystä ihmisten olemassaolon kannalta. Sosiaalisia rakenteita ja toimijoita ei tulisi kuitenkaan Rissen mukaan ymmärtää ainoastaan yhteisesti luotuina vaan tärkeintä olisi ymmärtää rakenteiden ja toimijoiden välinen keskinäisriippuvuus. Yhtäältä sosiaalinen ympäristö määrittelee ja rakentaa identiteettiämme, mutta samanaikaisesti yksilöt uusintavat ja muokkaavat kulttuuria jokapäiväisen toiminnan kautta. Sosiaalinen konstruktivismi sijoittuukin individualismin ja strukturalismin ontologiseen välimaastoon.[233]

Rissen mukaan toimijoiden keskinäisriippuvuuden relevanttius korostuu etenkin tarkasteltaessa eurooppalaistumisen aikaansaamia vaikutuksia jäsenvaltioiden harjoittamaan politiikkaan ja hallintoon. EU:ta voi luonnehtia Eurooppa tason päätöksenteon ja instituutioiden kaksisuuntaiseksi prosessiksi, joka vaikuttaa jäsenvaltioiden harjoittamaan politiikkaan ja rakenteisiin. Yhtäältä EU:ta ei tai muita sosiaalisia instituutioita ei voi tarkastella toimijoistaan ulkopuolisena kokonaisuutena vaan kansalliset parlamentit ja muut toimijat ovat osa unionia ja unioni vaikuttaa niiden toimintaan. Sosiaaliset normit ja instituutiot rakentavat tätä kautta toimijoiden identiteettiä. Konstruktivistinen tutkimus tarjoaakin mahdollisuuksia tarkastella integraatiota, sen syitä ja vaikutuksia, kollektiivisen identiteetin rakentumisen kautta.[234]

---

[231] Laitinen 2005a, 8-12.
[232] Rissen mukaan käännekohtana voidaan pitää Journal of European Public Policyn erikoisnumerossa 6(4) 1999 julkaistua Christiansenin, Jörgensenin ja Wienerin artikkelia 'The Social Construction of Europe'.
[233] Risse 2004, 159–161.
[234] Emt, 162–163, 174.

4.2. Diskurssianalyysi

Kieli otetaan sosiaalisessa kanssakäymisessä usein annettuna. Monesti sen merkitys muuna kuin kommunikaation välineenä on unohdettu, jolloin se nähdään läpinäkyvänä elementtinä. Kieleen liittyy kuitenkin järkeily ja ajattelu, jolloin siitä muodostuu myös mielenkiintoinen tutkimusaihe.[235] Kielen käyttöä voidaankin tarkastella sekä todellisuuden kuvaamisena että sen rakentamisena. Ensimmäinen näkökulma näkee kielen välineenä, jolla välitetään informaatiota erilaisista totuuksista. Sosiaaliskonstruktionistinen, toinen näkemys taas korostaa kielen käyttöä osana todellisuuden rakentamisessa. Diskurssianalyysi rakentuu tämän kielikäsityksen varaan.[236]

Analyysin välineenä tutkielmassa käytetään diskurssianalyysiä, sillä se tarjoaa hyvät perustyökalut tekstin analysoimiseen. Diskurssi, joka voidaan määritellä vallitsevana ilmauksen tai kertomuksen muotona, nähdään analyysissä itsessään kiinnostavana elementtinä, eikä sitä tulisi tarkastella indikaattorina jostain muusta[237]. Siten tarkastelun kannalta on oleellista tutkia mitä puhutaan eikä mitä oikeasti tarkoitettiin puhua. Sosiaalisen konstruktionismin ja strukturalismin[238] mukaisesti lähtökohtana on kieli ja sen seurauksia tuottava luonne. Kielitieteilijöiden ollessa kiinnostunut itse kielestä, yhteiskuntatieteet painottavat sosiaalisten prosessien merkitystä kielen muodostamiselle ja sen ymmärtämiselle. Diskurssianalyysi tulee lähelle etnografiaa, keskustelunanalyysiä, retoriikkaa ja semiotiikkaa, joista diskurssianalyysin harrastajat ovat valikoiden lainanneet sopivaksi katsomiaan välineitä.[239]

Waeverin mukaan diskurssianalyysi ilmaantui kansainvälisten suhteiden tutkimuskentälle varsin myöhään kun taas politiikan tutkimuksen piirissä eräät diskurssiteoreetikot, kuten Laclau ja Mouffe, olivat saavuttaneet jokseenkin huomattavan aseman tieteenalan sisällä. Kansainvälisten suhteiden alalla jälkistrukturalistiset ja rationalistiset teoriat hallitsivat

[235] Potter & Wetherell 1987, 9.
[236] Jokila, Juhila & Suoninen 1993, 9-10.
[237] Waever 2004, 199.
[238] Diskurssianalyysin juuret pohjaavat tiedesuuntauksiin, joissa alettiin problematisoida kieltä ja sen suhdetta ympäröivään maailmaan. Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 37
[239] Ibid.

pitkään ja operatiivisempia teorioita kuten diskurssianalyysiä vähäteltiin. Vasta 1990-luvulla maltillisempi konstruktivistinen ote alkoi saada jalansijaa vakavasti otettavana teoriana.[240]

Diskurssianalyysin avulla pyritään tulkitsemaan aineistosta ilmeneviä erilaisia puhetavan muotoja. Diskurssianalyysi ei tässä tutkimuksessa ole tekstin mekaanista läpikäymistä ”todellisten” merkitysten havaitsemiseksi. Tutkielmassa nähdään pikemminkin, että diskurssianalyysi tarkastelee sitä, mitä tekstit kertovat siitä sosiaalisesta maailmasta, jossa ne syntyvät ja jota ne sitä kautta myös tuottavat. Tutkimuskohteena ovat kielelliset prosessit, ja niiden tuotokset. Sosiaalisen konstruktivismin tapaan maailman ja todellisuuden rakentuminen nähdään tapahtuvan käytännöissä. Myös tutkijan ja tutkimuskohteen suhde nähdään konstruktiivisena; samalla kun tutkija kuvaa tutkimuksensa kautta välittyvää todellisuutta hän samalla myös muokkaa sitä.[241] Totuuden rakentuminen on osa sosiaalista järjestystä, jota pidetään yllä tiedollisten käytäntöjen avulla.[242] Michel Foucaultin mukaan ”todellisuutta” ei voida edes tavoittaa diskurssin ulkopuolelta.[243]

Kieli siis rakentaa käsitystämme maailmasta. Diskurssianalyysin mukaan tuotamme ja tulkitsemme ympäröivää maailmaa sille asettamien merkitysten kautta. Näin kieli ja käsitteet nähdään osaltaan rakentavan todellisuutta. Asioilla ei ole itsessään merkitystä vaan ne saavat merkityksensä vasta diskurssissa. Toisaalta diskurssit ovat olemassa ja vahvistuvat ainoastaan käytännön kautta. Siten analysointia, joka perustuu annettuihin subjekteihin ja objekteihin voidaan pitää Waeverin mielestä ongelmallisena, koska molemmat ovat diskursiivisesti rakentuneita, jolloin oikeastaan diskurssin rakentumisprosessia tulisikin määritellä ennen varsinaista analyysiä.[244]

Diskurssianalyysi tarkastelee kaikkea kielenkäyttöä tekemisenä, eikä ainoastaan sellaiseksi sanallisesti nimettyjä kielenkäytön kohtia. Ihminen on aina kieltä käyttäessään uusintamassa tai muuntamassa sitä kulttuurin virtaa, jonka välineillä tiettynä aikakautena ilmiöitä tehdään ymmärrettäväksi.[245] Yhtä lailla tutkielman aihe - turvallisuus, on suhteellista ja kontekstiin sidottua. Se on sosiaalisesti rakentunutta ja sisältää näin sekä ihmisen että yhteiskunnan,

[240] Waever 2004, 201–202.
[241] Jokinen 2002, 40–41.
[242] Laitinen 2005a, 11.
[243] Kumpula 2004, 151.
[244] Waever 2004, 198–199.
[245] Jokinen, Juhila ja Suoninen 2002, 19.

luonnon ja ympäristön näkökulmat ja niiden suhteet.[246] Siten myös turvallisuustilan rakentumisessa ajalla ja paikalla on tärkeä merkityksensä. Turvallisuuden rajat muodostuvat sosiaalisista käytännöistä, eivätkä siis ole pysyviä. Myöskään turvallisuuden käsitettä ei voi pitää liikkumattomana sillä sen määräytyminen tapahtuu yhteisöllisesti poliittisten toimijoiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa.[247]

Diskurssianalyysi metodina sallii erilaisia tarkastelun painopisteitä ja menetelmällisiä sovelluksia. Jokilan, Juhilan ja Suonisen mukaan viitekehys rakentuu seuraavista teoreettisista lähtökohtaolettamuksista; oletuksesta kielen käytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta, useiden rinnakkaisten merkityssysteemien olemassaolosta, merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta, toimijoiden kiinnittymisestä merkityssysteemeihin ja kielenkäytön seurauksia tuottavasta luonteesta.[248]

Merkityssysteemillä tarkoitetaan kielen moninaisuutta ja siihen liittyviä erilaisia elementtejä. Erilaisten sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden kautta luomme ja uusinnamme näitä merkityssysteemejä, joiden tuottamiseen myös eleillä, teoilla ja muulla nonverbaalisella viestinnällä on merkityksensä. Merkityssysteemi ei Jokisen, Juhilan ja Suonisen mukaan ole yksi yhtenäinen kokonaisuus vaan sosiaalinen todellisuus hahmottuu useiden merkityssysteemien kautta. Näin sosiaalinen todellisuus on hyvin värikäs ja usein ristiriitainen kokonaisuus erilaisista käsityksistä eli merkityssysteemeistä. Näitä merkityssysteemejä voidaan kutsua myös diskursseiksi.[249]

Neumann yksinkertaistaa diskurssianalyysin metodin käytön määrittelemällä kolmen portaan mallin metodin toteuttamiseen. Hänen mukaansa perusvaatimuksena on kuitenkin ensimmäiseksi tuntea tutkimusalueensa kulttuurinen tausta. Tutkija ei voi lähteä tekemään tutkimusta alalta, josta ei tunne perusteita ja yhteisesti jaettuja uskomuksia. Tämän jälkeen on mahdollista siirtyä ensimmäiseen vaiheeseen, tekstien rajaamiseen. Aineiston rajaaminen ja tarkasteltavan aineiston määrä ei kuitenkaan ole yksinkertainen prosessi, vaan siihen on syytä käyttää hyvin aikaa ja huomiota. Rajaus ja tarkasteltavan aineiston määrä on aina tapauskohtaista. Seuraavaksi Neumann neuvoo kartoittamaan puhetapoja,

[246] Heininen 2006, 203.
[247] Laitinen 2005a, 8, 12.
[248] Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 17,25.
[249] Emt, 24–27.

representaatioita. Tutkijan tehtävä on tunnistaa vaihtelevat esitystavat ja niiden välillä mahdollisesti vaikuttava epäsymmetria.[250]

4.3. Kriittinen diskurssianalyysi ja Foucaultin vallan käsite

Vallan ja diskurssin käsitteet liittyvät läheisesti toisiinsa. Valta ei ole diskurssien ulkopuolinen voima eikä se ole myöskään yksilön omistettavissa. Valta nähdään Jokisen ja Juhilan mukaan produktiivisena ja sosiaalisissa käytännöissä läsnä olevana ilmiönä.[251] Diskurssianalyysin isäksikin nimetyn, sosiologi Michel Foucaultin mukaan valtaa on kaikkialla. Ei siksi, että se käsittäisi kaiken vaan että se tulee kaikkialta; sitä tuotetaan joka hetkessä uudelleen.[252] Hänen mukaansa valtasuhteet johtavat yhteiskunnan syviin rakenteisiin, jotka eivät noudata esimerkiksi luokka- tai valtiorajoja. Vaikka suhteet voivat olla jatkuvia, niissä on huomattavissa epäjohdonmukaisuutta ja monitulkintaisuutta. Nämä voivat aiheuttaa muutoksia valtasuhteissa.[253]

Foucaultin tulkinnan mukaisesti valtasuhteet eivät noudata luokkarajoja. Turvallisuuspoliittisia ryhmittymiä tarkasteltaessa aihetta voidaan analysoida pyrkimällä löytämään eri ryhmien välisiä valtataisteluita; mahdollisia yhdenmukaisia näkemyksiä ja selkeitä ristiriitoja eri turvallisuuden diskurssien väliltä. Ideana ei ole siis paikantaa, kelle puolueelle tai poliitikolle valta jakaantuu, vaan miten tiettyjen ryhmittymien näkemykset vahvistavat kutakin diskurssia. Osalle diskursseista muodostuu hegemonia toisiin diskursseihin nähden. Hegemonisen diskurssin käsite onkin keskeistä kriittisen diskurssianalyysin koulukunnalle. Koulukunnan mukaan tiettyjä valtasuhteita on olemassa. Toiset diskurssit omaavat vahvemman ja laajemman yhteisesti jaetun ymmärryksen kuin toiset diskurssit.[254] Tässä tutkielmassa metodologisena lähtökohtana nähdään, että diskurssianalyysin avulla tarkasteltuna eurooppalaistunut turvallisuuspoliittinen diskurssi ja turvallisuuspoliittinen identiteetti nähdään pikemminkin tuotettuna kuin löydettyinä.

Foucaultin valtakäsite on kohdannut myös kritiikkiä. Erityisesti Norman Fairlough on kritisoinut Foucaultin käsitystä vallasta kaikkialla läsnä olevana ilmiönä. Hänen mukaansa

[250] Neumann 2008, 63.
[251] Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 75.
[252] Foucault 1976, 93.
[253] Foucault 1975, 34-35.
[254] Jokinen & Juhila 1999, 86.

käsitys on vienyt huomiota vallan epäsymmetrisyyden tarkastelulta. Kriittisen näkemyksen mukaisesti Fairlough painottaa, että vallan tarkastelemisessa tulisi keskittyä epäsuhteisten valtarakenteiden paljastamiseen.[255]

Diskurssianalyysiä on mahdollista toteuttaa usean eri suuntauksen avulla. Tässä tutkielmassa tekstiä analysoidaan melko perinteisestä, analyyttisesta diskurssianalyyttisesta lähtökodasta käsin, vaikkakin mukana on kriittisen diskurssianalyysin ajatuksia ja keinoja (kuten hegemonisen diskurssin ja vallan käsitteet). Siinä kun analyyttinen diskurssianalyysi pyrkii olemaan mahdollisimman avoin ja neutraali aineistolle tekemättä siitä etukäteisoletuksia, kriittinen diskurssianalyysi pitää oletuksena esimerkiksi tietyn diskurssin valtaa tai alistussuhdetta. Kriittinen diskurssianalyysi pyrkii nostamaan esiin näitä valtasuhteita ja tuottamaan, yleensä kantaaottavan, puheenvuoron.[256] Kriittistä diskurssianalyysia voidaan toteuttaa esimerkiksi Norman Faircloughin ajatuksiin perustuvassa metodimallissa, jossa tarkastellaan intertekstuaalisuutta, jatkuvuutta ja muutosta. Tutkielman esitellessä melko vakiintuneita puhetapoja ja toisaalta keskittyessä eurooppalaistumisen aikaansaamaan puhetavan muuttumiseen, Faircloughin näkemys täydentää valittua analyysiä tarkoituksenmukaisella tavalla. Kriittisen diskurssianalyysin tavoin tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita myös kielen ja vallan suhteista. Samalla tapaa tärkeäksi nähdään tarkastella niitä sosiaalisia ja yhteiskunnallisia muutoksia, joita kielen analyysissä havaitaan. Kielen käytön ja sillä rakennetun todellisuuden myötä ymmärrys Euroopasta ja Suomen paikasta saa uusia näköaloja ja ymmärryksiä.

[255] Fairlough 1995, 17.
[256] Jokinen & Juhila 1999, 86-87.

5. AINEISTON ANALYYSI

5.1. Tutkimuksen aineisto

Ennen tutkimusaineiston esittelyä määritellään lyhyesti tutkielmassa käytetty näkemys erilaisten puhujien roolista ja eri toimijoiden välisistä tasoista. Tässä tutkimuksessa aineisto koostuu artikkeleista ja puheenvuoroista, joiden esittäjiä voi pitää merkittävinä poliittisina vaikuttajina. Aineisto on rajattu käyttämällä hakusanoja liittyen turvallisuuspolitiikkaan, Euroopan unioniin ja Suomeen. Tarkempi rajaus on kuitenkin suoritettu valikoimalla mukaan vain niiden toimijoiden kannanottoja, joiden tutkielman kirjoittaja katsoo vaikuttavan oleellisesti muodostuvan politiikkakäsityksen valintaan. Valittu näkemys korostaa poliittisen eliitin roolia, jolloin ulko- ja turvallisuuspolitiikan määrittelemisen nähdään nojaavan pitkälti keskeisiin poliittisiin vaikuttajiimme ja heidän luonnostelmiinsa. Tätä kautta nähdään vaikuttamisen koskettavan korkean tason toimijoita eikä siten tutkita muita toimijatasoja, joiden merkityksen vallitsevan turvallisuusdiskurssin rakentamisessa voi katsoa etenkin viime vuosina kasvaneen.

Turvallisuuspoliittisiksi vaikuttajiksi tutkielmassa määritellään tasavallan presidentti, ulkoasiainministeri, puolustusministeri, suurimpien puolueiden puheenjohtajat, puolustusministeriön korkeimmat virkamiehet sekä joitakin referoituneita tutkijoita, joiden sanomisilla voi katsoa olevan merkitystä kansallisen turvallisuuspoliittisen linjan muodostumisessa.[257] Valittu lista ei ole erityisen tarkka sillä mukaan on valikoitunut muutama kannanotto myös alemman tason toimijoilta. Näiden alemman tason toimijoiden kommenttien katsotaan olevan relevantteja niiden merkittävyyden ja kontekstin kannalta.

Tutkielmassa katsotaan, että valituilla puhujilla, joita tässä yhteydessä voidaan edellä olevan jaottelun mukaisesti pitää korkean tason toimijoina, on merkittävää vaikutusvaltaa suomalaisen turvallisuuspoliittisen diskurssin rakentamisessa ja muokkaamisessa. Valinnan kautta tutkielman tekijä osoittaa subjektiivisuutensa aineiston valinnassa ja sen rajauksessa. Valitut metodit, aineisto ja lähestymistapa kokonaisuudessaan vaikuttavat tutkielman lopputulokseen. Koska käsitys nojaa poliittisen eliitin rooliin turvallisuusdiskurssin rakentamisessa, katsotaan valitun tarkastelutavan tarjoavan toimivan selitysmallin ja

[257] Ahoniemen mukaan Suomen turvallisuuspolitiikan päätöksiin vaikuttavat keskeisimmin tasavallan presidentti, pääministeri, puolustusvoimain komentaja, puolustusministeri ja ulkoasiainministeri. Ks. Ahoniemi 2000, s. 185–192.

oikeanmukaisen kuvan turvallisuuspoliittisen keskustelun puhetavoista ja diskurssissa tapahtuneista muutoksista.

Primäärilähteet muodostuvat kahden suurilevikkisen suomalaisen sanomalehden, Helsingin Sanomien[258] ja Turun Sanomien sekä lisäksi viikkolehti Suomen Kuvalehden tarkasteluajanjaksoilla ilmestyneistä Suomen turvallisuuspoliittista tilaa käsitelleistä kannanotoista, jotka ovat koskeneet EU:n ja Suomen turvallisuuspolitiikan välisiä suhteita turvatakuu-keskustelun siivittäminä. Tutkielman aineisto jakautuu kahteen, noin neljä vuotta erottavaan tarkastelujaksoon, vuoden 2003 loppupuolesta kevääseen 2004 sekä loppuvuodesta 2007 kevääseen 2008. Valitut ajankohdat ovat muodostuneet keskustelun vilkkausasteen takia, joka on johtunut kyseisinä aikoina esillä olleista EU:n uuden perussopimuksen käsittelyvaiheesta. Ensimmäisenä tarkastelujaksona EU:ssa laadittiin uutta perussopimusta, joka myöhemmin kaatui jäsenmaiden negatiivisiin kantoihin ja sitä kautta puuttuviin ratifiointeihin. Suomi oli jo ehtinyt ratifioida sittemmin hylätyn perussopimuksen. Toinen selkeä keskustelupiikki käytiin vuosien 2007–2008 tietämillä. Suomen eduskunta äänesti joulukuussa 2007 Lissabonin sopimukseksi kutsutun reformisopimuksen hyväksymisestä ja tätä äänestystä edelsi ja myös seurasi voimakas kiinnostus erityisesti juuri unionin muuttuneita ulkosuhde-käytäntöjä kohtaan. Suomessa käyty keskustelu olikin ainutlaatuista koko unionin tasolla.[259]

Tarkemmin määriteltynä ensimmäisen jakson ensimmäinen artikkeli on ilmestynyt 4.9.2003 ja viimeinen 4.5.2004 kun 3.10.2007 uutinen aloittaa toisen ajanjakson reportaasit, 10.5.2008 julkaistun mielipidekirjoituksen ollessa viimeinen tekstipätkä. Kaikkiaan mukana on noin kolmisenkymmentä erilaista puhetta, kommentaaria, mielipidetekstiä ja uutista. Toimittajien kirjoittamien artikkelien määrää on pyritty minimoimaan, vaikkakin lopulta nuo artikkelit muodostivat suurimman osan aineistosta. Näistä uutisista tutkielmassa tarkastellaan ainoastaan suoria sitaatteja jos viitataan tietyn puhujan näkemyksiin. Tutkielman sekundäärislähteinä on muun muassa Valtionhallinnon virallisjulkaisuja, kuten Turvallisuuspoliittisia selontekoja, erilaisia laadittuja selvityksiä ja päätöksenteon taustalla käytettyjä asiantuntijalausuntoja. Erityisesti Teija Tiilikaisen laatima selvitys keskinäisen

[258] Vuonna 2010 Helsingin Sanomat piti kärkipaikkaa reilulla 383 000 painoksella Turun Sanomien kerätessä noin 107 000 kappaleen levikin. Väliin jäävät Ilta-Sanomat noin 150 000 painoksella ja Aamulehti noin 132 000 painoksella.

[259] Suomessa asiasta käytiin keskustelua pitkälti vallitsevan liittoutumiskysymyksen takia. Suuri osa muista jäsenmaista on puolustusliitto Naton jäseniä, joten yhteisen avunantovelvoitteen käsittely ei muodostunut muissa jäsenmaissa kovinkaan merkittäväksi eikä se herättänyt laajempaa asian käsittelyä mediassa.

avunannon velvoitteesta muodostui merkittäväksi erillislähteeksi.[260] Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan tilaaman[261] selvityksen tarkoituksena oli tarjota perusteellisempi analyysi avunantovelvoitteen vaikutuksista päätöksenteon pohjalle. Perustuslakisopimuksen kariuduttua selvityksen tarkoitus oli yhtäältä tukea Lissabonin sopimuksen käsittelyä sekä samanaikaisesti valmistumassa olevaa vuoden 2008 tuvallisuus- ja puolustuspoliittista selontekoa.[262] Vaikka selvitys on laadittu päätöksenteon pohjaksi, tarjoaa se ensimmäisenä aiheesta julkaistuna tutkimustyönä oivallisen perusoppaan muillekin aiheesta kiinnostuneille. Selvitys nostaa esille kysymyksiä, joiden käsittely tulee varmasti etenemään tieteellisellläkin tasolla velvoitetta koskevan eurooppalaisen keskustelun edetessä. Ainakin Tiilikaisen mukaan perusteita tällaiselle tutkimukselle olisi.

Joissain kohdin aineistoa on täydennetty eduskuntakeskustelulla sekä eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle tehtäväksi antaman Lissabonin sopimusta tarkastelevan mietinnön taustamateriaalilla. Myös Maanpuolustuskorkeakoulun tuottama laaja aineistomateriaali, erityisesti Strategian laitoksen tutkimusjulkaisut Suomen turvallisuuspoliittisista vaihtoehdoista, tarjosi hyvin täydentävän kokoelman Suomen turvallisuuspolitiikkaa koskettavista suuntaviivoista. Painottaen vahvasti poliittisen realismin mukaista näkemystä valtion ja kansainvälisen järjestelmän rooleista, se opetti ymmärtämään asioita hyvin konkreettisella tasolla. Turvallisuuspolitiikan tutkimus muodostui näiden julkaisujen valossa hyvin toisenlaiseksi kuin kansainvälisen politiikan tutkimuskirjallisuuden kautta. Tämänhetkisen kansainvälisen politiikkatieteiden painottuessa yhä enemmän korostamaan monialaisten toimijoiden suhteita ja ilmiöiden keskinäisriippuvuutta korostaa sotatieteellinen tutkimus hyvin voimakkaasti perinteistä realistista näkemystä valtioiden suvereniteetin pyhyydestä. Eurooppalaistumista ja muuta integraatiokeskustelua tarkastellessa sotatieteellinen lähestymistapa muodostui mielenkiintoiseksi kontrastiksi. Vaikka tässä pro gradu tutkielmassa onkin tarkoitus keskittyä kansainvälisen politiikan tutkimuskirjallisuuden tarkasteluun, nähdään tutkielmassa eri tieteenalojen mukaan tuomisen mielekkäänä vuoropuheluna tutkimusaiheen sisällä.

Aineiston määrä ja tarkasteltavien julkaisujen valikoituminen muodostui täysin saatavilla olevan materiaalin perusteella. Aiheesta käytävä keskustelu oli ensimmäisen tarkastelujakson aikana melko runsasta, kun taas vuosien 2007–2008 taitteessa keskustelua

[260] Ks. Tiilikainen, 2008.
[261] UaVM 13/2006.
[262] Tiilikainen 2008, 8.

esiintyi hieman vähemmän. Tutkielmassa on oleellista tarkastella tarkasteluvälien muuttuvien puhetapojen lisäksi sitä todellisuutta, missä nämä kommentaarit on tuotettu. On selvää, että puheenvuorot liittyvät olennaisesti myös niihin sisäpoliittisiin tilanteiseen, mitkä Suomessa kyseisinä ajanjaksoina vallitsivat. Vuoden 2003–2004 keskustelua leimaa selvä jarruttaminen. Sosiaalidemokraattinen puolue (SDP) oli tuolloin hallituksessa ja ulkoministerin tehtäviä hoiti Erkki Tuomioja. Kuten edellä kävi ilmi, hän oli yksi merkittävimmistä henkilöistä, jotka pyrkivät hylkäämään perussopimukseen sisältyvän puolustusyhteistyörakenteen. Vuoden 2007–08 välillä käydyn keskustelun aikana elettiin Vanhasen II hallitusvastuussa ja hallituksessa istuivat Keskustan lisäksi Kokoomus, RKP ja Vihreät, kaikki hyvin integraatiomyönteisiä puolueita. Vallassa oli siis oikeistohallitus, joka kokoomuksen avoimesti EU-profiloituneella ulkoministerillä johdettuna ajoi YUTP:n kehittämistä ja tätä kautta suhtautui myönteisesti turvatakuita kohtaan. Myös SDP suhtautui oppositio-asemastaan huolimatta toisella tarkastelujaksolla melko avoimesti EU:n turvatakuisiin. Muuttuneen suhtautumisen selittämiseen keskitytään tarkemmin johtopäätöksissä.

5.2. Suomen turvallisuuspoliittiset koulukunnat

Ulkopolitiikka muodostuu niistä rakennusaineista, joita kansallinen perinne toistaa. Stubbin sanoin se syntyy ”hallituksessa vaikuttavien alkuaineiden vuorovaikutuksesta”, joita Suomen ulkopolitiikassa on kolme. Hänen mukaansa impivaaralaisuus, kansainvälinen realismi ja globaalinen idealismi ovat niitä perinteitä, jotka ohjaavat Suomen ulkopolitiikan harjoittamista. Stubbin mukaan Lipposen aikaan realismi ja idealismi toimivat tavalla, joka kantoi hedelmää kun taas Vanhasen kausilla impivaaralaisuus on jättänyt kansainvälisen kentän idealisteille. Vanhasen valtiokeskeisyys ja varovaisuus ylikansallisen kehityksen suhteen täydentyy hänen mielestään hyvin joidenkin sosiaalidemokraattien ’uusmoralistisen’ ulkopolitiikan kanssa. Ne yhdessä tekevät Suomen linjasta varovaisemman ja sitä kautta ulkopolitiikan konsensuksen murtamisesta tulee erityisen hankalaa. Stubbin mielestä juuri tuon konsensuksen tietoinen hajottaminen on edellytys eteenpäin

suuntaavalle ulkopolitiikan harjoittamiselle. Muutoksiin on reagoitava ymmärtämällä muutoksia, mutta etenkin haluamalla johtaa muutosta, hän painottaa.[263]

Tämä hyvin aktiivista Eurooppa-politiikkaa edustava näkemys havainnollistaa kuinka suomalaisessa turvallisuuspoliittisessa keskustelussa on löydettävissä vahvasti erilaisia linjoja, jotka selittyvät paljolti erilaisten poliittisten ideologien kautta. Eri maailmankatsomuksellisista lähtökohdista ammentavat poliitikot rakentavat puheillaan sitä todellisuutta, jollaisena Suomen turvallisuuspolitiikka nähdään. Vallassa olevilla henkilöillä on toisia toimijoita parempi mahdollisuus määrittää niitä linjoja, joille virallinen politiikka rakennetaan. Vallalla rakennetaan diskursseja.

Vaikka Suomen voisi katsoa joutuneen poliittisesti eristäytyneeksi kylmän sodan aikana, Suomi oli kuitenkin pitänyt taloutensa, alueelliset instituutionsa ja yhteiskuntansa tiukasti kytkettynä länteen. EU-jäsenyyden kannattajien mielestä unioniin liittyminen olikin siten ainoastaan luonnollinen jatkumo Länsi-Eurooppaan sitoutuvalle linjalle. Turvallisuuspolitiikka on kuitenkin säilynyt alueena, jossa Suomen sitoutuminen lännen linjaan on ollut epäselvä. Tällä alueella historia tuo suhteisiin edelleen omat rasitteensa. Vaikka Suomi on voimakkaasti pyrkinyt todistamaan olevansa osa Eurooppalaista joukkoa luopuen EU-jäsenyyden myötä virallisesti puolueettomuuden linjasta, sitoutuen ETPP:an ja harjoittaen Naton kanssa tiivistä yhteistyötä, toimintaa voi pitää Ruotsin ulkopoliittisen instituutin UI:n entisen johtajan Tomas Riesin mukaan toisarvoisena niin kauan kun Suomi pysyttelee Länsi-Euroopan sisäisen turvallisuusytimen ulkopuolella. Monitulkintainen turvallisuuspoliittinen linja, joka parhaimmassa tapauksessa tekee Suomesta harkitsevan, mutta joka voi näyttäytyä myös epäilyttävänä, jättää Riesin mielestä sekä Venäjän että lännen pohtimaan Suomen todellista turvallisuuspoliittista linjaa.[264]

Ries on havainnut, että Suomessa on oikeastaan viisi erilaista linjaa, jotka eroavat näkemyksiltään toisistaan. Hänen mielestään Suomen turvallisuuspoliittisen linjan jakautumiseen on kaksi syytä. Ensimmäinen liittyy eri maailmankuviin, jotka ovat syntyneet niiden syvällekäyvien sosiaalisten muutosten kautta, jota Suomessa on tapahtunut matkalla kohti jälkiteollista ylikansallista markkinataloutta. Toinen tekijä liittyy uuteen liberaaliin poliittiseen ilmastoon, joka sallii erilaisten maailmankuvien olemassaolon ja ristiriitaisten näkemysten vaikuttamisen kansalliseen politiikkaan. Kylmän sodan aikainen

[263] Stubb 2004, 37.
[264] Ries 2001, 32.

turvallisuuspolitiikka oli vahvasti presidentin käsissä ja kaikki poikkeavat näkemykset tukahdutettiin päättäväisesti. Kylmän sodan jälkeen presidentin valtaa on tietoisesti vähennetty ja uuden perustuslain mukaan presidentti päättää turvallisuuspolitiikasta yhdessä hallituksen ja parlamentin kanssa. Myös median rooli kriittisenä kommentaattorina on vaikuttanut julkiseen keskusteluun.[265]

Yhteiskunnan muutokset ovat Riesin mukaan johtaneet viiden eri sosiaalisen ryhmittymän muodostumiseen, joiden suhtautumisessa turvallisuuteen on sekä yhteneväisyyksiä että selviä ristiriitaisuuksia. Nämä viisi turvallisuuspolitiikan eri tavalla näkevää koulukuntaa ovat ”Kalevala-suomalaiset”, ”Paasikivi-suomalaiset”, ”Atlantti-suomalaiset”, ”Euro-suomalaiset” ja ”Muumi-suomalaiset”. Kalevala-suomalaisilla Ries tarkoittaa kansallismielisiä, joilla ei hänen mukaansa ole paljonkaan merkitystä muilla sektoreilla kuin puolustuspolitiikassa, jossa vaikutus sen sijaan on merkittävä. Heillä on vahva julkinen tuki Suomen perinteiselle puolustuspoliittiselle doktriinille yleisen asevelvollisuuden kannattamisen ja perinteisen armeijan kannattamisen kautta. Nämä nationalismin viimeiset rippeet tuntevat syvää epäluuloa kaikkea ulkopuolista, niin idästä kuin lännestä tulevaa vastaan. Paasikiven linjaa jatkavat hän kuvaa turvallisuuspolitiikan eiliseksi sukupolveksi, joka jatkaa kylmän sodan aikaista reaalipolitiikkaa pysytellen Venäjän provosoimattomuudessa. Koska geopolitiikka ei ole muuttunut mihinkään, Suomen täytyy pysyä poissa kaikista läntisistä instituutioista, jotka voivat ärsyttää Venäjää. Myös Atlantistit näkevät reaalipolitiikan vallitsevana linjana Venäjä-suhteita ajatellen. Heidän mukaansa geopolitiikka on kuitenkin merkitsevästi muuttunut Neuvostoliiton hajoamisen myötä ja Suomen liittyminen läntiseen turvallisuusyhteisöön pitäisi pikemminkin nähdä suojana Venäjää vastaan.[266]

Eurosuomalaisiksi Ries kutsuu sukupolvea, jotka ovat keskittyneempiä Euroopan ja lännen tarjoamiin mahdollisuuksiin reaalipolitiikan ja Venäjään keskittymisen sijaan. Eurosuomalaiset eivät aktiivisesti aja Nato-jäsenyyttä, mutta ovat avoimia tälle optiolle. Eurosuomalaisten reaalipoliittinen siipi kannattaa Suomen aktiivista toimintaa EU:n tiiviimmän puolustusyhteistyön kehittämisessä. Jos osallistuminen ETPP:n kehittämiseen niin vaatii, Suomen on myös liityttävä Naton jäseneksi.[267]

[265] Emt, 33-34.
[266] Ibid.
[267] Ibid.

Ries näkee vuoden 2000 presidentinvaalien synnyttäneen uuden Muumisuomalaisiksi kutsutun ryhmän, jonka ulkopoliittinen suhtautuminen on hyvin idealistinen ja liberaali. Muumisuomalaiset painottavat ihmisoikeuksien ja kehitysavun merkitystä ja suhtautuvat kielteisesti Natoon tai muihin sotilaallisiin toimijoihin. Ries nostaa presidentti Halosen valinnan ja hänen presidentinkautensa alussa aktiivisesti ajamansa Suomen liittoutumattomuuspolitiikan linjan merkitykselliseksi Suomen ja Naton erkaantumisessa verrattuna Ahtisaaren aikaan.[268]

Erilaisten turvallisuuspoliittisten ryhmittymien jaottelua on tehty useammankin tutkijan toimesta. Sami Moision väitöskirja EU-jäsenyysneuvottelujen argumentoinnista vuosien 1991–1994 aikana tarkastelee kieli- ja geopoliittista kamppailua Suomen sijainnista länteen ja itään nähden.[269] Vaikka Moision tutkimus tarkastelee aihetta geopolitiikan viitekehyksessä, se tarjoaa erityisen hedelmällisen näkemyksen kilpailevien ryhmittymien analysoinnin ja havainnoimisen kautta. Moision huomion kilpailevien ryhmien puoluerajat rikkovasta jakolinjasta voi liittää suoraan myös tämän tutkimuksen eri ryhmittymien analysoimiseen. Samaa voi sanoa hänen toisesta huomiostaankin, joka korostaa eri ryhmien käsitysten eroavaisuutta ajallisen ja tilallisen ulottuvuuden suhteen. Moision mukaan ensimmäinen ryhmä suuntaa voimakkaasi menneisyyteen kun toinen katsoo eteenpäin ja tulevaisuuteen. Näiden kahden ryhmän välimaastoon sijoittuu ryhmä, joka ammentaa geopoliittisen maailmankatsomuksensa kummastakin näistä ryhmistä.[270]

Kansanedustaja Kimmo Kiljusen esittämä koulukunta-jaottelu on neliportainen ja muodostuu kahden avainkysymyksen kautta. Koulukunnat eroavat suhtautumisessa sotilaalliseen liittoutumattomuuteen sekä EU:n yhteiseen puolustukseen. Ensimmäinen koulukunta pitää kiinni perinteisestä sotilaallisesta liittoutumattomuudesta historian opetuksen valossa. Toinen ryhmä muodostuu Nato-jäsenyyden kannattajista. Heidän mukaansa EU:n ei tulisi kehittää yhteistä puolustustaan, koska uusi rakenne nähdään Natolle kilpailevana järjestelmänä. Kiljusen mukaan näistä aineksista muodostuu epäpyhä allianssi transatlanttisen koulukunnan ja sotilaallista liittoutumattomuutta kannattavien yhdistäessä voimansa EU:n puolustusulottuvuutta vastustaessaan.[271]

---

[268] Emt, 33–38.
[269] Moision väitöskirja ’Geopoliittinen kamppailu Suomen EU-jäsenyydestä’ on poliittismaantieteellinen tutkimus Suomen EU-jäsenyyttä edeltäneestä keskustelusta. Ks. Moisio 2003.
[270] Emt, 166.
[271] Kiljunen 2003, 104–105.

Kolmas koulukunta sitä vastoin ei halua estää unionin puolustusulottuvuuden kehittymistä vaikka pitää tiukasti kiinni sotilaallisesta liittoutumattomuudesta. Unionin puolustusulottuvuutta tulisi heidän mukaansa kehittää yhteisillä pelisäännöillä ja unionin kokonaisuutta vahvistaen. Neljäs ryhmä eroaa kolmannesta koulukunnasta, Kiljusen mukaan Suomen valtion muutaman vuoden takaista virallista linjaa edustavasta näkökulmasta, siinä suhteessa, että se korostaa Suomen aktiivisen panoksen merkitystä. Neljättä ryhmää voisi pitää positiivisempana EU:n puolustusyhteistyön suhteen, sillä sen lisäksi, että se tukee unionia, se myös korostaa, että Suomen pitää olla aktiivisesti mukana tässä kehittämistyössä, eikä pystyttämässä raja-aitoja unionimaiden välille. Kiljusen jaottelu on erittäin onnistunut kun tarkastelee valitsemieni aineistojen näkemyksiä Suomen linjasta. Erittäin hyvin se kuvaa erityisesti vuoden 2003 aineistoina olevia puheenvuoroja sillä vielä tällöin EU:ssa suunniteltiin mahdollisen pienemmän ydinryhmän tiiviimpää puolustusyhteistyötä.[272]

Jaakko Blomberg jakaa eri puhetavat kahteen kategoriaan. Hänen mielestään Suomen turvallisuuspolitiikasta on mahdollista löytää kaksi vastakkaista koulukuntaa, jotka näkevät eri tavalla Suomen turvallisuuspolitiikan määrittymisen. Ensimmäinen nojaa vahvasti historiaan ja katsoo perinteiden ja etenkin kylmän sodan vaikuttavan Suomen nykyisiin turvallisuuspoliittisiin linjoihin ja sitä kautta Suomen käyttäytymiseen. Koulukunnan mukaan Suomen suhtautuminen sen ulkopuolisiin konflikteihin on ratkaisevaa Suomen oman turvallisuuspolitiikan kannalta sillä se määräytyy kyseisten konfliktien ja Suomen aseman mukaan. Yleisesti koulukunta on pidättäytynyt osallistumasta konflikteihin ja niiden kommentointiin puolueettomuuden nimellä. Toinen koulukunta sen sijaan katsoo Suomen turvallisuuspolitiikan nykytason määrittyvän Suomen kansainvälisen aseman ja siihen liittyvien tehtävien ja tavoitteiden kautta. Koulukunta korostaa konfliktienratkaisussa vahvalla ja sitovalla yhteistyöllä.[273]

Moision jäsenyyskamppailua tarkastelevassa tutkimuksessaan nimeämät kilpailevat geopoliittiset ryhmittymät; traditionalistit, länsimyönteiset varovaisuuslinjalaiset ja lännettäjät sopivat myös turvatakuista käydystä keskustelusta ilmeentyviin turvallisuuspoliittisiin ryhmittymiin ensimmäistä lukuun ottamatta. Vaikka tutkielman aineistosta ilmeneviä diskursseja voisi jaotella myös hienojakoisemmin, tässä tutkielmassa

[272] Ibid.
[273] Blomberg, 1996, 29–30.

nojaudutaan rakennelmaan, jossa on viitteitä sekä Moision että Kiljusen jaotteluista. Jaottelu tukeutuu aineistoon, ja sen mukaan ryhmittymät eroavat suhtautumisessa EU:n puolustusulottuvuuden kehittämiseen, mutta myös näkemykseen Naton roolista Suomen turvallisuuspolitiikassa. Tätä jaottelua täydennetään Riesin esittelemällä asteikolla. Tutkielman aiheen mukaisesti Moision lännettäjiksi nimeämään ryhmään kategorioidaan tiivistyvään integraatioon varauksettomasti suhtautuvat eli EU:n puolustuspolitiikan kehitystä kannattavat. Riesiä mukaillen ryhmä nimetään eurosuomalaisiksi, sillä hyvin pitkälle tämä ryhmä koostuu suomalaisista, joille on tärkeää Suomen aktiivinen osallistuminen EU:n kehittämiseen. EU:n halutaan kehittyvän yhteisenä hankkeena, ilman raja-aitoja. Kuten kuvassa 1 havainnollistetaan, tähän joukkoon liittyy sekä perinteistä sotilaallista liittoutumista kannattavia eli Nato-myönteisiä, mutta myös heitä, joiden mielestä EU on riittävä turvallisuuspoliittinen viitekehys Suomelle. Toinen ryhmä muodostuu varovaisista, jotka eivät aja Suomen aktiivista osallistumista EU:n puolustuspolitiikan kehittämiseen, vaikkakin näkevät EU:n edistävän Suomen turvallisuutta. Suurin osa varovaisista pitää kiinni sotilaallisesta liittoutumattomuudesta, mutta pieni osa EU:n puolustuspolitiikkaan kielteisesti suhtautuvista näkee Naton ainoana todellisena turvallisuutta edistävänä viiteryhmänä. Heidän mielestään ainoastaan Naton kautta Suomi voi saavuttaa riittävän turvallisuuspoliittisen vakauden.

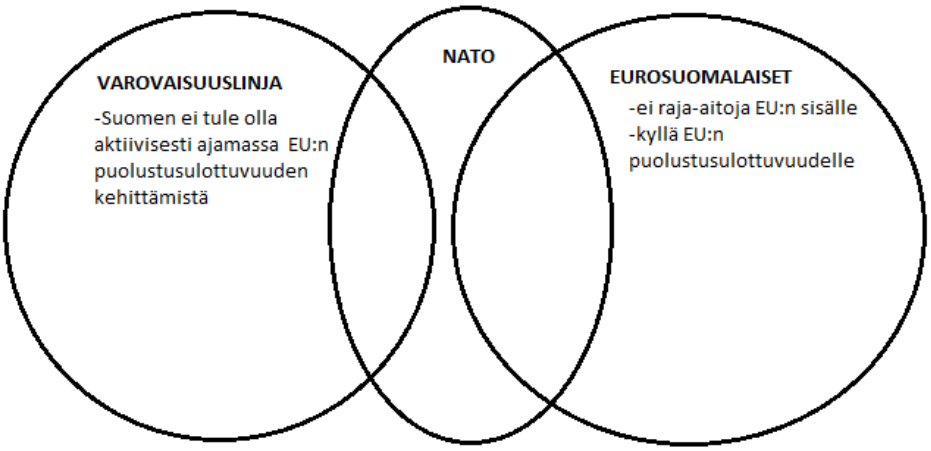

Kuva 1 Suomen viralliset turvallisuuspoliittisen ryhmittymät

Seuraavissa kappaleissa tarkastellaan näiden kahden kilpailevan ryhmän diskursseja. Tutkielman vertailuosiossa pyritään löytämään mahdollisia muutoksia ryhmien välisestä suhteesta.

Kuten Raunio on edellä maininnut, hallitusvastuuta kantavien tai sitä havittelevien näkemykset integraation hyödyllisyydestä ovat varsin yhteneväiset.[274] Tämä näkemys pitää paikkansa myös tutkielman tarkastelujakson aikana. Aineistosta oli mahdotonta löytää ajatuksia, jotka olisivat olleet ehdottoman kielteisiä EU:lle. Siten Moision jäsenyyskamppailun aikaista traditionalistien ryhmää ei tarkastelupuheista löytynyt. Moision mukaan EU-jäsenyydestä käydyn kamppailun aikana se historiallinen ulkopolitiikan suuntaus, joka kansainvälisestikin tunnettiin Paasikiven-Kekkosen-linjana, kärsi kovan tappion. Jäsenyyskamppailussa tuon linjan edustajat rinnastettiin menneisyyden puhujiksi, jotka olivat käsittäneet Suomen historian ja siihen liitetyn ulkopoliittisen viisauden väärin. Jäsenyysneuvoluissa kokemansa vastarinnan myötä ei EU-vastaisen poliittisen rintaman asema ole sen jälkeen palannut entiselleen. Länsimainen liberaalia ulkopolitiikkaa painottava suuntaus syrjäytti unionineuvottelujen myötä kansallis-realistisen näkemyksen. Moision mukaan Suomeen on syntynyt poliittisen keskustelun kenttä, joka on rajoittanut EU-vastaisten retorien kykyä käydä EU-keskustelua.[275] Viime vuosien suurten poliittisten muutosten, finanssikriisin ja radikaalin oikeistolaisuuden ilmaantuminen Euroopan ja Suomen kartalle on mahdollisesti voinut muuttaa tilannetta. Mielenkiintoista olisikin tarkastella onko perussuomalaisten kannatuksen voimakas nousu ja puolueen kriittinen suhtautuminen EU:hun palauttanut Paavisen-Kekkosen-linjaa mukailevan näkemyksen valtiotason poliittiseen diskurssiin.

Tiivistetysti suomalaisen keskustelun ominaispiirteeksi muodostui seuraavassa analyysissä taistelu erilaisista turvallisuuskäsityksistä. Yhtä ainoaa todellisuuden kuvaa ei voi sanoa olevan olemassa vaan huomattavissa on kamppailuja erilaisista näkemyksistä. Keskustelun vilkkaudesta etenkin vuoden 2004 epäonnistuneen perustuslakisopimuksen alla käy ilmi, että näkemys EU:n ja Suomen turvallisuuspolitiikan luonteesta noudattelee pitkälti jo ennen unioniaikaa muodostuneita koulukuntajakoja.

[274] Raunio 2006, 46.
[275] Moisio 2003, 298–301.

5.4. Varovaiset

Vanhasen ensimmäisen hallituksen virallinen linja noudattaa pitkälti varovaisten näkemyksiä. Suhtautumista EU-jäsenyyteen pidettiin suopeana eikä YUTP:n kehitystäkään tyrmätty. Varovaisten mielestä Suomen ei kuitenkaan tullut olla aktiivisesti johtamassa tätä kehitystä. Näkökulmissa korostui rauhallisten ja harkittujen tekojen merkitys. Merkittävästi painotettiin myös yhtenäisen linjan rakentumista. YUTP:n kehitys tuli varovaisten mielestä edetä koko EU:n alueella yhtenäisesti, muodostamatta raja-aitoja eri jäsenmaiden välille. Siten eräiden jäsenmaiden ehdottamaan tiiviimpään turvallisuusyhteisöön suhtauduttiin kriittisesti.

Suhtautuminen avunantovelvoitteeseen pohjautui useassa puheenvuorossa vakuutukseen Suomen turvallisuusvajeen puuttumisesta. Kielteistä suhtautumista turvatakuisiin perusteltiin nykyisellä vakaalla rauhantilalla ja hyvillä suhteilla ympäröiviin naapureihin. Presidentti Halosen mielestä *”meillä ei ole turvallisuusvajetta, jonka täyttämiseksi tarvittaisiin uusia toimenpiteitä. Jos meillä olisi sellainen vaje, suhtautumisemme turvatakuisiin olisi toisenlainen*”.[276] Samoilla linjoilla oli myös ulkoministeri Tuomioja vakuutellessaan *”Suomella ei ole sellaista turvallisuusvajetta, johon turvallisuustakeita oltaisiin hakemassa*”.[277] Ennustipa silloinen ulkoministeri, että *”tällaista turvatakuulausetta ei tule. Jäsenmaiden enemmistö ei pidä sitä tarpeellisena*”.[278]

Varovaisten argumentointi yhtäältä kritisoi että hyödynsi historiallisten perustelujen käyttöä. Pääministeri Vanhasen kommentti *”meillä on vahva, melkein geeneissä oleva rakenne siitä, että omillaan sitä pitää viime kädessä pärjätä*”[279], osoittaa kuinka puheelle haetaan oikeutusta vetoamalla historiaan ja jopa biologiseen perimään. Toisaalta samassa kommentaarissa Vanhanen arvostelee turvatakuiden jatkuvana pysyvää keskustelu toteamalla *”piirretään uhkakuvaa ikään kuin sellainen olisi olemassa*”.[280]

Varovaisten turvallisuuspoliittiseen ryhmään kuuluvia yhdistää käsitys Suomen turvallisuuspoliittisen linjan jatkuvuudesta ja pysyvyydestä. EU:n puolustusulottuvuuden kehittämistä ei pidetä merkityksellisenä, ainakaan Suomen ei tulisi olla aktiivisesti sitä

[276] Suomen Kuvalehti, 5.12.2003.
[277] Helsingin Sanomat, 25.09.2003.
[278] Turun Sanomat, 16.11. 2003.
[279] Helsingin Sanomat, 10.5.2008.
[280] Ibid.

kehittämässä. Juuri sotilaallinen liittoutumattomuus estää niin Vanhasen kuin Tuomiojankin mielestä Suomea hyväksymästä turvatakuiden velvoittavaa sanamuotoa. ”*Sotilaallisen liittoutumattomuutemme perusidea nojaa juuri siihen, että emme ole automaattisissa järjestelyissä mukana*”[281], Vanhanen painottaa.

Turvatakuista käyty keskustelu muodostaa varsin selvästi vedenjakajan Suomen HVK:ssa esittämälle linjalle. Suomen panoksessa on alusta lähtien näkynyt maan sotilaallinen liittoutumattomuus. Yhteistä politiikkaa on muokattu aina hieman varovaisemmaksi, jotta puolustusratkaisumme vuoksi emme joutuisi unionin ytimen ulkopuolelle. Luodon ja Pesosen mukaan vuoden 2003 HVK:ssa uudet muutokset; solidaarisuuslauseke ja turvatakuuartikla muodostuivat kuitenkin niin merkittäviksi kysymyksiksi, että sotilaalliseen liittoutumattomuuteen ripustautuminen rinnastettiin useiden jäsenmaiden silmissä vapaamatkustamiseen.[282] Tätä näkemystä tukee myös pääministeri Vanhasen lausunto syksyltä 2003. Vanhasen mukaan ”*Suomen tavoitteena on sanamuoto, jonka mukaisesti avun antamisesta ja sen muodoista päättäisi kukin jäsenmaa itse*”[283].

Hanna Ojasen mukaan EU:n puolustusulottuvuuden kehittäminen on tuottanut Suomelle haastavan yhtälön. Sotilaallisesti liittoutumaton Suomi ei voi liittyä Natoon, muttei ehkä myöskään EU:n puolustushankkeeseen, sikäli kun kyse on sotilaallisen liittoutumisen muodosta tai selkeästä Nato kytkennästä. Toisaalta Suomen linja on ollut alusta asti ollut vahvan EU:n kannattaminen ja erityisesti sen turvallisuutta lisäävä ominaisuus, joka velvoittaisi Suomea suhtautumaan kehitykseen myönteisesti. Ojasen mukaan Suomen hallitus on 2003 käydyn keskustelun mylläkässä käytännössä kannattanut tiettyjen roolien säilymistä, ”status quo –työnjakoa EU:n ja Naton välille”. Keskustelussa on korostettu EU:n turvallisuus- ja puolustuspolitiikan yhteyttä Natoon ja toisaalta käytännönläheisesti perusteltu kuinka päällekkäisiä toimia on syytä välttää ja sitä kautta on järkevää antaa EU:n puolustusulottuvuus Naton hoidettavaksi. Suomi tuntuukin Ojasen mukaan olevan erityisen valmis luovuttamaan EU:n päätösvaltaa järjestölle, jonka jäsen se ei edes ole.[284]

Tämä aineistossa kuitenkin melko pieni ryhmä varovaisten sisällä näkee Naton EU:n puolustusulottuvuutta parempana turvallisuuspoliittisena viitekehyksenä. Ryhmä muodostuu Riesin atlanteista, jotka katsovat poliittisen realismin mukaisesti pienen Suomen

[281] Helsingin Sanomat, 2.12.2003.
[282] Luoto & Pesonen 2006, 282.
[283] Helsingin Sanomat, 4.12.2003.
[284] Ojanen, 2003, 8, 10.

tarvitsevan geopoliittisen asemansa takia sotilaallisen liittoutumisen tuomaa turvaa. Tähän viiteryhmään aineistosta nousi muun muassa entisen puolustusministerin Jan-Erik Enestamin lausunto ”jos turvatakuita halutaan, pitää liittyä Natoon”[285].

Ryhmän jäsenet korostavat voimakkaimmin Venäjää ja sen tuomaa uhkaa. Suomen geopoliittinen asema suuren ja arvaamattoman Venäjän läheisyydessä tulee ymmärtää turvallisuuspoliittisia ratkaisuja tehtäessä ja siten uhkan diskurssia ylläpidetään ja tuotetaan aktiivisesti erilaisissa turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan liittyvissä kommentaareissa. Valtiokeskeinen näkemys ja ulkoiset uhat liittyvät voimakkaasti perinteiseen turvallisuuskäsitykseen, jota ei voi enää valtiollisesta diskurssista löytää. Uhkakuvilla, joilla onkin aina ollut merkittävä rooli Suomen turvallisuuspolitiikassa, rakennetaan yhteiskunnallista yhtenäisyyttä ja jäsennetään valtion turvallisuuspolitiikkaa[286]. Sosiaalisena konstruktiona muodostettua uhkaa ei siis ole olemassa vakioituna olotilana. Yhtäältä konstruktivistisen ymmärryksen mukaisesti uhka ei rakennu ainoastaan nykyhetkessä vaan monet suomalaisten pitämät uhkat ovat muodostuneet hyvin pitkän ajan kuluessa. Uhkakulttuuria muokataan ja uusinnetaan sosiaalisessa interaktiossa. Siten uhkakuvien muodostuminen on aina valtasidonnaista. Tietyillä toimijoilla on toisia paremmat mahdollisuudet uhkakuvien muodostamiseen ja vahvistamiseen. Valtapoliittiset kamppailut muodostuvat Wendtiläisen holistisen konstruktivismin vastaisesti oleellisen tärkeiksi tekijöiksi ja rakennusaineiksi. Foucaultin näkemystä soveltaen Suomen uhkakuvia rakennetaan kamppailemalla erilaisista totuuskuvista.[287]

Varovaisten ryhmässä painotettiin EU:n säilymistä yhtenäisenä. Kommenttien mukaan EU:n puolustusulottuvuutta ei tulisi kehittää ollenkaan jos se aiheuttaa EU:n kahtiajakautumista. Tuomioja käyttää vakuutteluissa myös Ruotsia. ”Tiedossamme myös oli, että Ruotsi oli siihen saakka suhtautunut passiivisesti asiaan HVK:ssa - - - se olisi ollut meille erittäin vahingollista” entinen ulkoministeri painotti Lissabonin sopimuksen muotoilun vahvistuttua.[288]

Varovaisten kommentaareissa ja esimerkiksi pääministeri Vanhasen kommenteista oli välillä huomattavissa hyvin ristiriitaisia tulkintoja. Yhtäältä EU:n kehitystä haluttiin edistää, mutta toisaalta liiallinen sitoutuminen koettiin Suomen sotilaallista liittoutumattomuutta uhkaavana tekijänä. Kommenteissa kävi myös ilmi, että vaikka artikla hyväksyttiin toisen

[285] Helsingin Sanomat, 25.9.2003.
[286] Limnell, 2009, 1-3, 50–51, 96, 106.
[287] Emt, 3, 30–33.
[288] Suomen Kuvalehti, 14.2.2008.

tarkastelujakson aikana ja sen myötä velvollisuus auttaa toisia jäsenmaata tuli todelliseksi, sen ei nähty murtavan sotilaallisen liittoutumattomuuden statusta vaikka 2003 keskustelussa lauseketta pidettiin juuri siitä syystä mahdottomana hyväksyä. Varovaisten kommenteissa oli näin havaittavissa sotilaallisen liittoutumattomuuden ymmärtäminen teknisenä, jolloin itse sanamuodon säilyvyys oli sen sisältöä tärkeämpää.

5.5. Eurosuomalaiset

”*Esitys turvatakuista on juuri sitä mitä, mitä suomalaiset EU:lta haluavat. Suomalaiset itse asiassa äänestivät EU-jäsenyyden puolesta vahvistaakseen Suomen turvallisuutta*”, Kokoomuksen puheenjohtaja Ville Itälä totesi ensimmäisen turvatakuista käydyn keskustelujakson aikana.[289] Kommentti kuvaa osuvasti kuinka jäsenyys unionissa nähdään ilmeisen merkityksellisenä Suomen turvallisuuspoliittisessa kontekstissa. YUTP:n kehittyminen nähdään tässä eurosuomalaiseksi nimetyssä ryhmässä luonnollisena osana Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Politiikkaa perustellaan kansan tuella ja halulla sekä vastuun kantamisella. Ollaan ikään kuin velvollisia edistämään sitä, mitä kansalle on luvattu. Ryhmään kuuluvien jäsenten mielestä Suomen tulisi olla aktiivisesti mukana erilaisissa yhteistyömuodoissa, jotka edistävät poliittista integraatiota, myös yhteisen puolustuspolitiikan kehittämistä. EU:n turvatakuiden hyväksymistä perustellaan ”*historiallisena askeleena, jota nimenomaan suomalaiset ovat toivoneet*”.[290]

Aktiivista EU-politiikkaa ajava ryhmä kritisoi näkemyksissään Suomen perinteisen turvallisuuspoliittisen linjan jatkumoa. Perinteiseen linjaan tukeutuminen nähdään rasitteena, joka hidastaa kehitystä. ”*Liittoutumattomuuden myytistä on tullut hallitukselle itseisarvo, jonka säilyttämiseksi Suomi uhraa koko poliittisen liikkumavaransa HVK:ssa*” Kokoomusedustaja Vilén laukoo.[291]

Tulkinta toistaa Moision havaintoa, jonka mukaan EU-jäsenyyskamppailun aikana lännettäjien suhde Kekkosen ulkopoliittiseen perintöön oli avoimen kielteinen. Jatkuvuutta korostavan ulko- ja turvallisuuspoliittisen linja yhdistettiin suomettumisen aikakauteen, jonka katsottiin melkein murentaneen Suomen talvisodassa hankkimansa länsimaiden

[289] Turun Sanomat, 30.11.2003.
[290] Helsingin Sanomat, 30.11.2003.
[291] Turun Sanomat 1.12.2003.

tunnustuksen aitona länsieurooppalaisena valtiona.[292] Käkösen mielestä lähes historiattomaksi muotoiltu kokemus Suomen turvallisuuspolitiikan linjakkuudesta onkin rasittanut myöhempää turvallisuuspolitiikan muotoilua. Hänen mukaansa idealistinen, abstraktin kansallisen edun hengessä tehty tulkinta konsensus- ja puolueettomuuspolitiikkaan nojaavasta Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta vaikeuttaa turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoilua kylmän sodan jälkeisenä aikana. Suomessa vallitsee joustamattomuuden kulttuuri, joka muodostuu noista jatkuvuuden konstruktioista, Käkönen toteaa.[293] Kansanedustaja Jan Vapaavuoren sanoin ”*kylmän sodan aikainen, lähes kansallisen aivopesun mittoihin noussut puolueettomuuslinjalle ja yya-sopimuksen siunauksellisuuden ylistys ovat hämärtäneet kykyämme ymmärtää maailman muuttumista*”.[294]

Toisaalta eurosuomalaiset itse nojaavat omissa perusteluissaan historiaan. Kokoomuksen varapuheenjohtaja Kataisen mukaan Vanhasen kommentit turvatakuu-keskustelun rajoittamisesta ovat kaikuja menneisyydestä. ”*Käsittämättömäksi pääministeri Vanhasen lausuman tekee se, että hän pyrkii aktiivisesti rajoittamaan ulko- ja turvallisuuspoliittista keskustelua tapaan, johon totuimme yya-aikakautena*”.[295] Myös puheenjohtaja Itälä puolustaa EU:n puolustusulottuvuutta kääntämällä katseensa historiaan. Turvatakuulausekkeen velvoittavuudessa hän katsoo YYA-sopimukseen todeten velvoitteen olevan täysin erilainen demokraattisten EU-maiden kesken. Itälän mukaan ei tule pelätä tilannetta, että EU-joukot tulisivat tänne pyytämättä; ”*sellainen oli käytäntö Neuvostoliiton aikana, ei Euroopan unionissa*”, hän toteaa.[296]

Kommenteissa on huomattavissa selkeä yritys yhdistää EU:n puolustusulottuvuuden jarruttaminen suomalaisten kipeään menneisyyteen ja vaikenemisen aikaan. Visuri huomauttaakin, että vaikka historialla onkin merkityksensä turvallisuuspoliittisten ratkaisujen muodostamisessa, historiaa voidaan myös väärinkäyttää perusteltaessa uusia ratkaisuja, jotka eivät vastaa esimerkkitilanteiden todellisia olosuhteita.[297]

---

[292] Moisio 2003, 206–207.
[293] Käkönen 1993, 34.
[294] Helsingin Sanomat, 7.4.2004.
[295] Turun Sanomat, 1.12.2003.
[296] Turun Sanomat, 30.11.2003.
[297] Visuri 2003, 21.

Tarkemmin jaoteltuna eurosuomalaisten ryhmittymä jakautuu kahteen koulukuntaan, joita yhdistää myönteinen suhtautuminen EU:n puolustusulottuvuuden kehittämiseen. Eroavaisuus ryhmien välillä muodostuu suhtautumisessa Natoon. Osa eurosuomalaisista katsoo, että EU tarjoaa riittävän viitekehyksen Suomen turvallisuuden vahvistamiseksi. Toinen ryhmä on sitä mieltä, että nykyinen tiivis yhteistyö Naton kanssa tulisi viedä varsinaisen jäsenyyden tasolle. Heidän mielestään EU:n turvatakuut tulevat ainoastaan Naton kautta sillä EU:n puolustus toteutuu ainakin nykyisellään Natoon tukeutuen.

Sotilasliitto Naton merkitys korostuu etenkin sotilasjohdon kommenteista. Silloisen puolustusvoimien komentajan Juhani Kaskealan mukaan EU-maiden turvatakuujulistus ilman Nato-jäsenyyttä on ”*varsin köykäinen paperi*”. Kaskealan mukaan EU:n liittymistä perusteltiin turvallisuuspoliittisilla syillä, joka toimii riittävänä perusteluna yhteisen puolustusulottuvuuden kehittämiselle. Tuon kehittämisen tuloksena tulisi kuitenkin hyväksyä myös EU:n ja Naton yhteyden tunnustaminen. Turvallisuuden vahvistamiseksi tarvitaan siis molempien liittoumien jäsenyyttä.[298]

5.6. Tarkastelujaksojen välinen vertailu

Tarkasteltavien ajanjaksojen, vuodenvaihteen 2003–2004 ja 2007–2008 väliin jää neljä vuotta. Tänä aikana turvallisuuspoliittinen diskurssissa voi havaita muutoksia. Asenteiden muuttumisen lisäksi keskustelun määrässä on tapahtunut muutosta. Ensimmäisellä jaksolla keskustelu on huomattavasti aktiivisempaa lähestyvän hallitustenvälisen konferenssin takia. Lokakuussa pidettävästä konferenssista odotettiin Suomen ja koko Euroopan unionin turvallisuuspolitiikan vedenjakajaa. Rahkosen mukaan media oli aktiivisesti painottamassa, että Suomen täytyi ottaa kantaa turvallisuuspolitiikkaansa heti syksyn aikana, eikä vasta valmisteilla olevan uuden turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon julkaisun yhteydessä seuraavana vuonna. Päättäjät yrittivät hänen mielestään toppuutella tätä keskustelua[299], mikä käy ilmi myös aineiston kannanotoissa. Ulkoministeri painotti ”*tämä ei luo meille tarvetta ottaa nopeasti uusia kantoja*”.[300]

[298] Helsingin Sanomat, 23.9.2003.
[299] Rahkonen 2004, 36.
[300] Turun Sanomat, 28.2.2003.

Ensimmäistä tarkastelujaksoa leimaa voimakas sisäpoliittinen vääntö Suomen EU-linjasta. Oppositiossa istuva aktiivista EU-politiikkaa ajava Kokoomus ja hallituspuolueet Keskusta ja SDP nokittelevat toisiaan. Oppositiota vihastuttaa hallituksen antamat ristiriitaiset kommentit. Kokoomuksen silloisen puheenjohtaja Ville Itälän ja MEP Alexander Stubbin mukaan ”*ei ole hankalaa löytää selityksiä Vanhasen hallituksen tempoilevalle ja epäselvälle EU-politiikalle. Pääsyitä on kaksi: keskusta ja Sdp. Molempien puolueiden EU-politiikan linja on hakusessa*”.[301]

Toisen vertailujakson alkaessa EU:ssa oli meneillään ratifiointiprosessissa hylätyn perussopimuksen juurille rakennetun Lissabonin sopimuksen viimeiset neuvottelut. Käytännössä sopimuksen sisältö ei muuttunut juuri lainkaan, mutta rakenteita ja nimeä muutettiin; perustuslaista tuli uudistussopimus.

Tarkastelujaksojen väliin jäävän neljänvuoden aikana suhtautuminen EU:n turvatakuista kohtaan on muuttunut merkittävästi. Kärjistetysti muutosta ilmentää kansanedustaja Sampsa Katajan näkemys ”*sopimuksesta neuvoteltaessa Suomen edustajat hangoittelivat EU:n turvatakuita vastaan. Niitä yritettiin silloisen ulkoministeri Erkki Tuomiojan johdolla vesittää kaikin voimin, mutta pyrkimys ei - - - onnistunut. Nyt samat tahot pyrkivät korostamaan turvatakuiden merkitystä - - - tulkinta samoista pykälistä on muuttunut päälaelleen parissa vuodessa*”.[302] Toisen jakson aikana keskustelusta ei enää löydä niin suuria ristiriitoja varovaisten ja eurosuomalaisten välillä. Vaikka keskustelusta voi edelleen löytää kahteen kategoriaan luokiteltavia puheenvuoroja, huomattavissa on, että kommenttien linja on edelliseen tarkastelujaksoon verrattuna yksimielisempi

Merkittävimmin puhetavan muutos näkyy Tuomiojan ja Vanhasen teksteissä. Vuosina 2000–2007 ulkoministerinä toimineen Tuomiojan nihkeä suhtautuminen turvatakuisiin oli hyvin ilmeistä ensimmäisen tarkastelujakson aikana. Tuomioja piti turvatakuuhanketta alkuun jopa mahdottomana eikä uskonut jäsenmaiden tahtotilan riittävän lausekkeen muodostamiseksi.[303] Silloinen puheenjohtajamaa Italia kuitenkin ilmoitti marraskuun lopussa 2003 ehdotuksestaan Euroopan unionin sotilaallisista turvatakuista kaikille jäsenmaille velvoittavassa muodossa.

[301] Itälä & Stubb 4.5.2004.
[302] Kataja 9.5.2008.
[303] Helsingin Sanomat, 25.9.2003, Turun Sanomat, 16.11.2003.

Perustuslakisopimusta valmistelleen tulevaisuuskonventin ehdotuksessa velvoitetta oli suunniteltu halukkaiden jäsenmaiden väliseksi Brysselin sopimuksen jatkamiseksi EU:n puitteissa.[304] Nyt hallitustenvälisessä konferenssissa Italia muutti velvoitteen luonnetta täysin ehdottaessaan sitä kaikkien jäsenmaiden väliseksi sitoumukseksi. Suomi ei tätä muotoilua hyväksynyt ja erityisesti ulkoministeri Tuomioja näyttäytyi prosessin merkittävänä vastustajana. Hän painotti useaan otteeseen, että Suomi ei hyväksyisi automaattista velvoitetta avun antamiseen. Tuomioja ei innostunut ajatuksesta, että Suomi joutuisi avun antajaksi automaattisesti. Hänen mukaansa Suomi voi hyväksyä löyhät sotilaalliset turvatakuut EU:lle, kunhan yhteistyöhön ei sisälly velvoitetta puolustaa toista jäsenmaata. Tuomiojan mielestä ”*ei ole mahdollista, että EU:lla olisi (turvatakuista) pitemmälle meneviä tai sitovampia artikloja kuin Natolla”*[305] Tuomioja ei ymmärrä, että ”*Itälä siis haluaa Suomelle myöskin sellaisen varman velvoitteen, että jos joku muu pyytää apua johonkin, niin sitä sitten Suomestakin toimitetaan”.*[306] Kommentti kuulostaa vapaamatkustaja-ongelmalta sillä yhtäältä Tuomiojan mielestä lausekkeen voimaantulos lisää Suomen turvallisuutta. ”*Otamme uuden, hyvin tärkeän askeleen unionin keskinäisen solidaarisuuden kehittämiseksi, mutta emme ota uusia velvoitteita, mitä tulee sotilaalliseen yhteistyöhön.*” Tuomioja toteaakin epäonnistuneen muotoilu yrityksen jälkeen, että avunantovelvoite vahvistaa Suomen turvallisuutta. Vuonna 2008 hän toteaa, että ”*Suomen etujen mukaista on korostaa turvatakuiden vahvaa merkitystä*”. Samassa puheenvuorossa hän myös toivoo itsenäisen eurooppalaisen puolustuspolitiikan luomista, vaikka myöntääkin edelleen olevansa ”varovainen” sen toteutumisen suhteen.[307]

Myös pääministeri Vanhasen kanta kohtaa prosessin myötä hyvin erilaisia mielipiteitä. Syyskuussa 2003 Vanhanen on hyvin aktiivisella kannalla todetessaan ”*olemme valmiita osallistumaan unionin turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kehittämiseen unionissa yhteisesti sovitulta pohjalta.*” Samassa yhteydessä hän kuitenkin täsmentää, ettei osaa sanoa mikä

---

[304] Tiilikainen 2008, 10–11 (Ehdotus sopimukseksi Euroopan perustuslaista I-osan 40 artiklan 7 kohta): ”Kunnes Eurooppa-neuvosto tekee tämän artiklan 2 kohdan mukaisen ratkaisun, unionissa aloitetaan läheisempi yhteistyö keskinäisen puolustuksen alalla. Jos jokin tähän yhteistyöhön osallistuvista valtioista joutuu alueeseensa kohdistuvan hyökkäyksen kohteeksi, muut osallistujavaltiot antavat sille apua kaikin käytettävissään olevin sotilaallisin ja muin keinoin tämän yhteistyön nojalla ja Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan 51 artiklan määräysten mukaisesti. Keskinäistä puolustusta koskevaa läheisempää yhteistyötä toteuttaessaan siihen osallistuvat jäsenvaltiot toimivat läheisessä yhteistyössä Pohjois-Atlantin liiton kanssa. Tähän yhteistyöhön osallistumista ja sen toimintaa koskevat yksityiskohtaiset säännöt sekä sitä koskevat päätöksentekomenettelyt ovat III-214 artiklassa”.

[305] Turun Sanomat, 28.11.2003.

[306] Helsingin Sanomat, 2.12.2003.

[307] Tuomioja, 14.2.2008

Suomen mielipide on suunnitteilla oleviin turvatakuisiin.[308] Epävarmat sanavalinnat jatkuvat Italian ehdotuksen julkistamisen jälkeen. Vanhasen mukaan ehdotus on oikeansuuntainen korostaessaan kaikkien jäsenmaiden keskinäistä solidaarisuutta. Kommentin ”*siltä suunnalta se ratkaisu varmaankin olisi löydettävissä. Se olisi rehellinen artikla siinä mielessä*”[309] sanavalinnat eivät ole järin vakuuttavia vaikka ottaisikin huomioon Vanhasen aseman pääministerinä. Tuomiojan tavoin Vanhanen korostaa perusteluissaan sotilaallisen liittoutumattomuuden aiheuttamia vaikutuksia. *Suomen tavoitteena on sanamuoto, jonka mukaisesti avun antamisesta ja sen muodoista päättäisi kukin jäsenmaa itse*”, hän toteaa.[310]

Etenkin vuoden 2003 keskusteluissa mielipiteet ovat hyvin ristiriitaisia ja epämääräistä kuvaa ei pelätä osoittaa Suomen ulkopuolelle. Keskustelun yleisempänä kehityksenä voikin pitää suomalaisen turvallisuuspoliittisen konsensusperinteen murtumista. Tutkielman aineistosta käy ilmi, että yksimielisyyden arvostaminen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa päätöksenteossa on merkittävästi vähentynyt. Aiemmin pienen valtion elinehdoksi nähtyä toimintatapaa ei tätä nykyä juurikaan enää korosteta kansallisessa keskustelussa. Myös jatkuvuudelle perustuvan turvallisuusratkaisun puolustaminen on käynyt vaikeaksi, ja esimerkiksi diskurssi, jonka mukaan sotilaallisen liittoutumattomuuden käsite lisää Suomen politiikan ennustettavuutta ja rationaalisuutta ulkovaltioiden silmissä, on nykyään käynyt yhä hiljaisemmaksi.[311]

Tutkielmassa tarkasteltavien ajanjaksojen välillä näkyi eurooppalaistumis-kehityksen vahvistuminen. Yhä enemmän kansallinen päätöksenteko perustuu eurooppalaiselle perustalle. Kansainvälistäjiksi nimetty ryhmä on kasvanut tarkasteltavien ajanjaksojen välillä ja turvallisuuspoliittista keskustelua on kirjavuudesta huolimatta alkanut yhä voimakkaammin leimaamaan Euroopan yhdentymistä korostava näkemys. Tämä ilmeni myös tutkielman aineistomäärässä. Ensimmäisellä jaksolla varovaisten kommentit muodostivat suurimman osan puheenvuoroista kun toisella jaksolla niitä oli enää muutama.

Eurooppalaistumis-kehitystä on vauhditettu myös lainsäädännöllisin keinoin. Hallituksen puolustusvaliokunnaltaan tilaamassa raportissa Lissabonin sopimukseen liittyen painotetaan, että yhteisvastuulauseke on otettu huomioon jo uutta perustuslakia muotoiltaessa. Laki puolustusvoimista 11.5.2007/551 toteaa, että puolustusvoimien tehtävä on ”osallistuminen

[308] Helsingin Sanomat, 4.9.2003.
[309] Turun Sanomat, 27.11.2003.
[310] Helsingin Sanomat, 4.12.2003.
[311] Palosaari 2011, 202–203.

avun antamiseen toiselle valtiolle terrori-iskun, luonnononnettomuuden, suuronnettomuuden tai muun vastaavan tapahtuman johdosta".[312] Sen sijaan avunantovelvoitteen täytäntöönpano "olisi rinnastettava muuhun YK:n peruskirjan 51 artiklan pohjalta tapahtuvaan kollektiiviseen puolustukseen".[313]

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Vajaa kaksikymmentä vuotta Euroopan unionin jäsenvaltiona ovat vaikuttaneet Suomen poliittiseen liikkumatilaan ja päätöksentekoon jopa enemmän kuin yleisesti on annettu ymmärtää. Onpa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan sanottu muuttuneen täysin EU-jäsenyyden myötä. Suuresta osasta Suomen perinteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa on tullut EU:n sisäpolitiikkaa tiivistyneen integraatiokehityksen vähentäessä kansallista itsemääräämisoikeuttamme. Aiemmin hyvin konsensushakuinen, liittoutumattomuuteen ja jatkuvuuteen painottunut turvallisuuspolitiikkamme on tänä päivänä hyvin Eurooppa-keskeistä. Suurimpana muutoksena voidaan kuitenkin pitää ajattelutavan muutosta. Kansallismielisten tiukasti Suomen valtiollisten rajojen sisään keskittynyt fokus on saanut väistyä eurooppalaisen ajattelumallin myötä. Tämä eurooppalaistumiseksi kutsuttu ilmiö, joka on ajanut Suomen tarkastelemaan asioita pikemminkin EU:n yhteisestä hyvästä kuin sen puhtaasti kansallisista intresseistä käsin, on muuttanut turvallisuuspoliittisia ryhmiämme ja niiden keskinäistä painoeroa.

Eurooppalaistumis-kehitys on vaikuttanut merkittävästi jokaiseen yhteiskunnan osaan, myös ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Suomi on luopunut integraatiokehityksen myötä puolueettomuudestaan ja monessa määrin myös liittoutumattomuuden statuksestaan. Toistaiseksi Suomi määrittelee itsensä sotilaallisesti liittoutumattomaksi valtioksi, mutta millä tavalla tämä määritelmä sitä tänä päivänä ja tulevaisuudessa selittää, onkin monimutkainen kysymys.

Suomen turvallisuuspoliittista keskustelua leimaa löyhästi kaksi erilaista koulukuntaa, joiden näkemykset Suomen nykyisestä ja tulevaisuuden paikasta vaihtelevat. Varovaisesti kansainväliseen yhteistyöhön ja Euroopan integraatiokehitykseen suhtautuvia päättäjiä on jonkin verran, mutta suurimpana ja kasvavimpana turvallisuuspoliittisena ryhmänä voi

[312] HE 23/2008.
[313] Tiilikainen 2008, 37.

kiistattomasti pitää aktiivista EU-politiikkaa ajavia eurosuomalaisia. Jäsenyys unionissa on merkittävästi voimistanut tätä kehitystä ja tutkielmassa tarkasteltavien vuosien aikana päättäjien näkemyksen Suomen asemasta YUTP:n täysimääräisenä ja kiinteästi sitoutuneena jäsenenä voi nähdä korostuneen huomattavasti. Eurooppalaista yhdentymispolitiikkaa korostava koulukunta on pikkuhiljaa muodostunut varsinaiseksi valtiolliseksi linjaksi. Tätä voinee pitää EU-jäsenyyden aiheuttamana suurimpana muutoksena.

Unionijäsenyyden myötä jäsenyyden turva-aspektista on muodostunut merkittävä tekijä Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. EU:ta pidetään täysin selkeästi Suomen tärkeimpänä turvallisuuskehyksenä. Erityisesti tämä kehitys on vahvistunut tarkasteltavan ajanjakson aikana. Vuodesta 2003 lähtien ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistumiskehitys on voimistunut merkittävien uudistusten kuten EU:n kriisinhallintaoperaatioiden, nopean toiminnan joukkojen, solidaarisuuslausekkeen sekä yhteisen avunannon velvoitteen voimaansaattamisen takia. Ulkopuolinen paine Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa kohden on kohdannut tutkielman tarkastelujakson aikana suurempaa painetta kuin aiempina EU:n jäsenvuosina. Ylhäältä alas tuleva eurooppalaistumiskehitys eli kansallinen mukautuminen kuvaa olennaisesti tätä ajanjaksoa. Sen lisäksi että Suomi on ilmoittanut sitoutuvansa täysin YUTP:an, on avoimesti myös todettu, että muutokset Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa ovat YUTP:n aiheuttamia.[314]

Täysin kitkatonta tämä kehitys ei missään nimessä ole ollut. Erityisesti vuosina 2003–2004 Suomi profiloitui ETPP:n kehittymistä vastaan sillä se katsoi, että kehitys oli ristiriidassa Suomen liittoutumattomuuden identiteetin kanssa. Yritykset tämän kehityksen torjumiseksi yhdessä muiden liittoutumattomien jäsenmaiden kanssa osoittautuivat kuitenkin tuloksettomiksi ja Suomi ratkaisi ETPP:n ja suomalaisen näkemyksen välisen ristiriidan määrittelemällä sotilaallisen liittoutumattomuuden käsitteen uudelleen. Tämä selkeä eurooppalaistumiskehityksen indikaattori kuvaa osuvasti tutkielman ydintä. Suomi on selkeästi höllentänyt kansallisen puolustuspolitiikkansa asemointia sopeutuakseen EU-politiikan kehitykseen ja uusiin toimintatapoihin.

Vaikka kaikkia Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa tapahtuneita muutoksia ei voida varmasti selittää unionijäsenyydellä, voidaan jäsenyyden nähdä ainakin nopeuttaneen ja vahvistaneen näitä ilmiöitä. Selkeä muutos on myös Suomen aktivoituminen. Suomi on

[314] Palosaari 2011, 200.

tunnettu EU:n mallioppilaana, sillä se on aktiivisesti ajanut muun muassa ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehittämistä ja suostunut yleensä varsin pienin poikkeuksin unionin päätöksiin. Tässä ilmiössä voi kuitenkin havaita muutoksia jos tapahtumia tarkastellaan tutkielman aikarajauksen ulkopuolelta. Viime vuosien taloudelliset ongelmat ovat aiheuttaneet myös toisensuuntaista kehitystä. Olisikin mielenkiintoista tarkastella, kuinka paljon EU-kritiikin vahvistuminen on aiheuttanut myös ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehittämisen kritisoimista. Toisaalta kaiken energian keskittyessä taloudellisten ongelmien ratkaisemiseen ei unionissa ole viime vuosina edes ollut halua panostaa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Ehkä tämä on osaltaan edesauttanut pohjoismaisen yhteistyön kehittämistä. Solidaarisuusjulistuksen jälkimainingeissa palstatilaa on turvallisuuspolitiikan osalta vienyt lähinnä Islannin ilmavalvontaan osallistuminen ja muu materiaaliyhteistyö. Keskinäisriippuvaisessa maailmassa yhteistyön muodot muuttuvat ja muokkautuvat.

7. LÄHTEET

PRIMÄÄRIAINEISTO

Sanomalehtiaineisto

”EU:lle esitetään yleisiä turvatakuita.” Uutinen. *Turun Sanomat,* 27.11.2003.

”Hallitus arvostaa yhä liittoutumattomuutta.” Uutinen. *Helsingin Sanomat*, 2.12.2003.

Heinäluoma, Eero, ”Turvatakuut sopivat Suomelle”. Suomen Kuvalehti, 31.1.2008

Itälä, Ville & Alexander Stubb, Vanhasen hallituksen EU-politiikka tempoilevaa. Turun Sanomat, 4.5.2004.

Kaskeala, Juhani: EU:n turvatakuut edellyttävät Nato-jäsenyyttä, Helsingin Sanomat, 23.9.2003.

Kataja, Sampsa, Turvatakuut eivät tee EU:sta sotilasliittoa. Turun Sanomat, 9.5.2008

”Kokoomus jatkaa turvatakuukiistaa.” Uutinen. *Turun Sanomat*, 1.12.2003.

”Kokoomus valmis jättämään hyvästit liittoutumattomuudelle”. Uutinen. Turun Sanomat, 30.11.2003.

”Kokoomus: EU:n turvatakuut hyväksyttävä”. Uutinen. Helsingin Sanomat, 30.11.2003.

”Kokoomus jatkaa turvatakuukiistaa.” Uutinen. Turun Sanomat, 1.12.2003.

”Lipponen vaatii selkeää sitoutumista puolustukseen”. Uutinen. Turun Sanomat, 11.12.2003.

Lipponen, Paavo: Hallituksen EU-politiikka suistaa Suomen unionin reunoille. *Helsingin Sanomat*, 11.12.2003b

”Puolueet osin eri mieltä Kaskealan kanssa.” Uutinen. Helsingin Sanomat, 25.9.2003.

”Presidentti Halosen haastattelu”. Haastattelu. Suomen Kuvalehti, 5.12.2003.

Stubb, Alexander: Suomi söhläsi turvatakuuasiassa. *Suomen Kuvalehti*, 6.3.2008

”Suomelta oma ehdotus EU:n turvatakuiksi.” Uutinen. *Helsingin Sanomat*, 4.12.2003.

”Suomi torjuu automaattiset turvatakuut EU-maiden kesken”. Uutinen. *Turun Sanomat*, 28.11.2003.

”Suomi valmis edistämään EU-puolustusta.” Uutinen. *Helsingin Sanomat*, 4.9.2003.

”Suomi hyväksyi velvoitteen auttaa muita EU-maita.” Uutinen. *Helsingin Sanomat*, 12.12.2003.

”Tuomioja uskoo EU:n jäsenmaiden enenmmistön luopuneen turvatakuista.” Uutinen, *Turun Sanomat*, 16.11.2003.

”Tuomioja vakuuttaa sotilaallisen liittoutumattomuuden säilyvän.” Uutinen. *Helsingin Sanomat*, 2.12.2003.

Tuomioja, Erkki, Turvatakuut ilman toiveajattelua. *Suomen Kuvalehti,* 14.2.2008

Tuomioja, Erkki, EU:n ns. turvatakuut. *Turun Sanomat*, 10.5.2008

”Turvatakuilla ennaltaehkäisevä vaikutus.” Uutinen. Turun Sanomat, 10.12.2003.

”Vanhasen mukaan Suomi ei pärjäisi yksin räpeltämällä.” Uutinen. *Helsingin Sanomat* 10.5.2008.

Vapaavuori, Jan, Nato-jäsenyys edistäisi turvallisuuttamme. *Helsingin Sanomat*, 7.4.2004.

Virallisjulkaisut

Ojanen, Tuomas (2008), HE 23/2008 vp; PuVP 18/2008, asiantuntijalausunto. Tilattu eduskunnan kirjastosta.

Kantola, Timo (2008), HE 23/2008 vp; PuVP 18/2008, asiantuntijalausunto. Tilattu eduskunnan kirjastosta.

Sierla, Antti (2007), *Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutukset*. Ulkoasiainministeriö 12/2007.

Tiilikainen, Teija (2008), *Selvitys Euroopan unionin Lissabonin sopimukseen sisältyvästä keskinäisen avunannon velvoitteesta*. Ulkoasiainministeriö 4/2008.

Ulkoasiainministeriö (2010), Lissabonin sopimus, miten sopimus muuttaa Euroopan unionia? Eurooppatiedotus, Ulkoasiainministeriö, esite 123/2010.

Ulkoasiainministeriö, LÄHETE HEL7937-34, 29.4.2011.

Ulkoasiainvaliokunnan mietintö 13/2006 vp.

Valtioneuvoston kanslia (2004), Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004 Valtioneuvoston selonteko 6/2004.

Valtioneuvoston kanslia (2007), Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma.

Valtioneuvoston kanslia (2009), Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009, Valtioneuvoston selonteko 11/2009.

Internetlähteet:

Blomberg, Jaakko, EU:n yhteinen turvallisuuspolitiikka - mitä, miten ja miksi? Puhe eduskunnassa 7.3.2001 http://www.ulkoministerio.fi/public/default.aspx?contentid=53900&nodeid=15149&contentlan=1&culture=fi-FI, katsottu 18.11.2012.

Euroopan unionin virallinen lehti, C306/01, Lissabonin sopimus Euroopan unionista tehdyn sopimuksen ja Euroopan yhteisön perustamissopimuksen muuttamisesta, allekirjoitettu Lissabonissa 13 päivänä joulukuuta 2007 http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:FULL:FI:PDF, katsottu 24.11.2012.

Forsberg, Tuomas & Henri Vogt: Suomen ulkopolitiikan eurooppalaistuminen, Suomen poliittinen järjestelmä – verkkokirjasto. http://blogs.helsinki.fi/vol-spj/ulkopolitiikka/suomen-ulkopolitiikan-eurooppalaistuminen/, katsottu 29.11.2012.

Puolustusministeriö: Puolustuspolitiikka, osastrategia http://www.defmin.fi/files/1829/puolustuspolitiikka.pdf, katsottu 11.11.2012.

Suomen puolustusministeriö, Lissabonin sopimus ja ETPP http://www.defmin.fi/index.phtml?s=420, katsottu 18.11.2012.

Ulkoasiainministeriö, lehdistötiedote 296/2003: Sotilaallisesti liittoutumattomat EU-maat ehdottavat avunpyyntöoikeutta EU:n perustuslailliseen sopimukseen, http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=60700&nodeid=15146&contentlan=1&culture=fi-FI, katsottu 1.11.2012.

KIRJALLISUUS

Ahoniemi, Lea (2000), *Taistelu helikoptereista: eduskunnan ja puolustushallinnon välisen asiantuntijavallan tarkastelu, esimerkkitapauksena maavoimien tilausvaltuuskysymys 1998.* Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Berner, Jyrki (2003), Nato ja sen merkitys Suomen puolustuspolitiikassa. Teoksessa Visuri, Pekka: *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjaukset*. Helsinki: Otava, 120–160.

Bretherton, Charlotte & Vogler, John (2006), *The European Union as a Global Actor*. London: Routledge.

Bulmer, Simon (2007), Theorizing Europeanization. Teoksessa Graziano, Paolo & Maarten P. Vink: *Europeanization, New Research Agendas*. Palgrave Macmillan, 46-58.

Bulmer, Simon & Christian Lequesne (2005), The European Union and its Member States: An Overview. Teoksessa Bulmer, Simon & Christian Lequesne: *The Member of States of the European Union*. Oxford University Press, 1-20.

Burr, Vivien (1995), *An Introduction to Social Constructionism*. London & New York: Routledge.

Börzel, Tanja (2005), Europeanization: How the European Union Interacts with its Member States. Teoksessa Bulmer, Simon & Christian Lequesne: *The Member of States of the European Union*. Oxford University Press, 45–69.

Ervasti, Pekka & Jaakko Laakso (2001), *Karhun naapurista Naton kainaloon*. Juva: WSOY.

Fairclough, Norman (1995), Critical discourse analysis: the critical study of language. London: Longman.

Fairclough, Norman (2001), Critical discourse analysis as a method in social scientific research. Teoksessa Wodak, Ruth & Michael Meyer: *Methods of critical discourse analysis*. London: SAGE Publications, 121-138.

Featherstone, Kevin (2003), Introduction: In the Name of 'Europe'. Teoksessa Featherstone, Kevin & Caludio M. Radaelli: *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press, 3-26.

Foucault, Michel (1975), *The archaeology of knowledge*. London: Tavistock.

Foucault, Michel (1977), *The order of things*. London: Tavistock.

Foucault, Michael (1980), *Power/Knowledge, Selected interviews & other writings 1972-1977*. New York: Pantheon Books.

Forsberg, Tuomas (1996), Laaja vai suppea turvallisuus. *Kosmopolis* 26 (3): 5-25.

Forsberg, Tuomas (2002), *Nato-kirja*. Jyväskylä: Gummerus.

Forsberg, Tuomas & Vaahtoranta, Tapani (1993), *Johdatus Suomen ulkopolitiikkaan: kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. Helsinki: Gaudeamus.

Haas, Ernest (1968), *The uniting of Europe: political, social, and economic forces 1950-1957*. Stanford (Calif.): Stanford University Press.

Harle, Vilho & Sami Moisio (2000), *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Tampere: Vastapaino.

Haukkala, Hiski & Ojanen, Hanna (2002), Ulko- ja turvallisuuspolitiikan haasteet. Teoksessa Raunio & Tiilikainen: *Euroopan rajat, Laajentuva Euroopan unioni*. Helsinki: Gaudeamus.

Heininen, Lasse (2007), Turvallisuuden monet sisällöt ja pohjoisen turvallisuuden kehitys. Teoksessa Petri Koikkalainen & Sam Krause ym. *Miksi Pluto ei ole planeetta? Johdatuksia politiikan tutkimukseen*. Rovaniemi: P.S.C. Inter.

Hilson, Mary (2008), *The Nordic Model: Scandinavia since 1945*. Lontoo: Reaktion Books.

Jakobson, Max (1987), Puolueettomuuspolitiikan synty. Teoksessa *Suomen turvallisuuspolitiikka*. Helsinki: Otava, 204- 240.

Jakobson, Max (1999), *Finlands väg 1899-1999. Från kampen mot tsarväldet till EUmedlemskap*. Malmö: Atlantis AB.

Joenniemi, Pertti (2005), Myötä- vai vastakarvaan? Turvallisuus muuttuvien uhkien maailmassa. *Kosmopolis* 35(3): 61–66.

Jokela, Juha (2011), *Europeanization and Foreign Policy, State identity in Finland and Britain.* Lontoo: Routledge.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993), *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

Jörgensen, Knud & Karin Fierke (2001), *Constructing international relations: the next generation*. Armonk (N.Y.): Sharpe, cop.

Kemppinen, Reijo (2002), *Suomi Euroopan unionissa*. Helsinki: Eurooppa-tiedotus, Edita.

Kiljunen, Kimmo (2003), EU:n turvatakuita ei pidä vähätellä. *Ulkopolitiikka* 3-4, 105–106.

Kettunen, Pauli (2008), *Globalisaatio ja kansallinen me: kansallisen katseen historiallinen kritiikki.* Tampere: Vastapaino.

Koivisto, Mauno (1995), *Historian tekijät, Kaksi kautta*. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Kumpula, Anssi (2004), Eurooppa kilpailevien merkitysten taistelukenttänä. Teoksessa Luoma-aho Mika, Sami Moisio & Monica Tennberg: *Politiikan tutkimus Lapin Yliopistossa*. Rovaniemi: P.S.C Inter, Lapin yliopistopaino, 133-168.

Käkönen, Jyrki (1993), Suomen ulkopolitiikan suuret traditiot ja tulevaisuuden valinnat. Teoksessa Huru, Jouko (toim.): *Uuden ulkopolitiikan haasteet, Kekkosen ajasta Koiviston kautta 2000-luvulle*. Tampere: Rauhan ja konfliktintutkimuslaitos, tutkimuksia No. 53, 23-47.

Ladrech, Robert (1994), Europeanization of Domestic Political and Institutions: The Case of France. *Journal of Common Market Studies*, 32(1): 69–88, 1994.

Ladrech, Robert (2010), Europeanization and national politics. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Laitinen, Kari (2005), Turvallisuusrajat muuttuvien uhkien maailmassa. *Kosmopolis* 35(2): 7-21.

Laitinen, Kari (2005), Emansipaatio synnyttää turvallisuutta – turvallisuus on emansipaatiota. *Kosmopolis* 35(3): 67–73.

Lipponen, Paavo (2006), Esipuhe. Teoksessa Stubb, Alexander (toim): Marginaalista ytimeen, Suomi Euroopan unionissa 1989–2003. Helsinki: Tammi, 11–15.

Lounasmeri, Lotta (2010), *Kansallisen konsensuskulttuurin jäljessä, Globalisaatioajan Suomi Helsingin Sanomissa*. Helsinki: Helsingin Yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos.

Luoto, Jari & Timo Pesonen (2006), Suomi ja Euroopan unionin yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka. Teoksessa Stubb, Alexander (toim.): *Marginaalista ytimeen, Suomi Euroopan unionissa 1989–2003*. Helsinki: Tammi, 272–298.

Moisio, Sami (2003), *Geopoliittinen kamppailu Suomen EU-jäsenyydestä,* Turku: Turun yliopiston julkaisuja, Sarja 204.

Moisio, Sami (2003), Traditionalisteja, varovaisuuslinjalaisia ja lännettäjiä. Teoksessa Rusi, Alpo (toim.): *Ei enää erityistapaus, Suomen kansainvälinen asema kylmän sodan jälkeen*. WSOY.

Moravcsik, Andrew (1999), *The choice of Europe. Social purpose & state power from Messina to Maastricht*. London: UCL Press.

Möttölä, Kari (1993), Puolueettomuudesta sitoutumiseen. Turvallisuuspoliittisen perusratkaisun muutos kylmästä sodasta Euroopan muutokseen. Teoksessa Forsberg, Tuomas & Tapani Vaahtoranta: *Johdatus Suomen ulkopolitiikkaan. Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. Tampere: Gaudeamus, 62-89.

Neumann, Iver B (2008), Discourse Analysis. Teoksessa Audie Klotz & Deepa Prakash: *Qualitative Methods in International Relations, A Pluralist Guide*. Palgrave Macmillan.

Nokkala, Arto (2009), *Uhka ja kumppani: Venäjä Suomen puolustushallinnossa*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakolu, Strategian laitos.

Ojanen, Hanna & Herolf, Gunilla & Lindahl, Rutger (2000), *Non-Alignment and European Security Policy. Ambiguity at Work*. Programme on the Northern Dimension of the CFSP, vol.

6. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti & Bonn: Institut für Europäische Politik.

Ojanen, Hanna (2003), *EU:n puolustuspolitiikka ja terveet suhteet Natoon: tervetullutta kilpail*ua. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti, UPI-raportti 3.

Ojanen, Hanna (2007), Kansainvälisten suhteiden tutkimuksen teoriat ja Euroopan integraatio. Teoksessa Tiilikainen, Teija & Teemu Palosaari: *Integraation teoria*. Helsinki: Gaudeamus, 53–80.

Olsen, Johan (2002), The Many Faces of Europeanization. *Journal of Common Market Studies*, 40(5): 921-952.

Paloheimo, Heikki (1995), Pohjoismaiden EU-kansanäänestykset: puolueiden peruslinjat ja kansalaisten mielipiteet Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. *Politiikka*, 37(2): 113–127.

Palosaari, Teemu (2011): *The Art of Adaption, A study on the Europeanizaton of Finland's foreign and securit policy*. Tampere: Rauhan ja konkliktintutkimuskeskus.

Penttilä, Risto E.J (1992), *Moskovasta Brysseliin, Suomen muuttuva ulko- ja turvallisuuspolitiikka*. Helsinki; Vapk-Kustannus.

Penttilä, Risto E.J (1993), YYA-sopimus solmimisesta raukeamiseen. Teoksessa Herlin, Ilkka (toim.): *YYA Suomi*. Porvoo: WSOY.

Potter, Jonathan & Margaret Wetherell (1987), Discourse and social psychology: beyond attitudes and behavior. Lontoo: Sage Publications.

Pursiainen, Christer & Sinikukka Saari (2002), *Et tu Brute! Suomen Nato-optio ja Venäjä*. Ulkopoliittinen instituutti, Upi-raportti 1/2002.

Radaelli, Claudio M. (2003), The Europeanization of Public Policy. Teoksessa Featherstone, Kevin & Caludio M. Radaelli: *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press, 27-56.

Radaelli, Claudio M. & Romain Pasquier (2007), Conceptual Issues. Teoksessa Graziano, Paolo & Maarten P. Vink: *Europeanization, New Research Agendas*. Lontoo: Palgrave Macmillan.

Rahkonen, Juho (2004), *Nato ja media, Suomen turvallisuuspolitiikasta käyty julkinen keskustelu 2003-2004.* Tampere: Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikkö.

Raunio, Tapio (2006), Poliittinen järjestelmä: konsensusta kansallisen edun hengessä. Teoksessa Raunio, Tapio & Juho Saari: *Eurooppalaistuminen, Suomen sopeutuminen Euroopan integraatioon*. Helsinki: Gaudeamus.

Raunio, Tapio (2007), Euroopan unioni poliittisena järjestelmänä. Teoksessa Tiilikainen, Teija & Teemu Palosaari: *Integraation teoria*. Helsinki: Gaudeamus, 115–141.

Raunio, Tapio (2008), Euroopan integraation vaikutus Suomen puoluejärjestelmään. Teoksessa Paloheimo, Heikki & Tapio Raunio: *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmät*. Helsinki: WSOY, 185-208.

Ries, Tomas (2001), Finland – National, European or Atlantic Defence. Teoksessa Hagelstam, Axel & Tomas Ries: *Sweden and Finland: Security perceptions and defense policy*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos.

Risse, Thomas (2004), Social Constructivism and European Integration. Teoksessa Diez, Thomas & Antje Wiener: *European integration theory*. Oxford University Press, 159–176.

Rosamund, Ben (2000), *Theories of European integration*. Lontoo: Macmillan Press Ltd.

Rosas, Allan (2003), ”EU:n puolustuspolitiikka runnoo eteenpäin eri rintamilla. Aliokirjoitus *Turun Sanomat*, 11.12.2003

Ruhala, Kalevi (2003), Liittoutuminen ja liittoutumattomuus 2000-luvun alun turvallisuuspoliittisina valintoina. Teoksessa Järvenpää, Pauli, Kalevi Ruhala, Pekka Sivonen & Teija Tiilikainen: *Suomen turvallisuuspolitiikan vaihtoehdot*.
Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulun strategian laitos. Julkaisusarja 2 N:o 22.

Schmidt, Vivien & Radaelli Claudio M (2004), Policy Change and Discourse in Europe. Conceptual and Methodological issues. West European Politics 2(72): 183-210.

Sivonen, Pekka (2003), Suomen EU-jäsenyyteen nojaava turvallisuusratkaisu. Teoksessa Järvenpää, Pauli, Kalevi Ruhala, Pekka Sivonen & Teija Tiilikainen: *Suomen turvallisuuspolitiikan vaihtoehdot*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulun strategian laitos. Julkaisusarja 2 N:o 22.

Smith, Steve (2000), International theory and European integration. Teoksessa Keltstrup, Morten & Micahel Williams: *International relations theory and the politics of European integration, Power, Security and Community.* London: Routledge, 33-56.

Suomen kielen perussanakirja, ensimmäinen osa A-K (1990), Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Vapk.

Stubb, Alexander (2004), Suomen ulkopolitiikka muuttui vaikuttamisesta jarruttamiseksi. *Ulkopolitiikka* 4/2004, 33–37.

Tarkka, Jukka (1987), Sodasta sopimukseen, Turvallisuuspolitiikka välirauhansopimuksen jälkeen. Teoksessa *Suomen turvallisuuspolitiikka*. Helsinki: Otava, 189–203.

Tiilikainen, Teija (2006), Ulko- ja turvallisuuspolitiikka: Suomen linjan täydellinen muodonmuutos. Teoksessa Raunio, Tapio & Juho Saari: *Eurooppalaistuminen, Suomen sopeutuminen Euroopan integraatioon*. Helsinki: Gaudeamus.

Tiilikainen, Teija (2007), Klassiset integraatioteoriat. Teoksessa Tiilikainen, Teija & Teemu Palosaari: *Integraation teoria*. Helsinki: Gaudeamus, 35–52.

Tiilikainen, Teija & Teemu Palosaari (2007), Politiikan tutkimuksen näkökulma eurooppalaiseen integraatioon. Teoksessa Tiilikainen, Teija & Teemu Palosaari: *Integraation teoria*. Helsinki: Gaudeamus, 9-34.

Varjola, Ville (2009), Euroopan puolustuksen paradoksit. *Ulkopolitiikka* 1/2009, 33–36.

Villa, Susan (2010), Yksituumainen maa, *Ulkopolitiikka* 2/2010, 14-19.

Visuri, Pekka (2003a), Johdanto. Teoksessa Visuri, Pekka (toim.): *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjaukset*. Helsinki: Otava, 9-20.

Visuri, Pekka (2003b), Suomen turvallisuuspolitiikan ja maanpuolustuksen linjaukset. Doktriinin muutoksiin vaikuttaneet tekijät ja puolustuspoliittinen päätöksenteko. Teoksessa Visuri, Pekka (toim.): *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjaukset*. Helsinki: Otava, 21–56.

Vuoria, Matti & Raimo Luoma (2006), Suomen EU-jäsenyyden ensi askeleet. Teoksessa Stubb, Alexander (toim.): *Marginaalista ytimeen, Suomi Euroopan unionissa 1989–2003*. Helsinki: Tammi, 91–100.

Väyrynen, Raimo (2003), Suomi haluaa säilyttää toimintavapautensa. *Turun Sanoma*t 4.12.2003.

Waever, Ole (2004), Discursive Approaches. Teoksessa Diez, Thomas & Antje Wiener: *European integration theory*. Oxford University Press, 197–215.

Walt, Stephen (1991), The Renaissance of Security Studies. *International Studies Quarterly* 35, 211-239.

Wiberg, Matti (2006), *Politiikka Suomessa*. Porvoo: WSOY.

Wong, Reuben (2007), Foreign Policy. Teoksessa Graziano, Paolo & Maarten P. Vink: *Europeanization, New Research Agendas*. Palgrave Macmillan, 321-334.